МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ім. В.Г. КОРОЛЕНКА

БІБЛІОТЕЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО: НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Матеріали міжнародного семінару
22–23 березня 2005 р.

Харків 2005 ХДНБ

ББК 78лО
УДК 021.4:908(477)
Б 59

Бібліотечне краєзнавство: нові технології: Матеріали міжнар. семінару, 22–23 берез. 2005 р. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г.Короленка; Уклад.: Н.І.Полянська, В.О.Ярошик. – Х., 2005. – 102 с.

Вміщено доповіді працівників наукових бібліотек України та Росії з проблем розвитку бібліотечного краєзнавства в умовах інформатизації, формування репертуару краєзнавчих видань, координації краєзнавчої роботи. Викладено досвід провідних бібліотек з питань краєзнавства.

Укладачі: Н.І.Полянська
В.О.Ярошик

©Харківська державна наукова
бібліотека ім. В.Г.Короленка, 2005

ПЕРЕДМОВА

Початок XXI століття відкрив нові можливості й перспективи у розвитку українського краєзнавства й підвищенні його ролі у розбудові національної освіти, науки і культури.

Краєзнавство зараз перебуває в авангарді національно-культурного відродження в суверенній Україні, є опорою її державності. Про це свідчать офіційні документи і матеріали, зокрема Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Програми розвитку краєзнавства на період до 2010 року" від 10 червня 2002 року.

Авангардну роль у перебудовчому процесі вітчизняного краєзнавства відіграють бібліотеки. Основними їх завданнями стали наукові регіональні дослідження, просвітницька діяльність, популяризація краєзнавчих матеріалів, доведення їх до широкого загалу, участь у громадському житті.

Наукові бібліотеки України та Росії накопичили багатющий досвід роботи з краєзнавства. Висвітлити його, привернути увагу громадськості до проблем, що існують у бібліотечному краєзнавстві не лише в нашій державі, а й у Росії, мав міжнародний семінар "Бібліотечне краєзнавство: нові технології", що відбувся в березні 2005 р. у ХДНБ ім. В.Г.Короленка. В семінарі, крім наукових бібліотек Харкова, Києва, Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Запоріжжя, Сум, взяли також участь фахівці Російської національної бібліотеки (Санкт-Петербург), Бєлгородської державної універсальної наукової бібліотеки, Курської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М.Асєєва, а також науковці Харківської державної академії культури.

Основна мета семінару – обговорення питань бібліотечного краєзнавства, організації регіональних інформаційних центрів, обмін інформацією та досвідом роботи з бібліотекознавства, бібліографознавства, а також обмін новими технологіями у краєзнавстві.

У його межах було проведене засідання "круглого столу" "Нові технології краєзнавчої роботи" з обговоренням проблем віртуального обслуговування користувачів, використання нових технологій у практиці краєзнавчої бібліографічної роботи, таблиць ББК для краєзнавчих каталогів та ін.

Н.М.Кушнаренко

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ЕЛЕКТРОННОГО СЕРЕДОВИЩА

Краєзнавча діяльність – одна з пріоритетних сфер роботи універсальних загальнодоступних бібліотек регіонального і місцевого рівнів. В умовах розбудови суверенної України соціальна значущість краєзнавчої діяльності бібліотек (КДБ) зростає. Створюються об'єктивні передумови для відродження кращих традицій українського бібліотечного краєзнавства, системного розвитку всіх його складових: науки, практики, освіти, управління, преси. Показово, що одним з перших нормативних документів у галузі бібліотечної справи незалежної України стало «Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України» (1991 р.), в основу якого було покладено сучасну концепцію бібліотечного краєзнавства.

Нові можливості для вдосконалення КДБ відкриває активне впровадження у бібліотечну галузь України в середині 1990-х рр. комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. Зараз більшість обласних універсальних наукових бібліотек (ОУНБ), а також багато місцевих публічних бібліотек (МПБ), зокрема районних і міських мають комп'ютерну техніку, підключені до глобальної мережі Інтернет. Це дає підстави стверджувати: по-перше, українські бібліотеки майже десятиріччя працюють у новому електронному середовищі; по-друге, електронне середовище, створюючи додаткові можливості для бібліотек, вимагає певного корегування сучасної концепції бібліотечного краєзнавства в цілому та визначення стратегічних напрямів розвитку краєзнавчої діяльності бібліотек зокрема.

Технологічна модернізація бібліотечної сфери України створює сприятливі умови для системного розвитку краєзнавчої діяльності бібліотек, переходу від традиційної до електронної парадигми її розвитку. Комп'ютерні і телекомунікаційні засоби впливають на всі напрями КДБ. Однак найсуттєвіше їхній вплив виявляється в:

- удосконаленні складу краєзнавчих ресурсів;
- покращенні обміну краєзнавчою інформацією;
- підвищенні доступності краєзнавчих ресурсів;

♦ покращенні зберігання краєзнавчої документованої інформації та ін.

Удосконалення складу краєзнавчих ресурсів бібліотек відбувається через: а) залучення до краєзнавчого фонду (КФ) електронних довідкових, енциклопедичних, рідкісних краєзнавчих та місцевих періодичних видань, представлених в Інтернет бібліотечними, книговидавничими, книготорговельними установами; б) поповнення КФ бібліотек традиційними (неелектронними) й електронними (офлайн на CD-R та онлайн) ліцензованими документами; в) створення електронних краєзнавчих бібліотек і колекцій; г) селекцію та фондоорганізацію краєзнавчих (в т.ч. авторських) Інтернет-ресурсів; д) автоматизацію процесів формування і використання (моделювання, комплектування, облік, розстановка, розміщення, зберігання) фондів краєзнавчих і місцевих документів; є) формування єдиного розподіленого краєзнавчого фонду (ЄРКФ) бібліотек регіону на базі інтеграції ресурсів та ін. ЄРКФ – це система розподілених та інтегрованих краєзнавчих фондів бібліотек регіону, побудована на принципах відповідності, координації і кооперації формування та взаємовикористання у локальному й інтегративному режимах. Створення такого фонду можна розпочати з формування повнотекстової БД місцевих періодичних та рідкісних краєзнавчих видань тощо.

Другим важливим напрямом удосконалення складу краєзнавчих ресурсів бібліотек є створення нових, оригінальних електронних краєзнавчих продуктів, безпосередньо призначених для розміщення в мережі Інтернет або публікації на CD-R. Зараз з'являються інтегральні документи, що поєднують у собі бібліографію, тексти, прізвища укладачів, оригінальні матеріали, образотворчий ряд і різні мультимедійні «добавки». Це має особливе значення для краєзнавства, оскільки бібліотеки зазнавали великих труднощів із представленням образотворчих, картографічних, музичних та інших матеріалів. Існує перспектива створення тематичної, бібліографічної, персональної мультимедійної продукції краєзнавчого змісту: картографічні видання про край, його екологію, історію місцевих бібліотек, музеїв, архівів, про видатних діячів краю та ін.

Третя можливість удосконалення складу краєзнавчих ресурсів – це створення вторинних електронних документів краєзнавчої тематики: дайджестів, системи оглядово-аналітичних документів, віртуальних путівників, веб-сайтів, бібліографічних, реферативних, фактографічних,

адресно-довідкових, персональних, концептографічних посібників і БД, що є результатом інтелектуальної діяльності бібліотечних фахівців, складовою краєзнавчих фондів, до яких надається вільний доступ користувачам через локальні і глобальні мережі.

Покращення обміну краєзнавчою інформацією в умовах електронного середовища актуалізує ефективне вирішення принаймні двох взаємопов'язаних проблем: а) налагодження обміну електронними краєзнавчими повнотекстовими, довідковими, фактографічними, концептографічними, персональними та іншими БД і колекціями; б) надання бібліографічної інформації про наявність і місцезнаходження краєзнавчих і місцевих документів. Поки що на бібліотечних сайтах України слабо представлені самі ресурси, частіше лише інформація про них.

Комп'ютерні й телекомунікаційні технології сприяють переведенню краєзнавчих каталогів (в т.ч. зведених) в електронний формат, створенню краєзнавчих бібліографічних БД, розробці навігаторів за краєзнавчими Інтернет-ресурсами, каталогізації авторських краєзнавчих Інтернет-публікацій та ін. В умовах електронного середовища обмін краєзнавчою інформацією значно прискорюється, забезпечується його оперативність.

Основним засобом обміну краєзнавчою інформацією є краєзнавчий каталог. У нових умовах робота з ним здійснюється за такими основними напрямами: а) створення електронних каталогів; б) активне включення до них бібліографічних описів нових надходжень; в) розгортання робіт зі сканування і ретроконверсії карткових краєзнавчих каталогів; г) надання каталогам зведеного характеру на підставі корпоративної каталогізації; д) виставлення каталогів у мережі Інтернет тощо. Усвідомлюється цінність карткового краєзнавчого каталогу, здійснюються заходи для забезпечення його гарантованого збереження шляхом консервації, друкування, запису на CD-R. Однак це призводить до значних фінансових і працевитрат, одночасно зменшується загроза його втрати. Безперечно, важливим і перспективним є виставлення ретроспективної і поточної частин краєзнавчого каталогу в мережі Інтернет, однак, інтерактивний доступ до нього зараз надають не всі бібліотеки України.

Підвищення доступності краєзнавчих ресурсів. Поява повнотекстових електронних краєзнавчих документів та Інтернет призвела до формування інших можливостей у наданні доступу широкому загалу до краєзнавчих ресурсів, до використання в

інтерактивному режимі не лише власних, а й «запозичених» краєзнавчих ресурсів, продуктів і послуг, до очевидної ліквідації часового розриву між віднаходженням інформації про документ і його отриманням. Оптимальним є варіант, коли бібліотека одночасно забезпечує доступ до власних і віртуальних краєзнавчих ресурсів не лише своїм користувачам, а й «чужим» – віртуальним читачам. Основними засобами доступу можна вважати широке використання веб-сайтів бібліотек для представлення краєзнавчих ресурсів та розвиток електронної доставки документів.

Аналіз Інтернет-простору дозволив виявити певні тенденції щодо використання його можливостей для надання краєзнавчої інформації українськими бібліотеками регіонального і місцевого рівнів. Серед основних з них: а) динаміка кількісного зростання веб-сайтів бібліотек України; б) використання офіційних сайтів для представлення краєзнавчих ресурсів, формування в межах веб-сайту цілісного краєзнавчого блоку; в) удосконалення змісту, повноти, зручності, простоти навігації, оперативності оновлення краєзнавчих даних. Однак існують і недоліки: недостатнє оновлення краєзнавчої інформації; обмежений доступ до повнотекстових краєзнавчих ресурсів бібліотек, електронних краєзнавчих каталогів і БД; відсутність в Україні веб-порталу або путівника краєзнавчими ресурсами на веб-сайтах бібліотек країни, як це зроблено в Російській Федерації.

Аналіз 38 сайтів обласних і місцевих публічних бібліотек України, що містять краєзнавчу інформацію, дозволяє дійти певних висновків стосовно складу та доступності представленої інформації.

Серед основних краєзнавчих ресурсів, представлених на бібліотечних сайтах України, слід назвати такі: електронні краєзнавчі каталоги; електронні бібліографічні покажчики; тематичні, фактографічні, персональні, адресно-довідкові БД; повнотекстові документи (оригінали або електронні версії виданих документів) і місцеві періодичні видання, рідкісні краєзнавчі книги, путівники, довідники, тексти з історії краю, матеріали наукових і науково-практичних конференцій з історико-краєзнавчої тематики, де представлено інформацію з питань бібліотечного краєзнавства; посилання на інформацію про край в Інтернеті (офіційну й авторську); відомості про краєзнавчу діяльність бібліотек та їх краєзнавчі ресурси (краєзнавчий фонд, ДБА, діяльність краєзнавчого підрозділу, перелік краєзнавчих видань бібліотеки) та ін. Однак зазначена номенклатура представлених на бібліотечних сайтах України краєзнавчих ресурсів є оптимальною. Тепер більшість бібліотек для

послуг користувачів виставляють переважно електронні бібліографічні покажчики, значно рідше – повнотекстові краєзнавчі документи, тематичні, адресно-довідкові, фактографічні БД, а також електронні краєзнавчі каталоги. Одночасно вивчення інформаційних краєзнавчих потреб користувачів виявило їхню зацікавленість в отриманні не лише бібліографічної інформації краєзнавчого змісту, а й інформації про її наявність і можливість оперативного отримання через систему електронної доставки документів.

Зараз склалися дві основні форми організації доступу до краєзнавчої інформації на бібліотечному веб-сайті: а) вона представлена в єдиній БД, спорядженій відповідними пошуковими можливостями; б) доступна через блок «Краєзнавство», розміщений на головній сторінці. Через пріоритетне значення краєзнавчої діяльності регіональних і місцевих бібліотек, а також для зручності користування, краєзнавча інформація, на наш погляд, має зосереджуватися в одному місці, повинна мати на головній сторінці спеціальній вхід «краєзнавство» з детальним меню, системою рухомих і взаємних посилань. Бажано, щоб до краєзнавчого блоку було включено краєзнавчі ресурси (краєзнавчі БД, бібліографічні покажчики, повнотекстові публікації), а також відомості про діяльність краєзнавчого підрозділу, бібліотеки в цілому.

В умовах розповсюдження веб-сайтів і веб-сторінок краєзнавчої тематики, що створюють не лише обласні, а й місцеві бібліотеки, окремі особи, обласні адміністрації, органи місцевого самоврядування (районні, міські, сільські, селищні), місцеві підприємства, політичні партії, навчальні заклади, музеї, архіви, туристичні фірми та ін., обласні, районні й міські загальнодоступні бібліотеки-центри бібліотечного краєзнавства в Україні мають взяти на себе відповідальність за виявлення, інвентаризацію, структуризацію й надання інформації про можливості їх отримання. ОУНБ і МПБ мають структурувати та інтегрувати ці матеріали на основі селекції краєзнавчої інформації, забезпечити широкий доступ користувачів до краєзнавчих ресурсів Інтернет на базі створення «Путівника краєзнавчими ресурсами на бібліотечних сайтах в Інтернет» або корпоративного веб-порталу. Путівник – це анотований перелік краєзнавчих ресурсів, а також кумульована інформація про краєзнавчу діяльність бібліотек. Корпоративний веб-портал має виконувати такі функції: інтеграція краєзнавчих електронних ресурсів, інформації і даних; забезпечення роботи з внутрішніми краєзнавчими ресурсами через Інтернет згідно з правом на вільний доступ та електронної взаємодії

з партнерами; селекція (відбір) найцінніших веб-сайтів краєзнавчої тематики і створення на їх основі банку даних краєзнавчих інформаційних ресурсів; надання користувачам структурованого доступу до зовнішніх веб-ресурсів і власної бібліографічної адресно-довідкової, фактографічної, бібліографічної, персональної, концептографічної та повнотекстової краєзнавчої інформації через глобальну мережу Інтернет. Ідеальним є варіант формування Інтернет-порталу краєзнавчого змісту на базі ОУНБ – головної бібліотеки з бібліотечного краєзнавства в Україні.

Покращення зберігання краєзнавчої документованої інформації має здійснюватися через: створення електронних колекцій краєзнавчих рідкісних книг; дегіталізацію, тобто переведення найцінніших краєзнавчих і місцевих документів у цифрову форму; розподіл між бібліотеками регіону відповідальності за повноту збирання і зберігання депозитарної найціннішої і депозитарної маловикористовуваної частин інтегрованого краєзнавчого фонду та ін. Останню можливість можна реалізувати через: а) створення розподіленого депозитарного ЄРКФ на базі бібліотек різних типів і видів регіону, що акумулюватиме еталонний репертуар краєзнавчих і місцевих документів; б) організацію на базі ОУНБ єдиного репозитарію маловикористовуваних краєзнавчих і місцевих документів; в) формування в кожному регіоні України цифрової (електронної) краєзнавчої колекції, котра виконуватиме функцію страхового фонду. Універсальні та спеціальні бібліотеки мають спеціалізуватися на депозитарному зберіганні краєзнавчих і місцевих документів згідно зі своїм профілем.

Оскільки процес оцифровування краєзнавчих фондів бібліотек України лише починається, важливо його здійснювати поступово і диференційовано на основі критерію краєзнавчої цінності документа, що поєднує в собі важливі показники. У першу чергу на мікрофільми або в цифрову форму мають переводитися найцінніші краєзнавчі і місцеві документи. Вирішення цього завдання містить у собі деякі протиріччя. По-перше, оцифрування документів негативно впливає на оригінали, тому проблема їх збереження ставить нові проблеми зберігання як традиційних, так і електронних краєзнавчих і місцевих ресурсів в умовах електронного середовища. По-друге, ця робота спинилася на перехресті зовнішньопротирічних завдань: забезпечення схоронності найцінніших краєзнавчих і місцевих документів та одночасно підвищення їх доступності. Тому важливо, щоб робота проводилася як багатоцільова: паралельно має здійснюватися не лише страхове копіювання для вічного

зберігання, а й захисне, що дозволяє вивести цінні краєзнавчі видання з обігу; водночас видання, що копіюються, мають усебічно вивчатися і розкриватися бібліографічними засобами, а потім максимально надаватися для широкого доступу. Оптимальним можна вважати варіант, коли, наприклад, колекція місцевих газет і довідкових видань про край є доступною і в локальній мережі бібліотеки, і в Інтернет, і на CD-R. Бажано, щоб ОУНБ представляли подібні краєзнавчі колекції або копії окремих цінних краєзнавчих документів на своїх веб-сайтах. Значно покращити рівень зберігання краєзнавчих ресурсів можна не лише за наявності цільового фінансування і належної технічної бази, а й через прийняття виважених рішень щодо назв, обсягів і послідовності переведення краєзнавчих документів в електронну форму.

Формування стратегії розвитку краєзнавчої діяльності бібліотек України в умовах електронного середовища є одним із чинників гармонізації дій бібліотечних установ зі зростаючими інформаційними краєзнавчими потребами суспільства. Стратегія – це формування довгострокових планів та шляхів їх виконання для забезпечення розвитку та ефективних змін в якісному аспекті краєзнавчої діяльності бібліотек. Її успішна реалізація значною мірою залежить від активної фінансової і матеріально-технічної підтримки державними і регіональними органами влади розвитку електронного бібліотечного краєзнавства в Україні.

Список літератури

1. Балацкая Н.М. Краеведческая работа библиотек: достижения и проблемы / Н.М.Балацкая // Библиотечное краеведение в развитии провинциальной культуры России: Материалы Всерос. науч. конф., посвящ. 100-летию со дня рождения Г.Ф.Чудовой, Киров, 17–19 нояб. 2004 г. – Киров, 2004. – С. 5–11.

2. Краєзнавча діяльність бібліотек: Метод. посіб. / Держ. іст. б-ка України; Підгот.: В.П.Кисельова та ін.; Наук. ред. Н.М.Кушнаренко. – К.: ТОВ «ЛК і Мейкер»: ТОВ «Ніка-Принт», 2002. – 208 с.

3. Кушнаренко Н.М. Бібліотечне краєзнавство – стратегія розвитку теорії і практики в умовах електронного середовища / Н.М. Кушнаренко // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – 2004. – Вип. 12–13. – С. 151–158.

4. Трубина Е.И. Краеведческие ресурсы на сайтах библиотек / Е.И.Трубина // Библиография. – 2004. – № 1. – С. 3–11.

Е.С.Алексеева

БИБЛИОТЕЧНОЕ КРАЕВЕДЕНИЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Изменения в социально-политической жизни страны, рост значимости регионального фактора во всех сферах повышает самостоятельность регионов в определении приоритетных направлений экономической, политической, культурной, социальной жизни края. Возрождение общественного краеведческого движения, переосмысление роли человека в сохранении и развитии исторических и культурных ценностей, познании и преобразовании своего края на гуманистических основах продолжают вызывать рост общественного интереса к краеведению. Удовлетворить этот интерес призваны муниципальные библиотеки, накопившие огромный опыт в приобретении, хранении и организации использования документов краеведческого содержания.

Термин ***«библиотечное краеведение»*** разработан Николаем Николаевичем Щербой.

На всех этапах краеведческого поиска мы имеем дело с документально фиксированными итогами краеведческих поисков, представленных в виде произведений печати и кино-фото-фонодокументов. Самыми полными их собраниями владеют библиотеки, архивы, музеи. Без библиотеки, наиболее доступного социального учреждения, не может обойтись ни один краевед.

Н.Н.Щерба предложил классифицировать краеведение. Если в его основании лежит признак отрасли, то выделяется географическое, литературное, историческое краеведение и т. д., если в его основе – организационные каналы, то – архивное, библиотечное, вузовское, музейное, туристическое, церковное, школьное краеведение.

В краеведении можно также выделить государственные, кооперативно-коммерческие, общественные, индивидуально-инициативные формы организации. Цели в краеведческом поиске могут быть научные, производственные, познавательные, просветительские.

Деятельность библиотеки неразрывно связана со всеми участками, видами, формами и направлениями краеведения. Термину «библиотечное краеведение» много внимания уделял в своих работах выдающийся ученый-библиографовед Александр Васильевич Мамонтов.

Библиотечное краеведение сложное образование с многочислен-

ными внутренними и внешними связями и оно подразделяется на несколько направлений, которые в значительной степени отличаются друг от друга.

Первое направление предлагает многоплановую работу с первичными и вторичными документальными потоками: выявление, приобретение документов, связанных по содержанию с краем, их хранение и пропаганда; доведение до читателей упорядоченных сведений через систему каталогов, картотек, библиографических указателей; краеведческий библиотечно-библиографический сервис (обслуживание); методическое обеспечение других библиотек.

В рамках данного направления новые первичные документы не создаются, все усилия сосредоточиваются на нахождении и доведении до читателя имеющихся, создании ему максимально комфортных условий. Если вспомнить, что всякое начинание имеет отправной точкой детальное знакомство с опытом предшествующих поколений, зафиксированным на различных носителях информации, эта часть краеведческой работы, безусловно, очень важна.

Вторым направлением библиотечного краеведения является изучение родного края, поиск ранее неизвестных сведений о нем объединениями энтузиастов-краеведов, организованными в библиотеке или при ней.

Второе направление библиотечного краеведения считается практически неизученным, но оно активно развивается. Примеров тому предостаточно. Это и «Петряевские чтения», и «Краеведческие четверги» Кировской областной научной библиотеки, и «Бирюковские чтения» в Челябинске, и «Макушинские чтения» в Сибири.

Отрадно то, что несмотря на объективные трудности, краеведы-библиографы выполняют свою основную работу – предоставляют потребителю исчерпывающую информацию по всем направлениям краеведческой деятельности. Сотрудники работают не только с готовым первичным информационным потоком, обслуживая читателя из созданного и комплектующегося резерва краеведческого книжно-документального фонда, но и активно ведут сбор необходимой информации из доступных периодических источников, создают фонд собственных архивных документов, пополняют хранилища фото- и видеоматериалами, дневниками и мемуарами очевидцев знаменательных исторических событий. Эта деятельность аккумулирует в себе и составляющие комплектования фондов, и элементы поисковой работы.

Поисково-практическое направление краеведческой работы библиотек предполагает прежде всего общение с людьми, заинтересованными в восстановлении и создании комплекса исторических знаний о крае и его жителях. В русле этого направления и установления тесных личных контактов ведется плодотворная работа библиотек с местными краеведами.

Информацию о знаменитых земляках библиографы разыскивают по-разному. Например, ведут переписку с родственниками и знакомыми известных людей, свидетелями исторических событий, с историко-этнографическими поисковыми экспедициями, в результате чего фонды библиотек пополняются новыми экспонатами: иконами, мебелью, орудиями труда. Радует, что в среде библиотекарей-музейщиков постепенно набирает силу профессионализм.

В ходе краеведческого сбора разнообразного материала особое значение приобретает работа библиотекарей-краеведов с другими организациями и учреждениями краеведческого и некраеведческого профиля: общественными организациями, советами ветеранов войны и труда, экологическими комитетами, местной прессой, учреждениями культуры, краеведческими музеями, отделами образования.

Свои результаты приносит поисковая клубная и кружковая работа, которая способствует возрождению национальной культуры и накоплению оригинального материала в фондах библиотек. Эти материалы обрабатываются, систематизируются и оформляются в оригинальные источники, ставшие традиционными по форме для всех библиотек РФ. Тематические папки содержат материалы об истории местности, ее экологии, творчестве известных писателей, о героях войны и труда, семейных династиях. Собранные материалы оформляются в тематические библиотечные альбомы, активно используются читателями. Эти альбомы включают в себя массу разнообразных материалов (семейные архивы, вырезки из периодических местных источников, фотографии, мемуары), охватывают широкий круг местных проблем.

Материалы поисковой работы не оседают пассивно в библиотечных краеведческих фондах. Во-первых, они служат справочными пособиями для библиотекарей и обязательным дополнением к книжному фонду. Во-вторых, их содержание творчески трансформируется в более цельные и объемные работы поисково-исследовательского содержания: летописи населенных мест, очерки об истории поселков и городов, книги памяти. Это целое направление Союза краеведов России. Его целью

является организация деятельности краеведческой общественности по документированию современной истории своего края. Особые успехи по составлению летописей населенных мест имеет Белгородская ОУНБ, ведущая эту работу уже более 15 лет.

Функцию документирования современной истории выполняют, преимущественно архивы и музеи. Невзирая на ряд объективных причин (штаты, финансы) эти учреждения осуществляют документирование не только региональных исторических событий, но и наиболее важных событий современности.

Существенную помощь в документировании современной региональной истории оказывают библиотеки разного профиля. Объектами их поисковой деятельности могут стать различные промышленные и сельскохозяйственные предприятия, учреждения науки, образования, культуры, медицины, политические, экономические, экологические и другие процессы и явления, происходящие в крае.

Фото-кинофиксация и описание происходящих событий, интервьюирование их участников и очевидцев, собирание публикаций, помещенных в малотиражных изданиях, местной периодической печати, и др., формирование банков краеведческих данных, в том числе и о прошедших событиях, все это стало средством документирования истории края.

Координирующую и организационно-методическую роль в реализации программы выполняют библиотеки различных уровней от сельских библиотек-филиалов до ОУНБ, а также ведомственные и профсоюзные библиотеки.

Центральные и библиотеки-филиалы проводят различные историко-краеведческие мероприятия по темам: основные вехи исторического прошлого и настоящего городов и поселков; судьбы интересных местных семей и династий; фрагменты истории Великой Отечественной и афганской войн. Их формы также разнообразны: вечера-встречи, вечера-портреты, дни памяти земляков, вечера семей и династий, вечера-воспоминания о войнах, вечера-чествования, вечера одного документа.

Александр Васильевич Мамонтов определил на сегодняшний день такие актуальные направления библиотечного краеведения: ***культурологическое, литературное, искусствоведческое, церковное, школьное и экологическое.*** Рассмотрим подробнее каждое из них.

Изучение становления, исторического развития и современного состояния местной культуры стало одним из направлений деятельности

библиотек всех регионов России. В настоящее время, в связи с общей тенденцией усиления гуманитарного характера краеведческой работы, ***культурологическое краеведение*** приобретает особое звучание, значимость и актуальность. В этой связи термин "местная культура" включает в себя такие компоненты: устное народное творчество, литературное, искусствоведческое, церковное краеведение.

Обратимся к характеристике перечисленных составных частей местной культуры, роли краеведов в их изучении, освоении и развитии.

Важное значение для познания прошлого, а также современной культуры и искусства любого края, быта и обычаев его населения имеют лингвистические материалы и фольклор. Они ярко характеризуют духовную жизнь местного населения.

К числу ответственных задач культурологического краеведения относится изучение и освоение художественной культуры края. Центральное место здесь, бесспорно, принадлежит ***литературному краеведению.*** Занимаясь этим, библиографы-краеведы стремятся с наибольшей полнотой собрать сведения о жизненном и творческом пути местных литераторов. Широко используют тематические книжные выставки, литературные вечера об их творчестве, творческие гостиные, премьеры книг, вечера воспоминаний, встречи, литературные беседы, дни писателей области с возможной последующей публикацией собранных материалов в местной периодической печати и краеведческих сборниках. Проблемам творчества местных писателей посвящаются мероприятия "на литературном крылечке", "литературные прогулки" по их творчеству, литературно-музыкальные салоны, литературные гостиные и литературные марафоны.

Презентации книг, журналов и краеведческих календарей – лучшее доказательство популярности творчества местных писателей, поэтов, историков и краеведов. Они являются прекрасным средством пропаганды краеведческого материала.

Одной из форм литературного краеведения является сбор и систематизация фольклора. При многих библиотеках создаются фольклорные клубы, которые разыскивают и восстанавливают старинные обрядовые песни, возрождают древние народные традиции.

Искусствоведческое краеведение, представляя собой в региональном плане один из аспектов содержательного изучения края, в то же время органически связано с культурологическим краеведением. Произведения живописи, графики с изображением местностей,

исторических (местных) объектов широко используются в эстетическом воспитании населения, являются украшением холлов библиотек. Этим же целям служат местные архитектурные памятники, садово-парковые, дворцовые комплексы и ансамбли, культовые и бытовые здания. Краеведческие и художественные музеи постоянно пополняют свои фонды, организуют просмотры и выставки. Областные библиотеки предоставляют пользователям ноты, изоиздания, аудиовизуальные документы по искусству, связанные с краем, не забывая отражать их в соответствующих разделах единого КСБА.

Искусствоведческая краеведческая подготовка учащихся стала в последнее время одним из направлений деятельности местных специальных учебных заведений. Например, в Пермском государственном институте культуры недавно была введена новая дисциплина "музыкальное краеведение".

Достаточно глубокие исторические корни имеет в нашем государстве ***церковное краеведение.*** Православное духовенство издавна занималось изучением местной религиозной культуры. Однако систематический характер такая работа приобрела в конце XIX ст., когда во многих епархиях стали возникать церковно-краеведческие общества. В их задачу входило выявление и охрана церковных памятников, рукописных книг, разбор и описание архивов духовного ведомства. Результаты проводимых исследований печатались на страницах историко-статистических описаний епархий и справочных книг. Особенно много материалов было опубликовано в "Епархиальных ведомостях". Это статьи по истории монастырей, церквей, биографии местного духовенства. В послеоктябрьский период работа в этом направлении была полностью прекращена. В настоящее время, в связи с возрождением церковного краеведения, ставится задача нравственного воспитания человека.

Не менее важно восстановление, изучение и освоение литературного церковно-краеведческого наследия, в частности, создание библиографического репертуара местной церковной книги. В этой области уже сделаны первые шаги. Стоит упомянуть указатель "Культовые здания Петербурга", вышедший в двух томах (издание РНБ); работы научного сотрудника РНБ А.И.Раздорского: "Справочные издания епархий русской православной церкви 1861–1915 гг.", "Историко-статистическое описание епархий русской православной церкви 1848–1917 гг.".

Одной из форм краеведческой деятельности является ***школьное краеведение.*** В процессе преподавания таких предметов, как отечественная история, родной язык, литература активно привлекаются материалы о развитии и современном состоянии культуры и искусства на территории края. С культурно-историческим прошлым своего края школьники знакомятся не только во время экскурсий, походов, поисковой деятельности, но и обязательно в библиотеке, возле карты своей местности и у книжных полок. Это содействует эстетическому и нравственному воспитанию учащихся.

Проблемы экологического краеведения отразились в "тревожных" выставках, экочасах, библиотечных уроках экологии, экологических турнирах, экологических эрудиционах, пресс-конференциях.

Неотъемлемой частью библиотечного краеведения является библиографическая работа. Подготовка краеведческих изданий – одно из важнейших направлений деятельности массовых библиотек Российской Федерации. В этой работе участвуют все учреждения краеведческого профиля: архивы, музеи, издательства, общественные организации области.

Хочется сказать о новых формах библиографических работ. Наблюдавшийся с середины 1990-х годов процесс ежегодного сокращения выпускаемых печатных изданий значительно замедлился. В связи с внедрением автоматизации и созданием БД о краеведческой литературе, некоторые УНБ отказались от выпуска традиционных печатных изданий этого типа. Очень жаль. Так как не все потребители библиографической продукции имеют возможность знакомиться с новой литературой в автоматизированном режиме. Треть УНБ Российской Федерации не имеют доступа в Интернет, многие еще недостаточно оснащены компьютерами.

В системе библиографических пособий региональных библиотек появилось новое звено – текущие указатели местной печати. Их учет можно рассматривать как необходимое звено расширения базы краеведческой библиографии. В современных условиях, когда органы государственной регистрации не в состоянии полностью учесть печатную продукцию, ее выявление и библиографирование региональными библиотеками может внести существенный вклад в создание российской национальной библиографии. Такие указатели уже издаются в Белгородской, Вологодской, Кировской, Омской, Орловской, Рязанской, Сахалинской, Тверской ОУНБ. Они базируются на поступлениях в

библиотеки обязательного местного экземпляра, выходят оперативно и существенно дополняют информацию о местных изданиях, помещаемую в органах государственной регистрации. Методика составления подобных указателей пока не разработана, но есть тенденция к расширению этого вида пособий.

В методике составления краеведческих пособий существенных изменений не произошло. По-прежнему приходится отмечать, что многие из них нуждаются в улучшении, а библиографы-краеведы не уделяют должного внимания уточнению круга источников, отбору литературы, аннотированию, составлению справочного аппарата, уровню редактирования и издательского оформления указателей, особенно составляемых в автоматизированном режиме.

Отсутствие транспорта, затрудненное общение между филиалами и центральными библиотеками в определенной мере тоже затрудняет методическую работу по краеведению. Однако ежегодный анализ показывает, что эта работа все заметнее активизируется. Методические центры проводят стажировки, семинары, практикумы по краеведческой работе библиотек.

От робких шагов в библиотечном краеведении библиотеки переходят к системной работе в этой сфере. Ставится вопрос о повышении профессиональной квалификации библиотекарей, занимающихся библиотечным краеведением, планомерном сборе краеведческого неопубликованного материала, повышении уровня историко-краеведческих знаний самих сотрудников, предоставляющих читателю комплекс информационных услуг. Библиотекари ЦБС высказывают пожелания: проведение стажировок, семинаров-практикумов в областных библиотеках, оказание выездной методической помощи не только по библиотечному краеведению, но и по вопросам истории края, экологии и др.

Накопив краеведческий материал об отдельных местностях, их истории, интересных людях, сотрудники отдельных библиотек начали заниматься обобщением новых фактов, систематизацией собранного материала, т.е. ***научно-исследовательской работой по библиотечному краеведению.*** В этом направлении можно выделить:

- персональные и коллективные исследования (книги, монографии, рекламные проспекты, рукописи по истории отдельных территорий и населенных мест края, истории библиотек и библиотечного дела в области и т.п.);

● доклады и устные сообщения на научно-практических, профильных библиотечных конференциях, краеведческих чтениях;

● исторические изыскания и исследования, имеющие целью реальное восстановление историко-культурных и культовых сооружений, переиздание уникальных книжных источников.

В отчетах библиотек России есть множество примеров, как изыскания библиотечных работников, связанные с судьбами бесценных исторических реликвий, вернули к активной жизни архитектурные и документальные источники.

В итоге хочется отметить, что большинство библиотек России стремятся использовать разнообразные формы и методы массовой и индивидуальной работы, чтобы превратить библиотечное краеведение в увлекательное и творческое дело, тем самым повысить культурный потенциал региона.

Список литературы

Кушнаренко Н.Н. «Культурные гнезда» на древе российской жизни: [О задачах библ. краеведения] /Н.Н.Кушнаренко // Библиотека. – 1995. – № 1.– С. 61– 64.

Кушнаренко Н.Н. Краеведческий конспект эпохи: [Библ. краеведение] /И.Н.Кушнаренко // Библиотекарь. – 1990. – № 12. – С. 22– 25.

Мамонтов А.В. Роль отечественного краеведения в изучении и развитиии местной культуры /А.В.Мамонтов //Возрождение местной культуры России: Кн.-библ. дело. – СПб., 1997.– Вып. 5. – С. 77–85.

Маслова А.Н. Библиографическая деятельность библиотек Российской Федерации в 1997–1999 гг. /А.Н.Маслова // Краеведческие библиографические издания библиотек Российской Федерации 1997 – 1999 /РНБ. – СПб., 2001. – С.13–78.

Олейник В.С. Краеведческая работа библиотек: (Консультация) /В.С.Олейник // В помощь работе по краеведению: Метод.-библиогр. материалы / Алт. КУНБ. – Барнаул, 1998. – С.10–19.

Пархаева Н.С. Библиотечное краеведение: Итоги и перспективы деятельности б-к [Твер.] обл. /Н.С.Пархаева // Библиотечное краеведение: реальность и перспективы / Твер. ОУНБ. – Тверь, 1996. – С. 4–9.

Романцова Т. Краеведческая работа библиотек Иркутской области /Т.Романцова //Библ. вестн. Прибайкалья. – 2001. – № 1 (16).

Соловьева Г.П. Библиотечное краеведение [Чувашии]: проблемы и

перспективы /Г.П.Соловьева // Календарь года, 1997 /Нац. б-ка республики Чувашия. – Чебоксары, 1996. – С.90–93.

Слуцкая С.А. Церковное краеведение /С.А.Слуцкая //Библиография. – 1993. – № 5. С. 112.

Чуприна Н.Т. Возрождение и развитие библиотечного краеведения на Белгородчине /Н.Т.Чуприна //Летопись Белгородчины: век XYIII: Материалы науч.-практ. конф., 28 окт. 1997 г. /Белгор. ОУНБ. – Белгород, 1998. – С.1–8.

Щерба Н.Н. Краеведение и библиотека: сущность, внутренняя структура и внешние связи /Н.Н.Щерба // Библиотечное и библиографическое краеведение: Сб. ст. – М., 1995. – С.31–52.

Е.С.Алексеева

ПРОГРАММА РАЗВИТИЯ РЕТРОСПЕКТИВНОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОГРАФИИ: СУЩНОСТЬ, ОРГАНИЗАЦИЯ, ВНЕДРЕНИЕ

Образование в составе Российской Федерации 21 суверенной республики послужило стимулом для преобразования на их территориях республиканских (областных) библиотек в национальные. Оставаясь по сути главными библиотечно-информационными учреждениями административно-территориальных единиц РФ, эти библиотеки в условиях политической, экономической и национально-культурной автономии своих республик обрели не только административно-хозяйственную самостоятельность, но и новые функции, связанные прежде всего с национально-культурными аспектами развития общества. Известно, что под воздействием политических и социально-экономических перемен в современной России активизировались процессы духовного возрождения многих народов и национальных меньшинств, населяющих страну.

В соответствии с Конституцией Российской Федерации проводится государственная национально-культурная политика, основанная на принципах разнообразия и равного достоинства культур всех народов, и библиотеки играют здесь весьма заметную роль. При этом национальные библиотеки республик РФ не только действуют как самостоятельные культурные центры, но и стимулируют работу во всей республике, развивают взаимосвязи с библиотеками других регионов России и

зарубежных стран, с национальными и профессиональными общественными организациями.

Каждый, кто связан с деятельностью библиотеки, знает, что любая из них стоит на "трех китах": комплектовании, каталогизации, обслуживании. В то же время специфика национальных библиотек (причем библиотек и федерального, и регионального уровней) показывает, что одним из ключевых направлений их деятельности является национальная библиография. Деятельность в области национальной библиографии предусматривает не только библиографическое обслуживание, но и библиографирование: создание и выпуск библиографических пособий, формирование библиографических и иных баз данных (фактографических, полнотекстовых), в которых библиографическая информация присутствует как неотъемлемая часть.

Многие национальные и областные библиотеки, книжные палаты приступили к созданию своих национальных библиографических репертуаров, и национальная библиография (текущая и ретроспективная) становится одним из приоритетных направлений их деятельности. Поэтому можно сказать, что на современном этапе именно библиотечно-библиографические учреждения выступают как центры формирования национальных библиографических репертуаров.

Однако вся библиография в настоящее время находится на перепутье: во-первых, сохраняются традиционные формы и методы создания библиографической информации, продолжает действовать старая структурная система в некоторых библиотеках и книжных палатах при создании библиографических пособий; во-вторых, значительно изменился в последнее время уровень создания и использования библиографической информации, основанный на внедрении компьютерных сетевых и интернет-технологий.

Появление новых форм и методов информационного обеспечения полностью меняют наши представления о сущности библиографической информации и месте библиографии в системе научного знания.

Все эти противоречия характерны и для национальной библиографии. В настоящее время многие библиотеки и книжные палаты, в связи с отсутствием современной техники, вынуждены работать "в стол".

Система национального библиографического репертуара обладает сложной структурой еще и потому, что ее составляют пособия, отражающие материалы по различным, часто пересекающимся

признакам (территориальному, языковому, издательскому и т.д.). Все выше- сказанное отмечалось более 10 лет тому назад, но оно актуально и в наши дни, однако, системы национальной библиографии республик (субъектов РФ) в настоящее время значительно усложнились. Они представляют собой не только совокупность печатных библиографических пособий, но и созданных, и создаваемых библиографических баз данных в электронной форме, которые в одном случае включают материал библиографических пособий, изданных ранее, в другом – предполагают его включать или могут формироваться совершенно по иным принципам, не предполагающим включение этого материала. Именно поэтому упорядочение систем национальной библиографии, как на федеральном, так и региональном уровнях приобретает не только особую актуальность, но и особую сложность.

В настоящее время сотрудниками двух национальных библиотек (РНБ и РГБ) разработано и опубликовано "Положение о ретроспективной национальной библиографии в Российской Федерации", которое легло в основу Федеральной программы по ретроспективной национальной библиографии. Разработанные программно-нормативные материалы исходят из понимания национальной библиографии как информационной структуры, обеспечивающей подготовку, распространение и использование универсальной библиографической информации о документах какой-либо страны (нации). Это положение в большей степени ориентируется на систему ретроспективной национальной библиографии в стране. Ретроспективный библиографический учет включает создание национального библиографического репертуара. Выработка его принципов зависит от исторических и национальных особенностей каждой республики. Для конкретизации основных разделов "Положения о ретроспективной национальной библиографии в Российской Федерации" применительно к национальным библиотекам республик – субъектам РФ (возможно и автономных округов) была подготовлена "Программа развития", которая непосредственно регламентирует формирование систем национальной библиографии в субъектах РФ и упорядочивает уже существующие системы.

В этом документе предлагается комплексный подход к трактовке понятия "национальная библиография": учет документов не только на основе территориального признака, но и изданных на языке (языках) народов страны; учет произведений уроженцев или граждан этой страны и о стране, опубликованных за ее пределами. Предлагается конкретно-

исторический подход, в соответствии с которым библиографический учет документов осуществляется в исторических границах государства, существовавшего в библиографируемый период. Данный подход сложнее, так как границы национальных республик, округов часто менялись, и он более объективен, потому что никто не станет отрицать факта существования того или иного государства в прошлом. Он получил яркое отражение в проектах, представленных в Программе развития, подготовленной специалистами РГБ, РНБ и РКП. Здесь в основном представлены ретроспективная национальная библиография РФ (общегосударственный учет) и ретроспективная национальная библиография отдельных субъектов РФ. Перспективным является и развитие международного уровня, который позволяет решать проблемы ретроспективного библиографического учета документов групп народов (в частности, народов финно-угорской группы и народов Северного Кавказа), а также документов, изданных на территории крупных регионов (Сибири, Дальнего Востока, Урала).

Какие же виды изданий включают составители в раздел "Общегосударственный"... или "Федеральный библиографический учет" "Программы развития ретроспективной национальной библиографии РФ"? Это прежде всего издания кирилловского шрифта, русская книга гражданской печати, ретроконверсия "Книжной летописи" и др. В подготовке раздела принимают участие РГБ, РНБ, БАН, ГПНТБ СО РАН, национальные и областные библиотеки.

Следующим разделом положения является учет периодических и продолжающихся изданий. В основном он содержит сводные каталоги периодических и сериальных изданий, газет, изданий русского зарубежья в библиотеках России и др. В этом разделе присутствует тот же круг библиотек, но в качестве соавторов выступают и библиотеки Украины, и прибалтийских государств.

Учетом аналитических материалов занимается только Российская книжная палата.

Интересен круг участников раздела, посвященного учету нотных изданий: РНБ, РГБ, библиотеки Московской и Петербургской консерваторий, музыкальные библиотеки, национальные библиотеки Белоруссии, Украины и Эстонии.

В разделе, учитывающем картографические материалы, место координатора занимает Российская национальная библиотека, далее следуют музеи Москвы и Санкт-Петербурга.

Учетом библиографических изданий занимаются уже традиционно РНБ и ГПНТБ СО РАН. Значительную часть этого раздела составляет библиографический учет изданий для слепых, изоизданий, авторефератов диссертаций. Программа рассчитана до 2010 г. По каждому конкретному проекту указаны сроки его начала и окончания. Проекты, реализация которых будет продолжаться и после 2010 г., представлены с датой, обозначающей начало реализации проекта.

Различны и основные результаты работы над проектом. Составители сами определяли, каким будет издание: в печатном виде, CD-ROM или в виде базы данных (электронный каталог).

Наиболее интересным разделом программы является раздел "Ретроспективная национальная библиография субъектов Российской Федерации". В него включены проекты, в которых предполагается осуществлять учет документов в границах Российского государства (Российской империи, СССР, Российской Федерации) независимо от языка и места их издания.

В 2001 г. всем национальным библиотекам и республиканским палатам РФ было разослано письмо с просьбой прислать названия проектов по национальной библиографии, над которыми работает библиотека (палата) в настоящее время. Прислали свои проекты 15 национальных библиотек, 3 библиотеки автономных округов и один – Мурманская ОУНБ о народности саами.

Различным было и количество присланных проектов от 1 (Алтайская, Дагестанская, Марийская, Мордовская, Татарская, Хакасская национальные библиотеки) и до 18 проектов, которые представила Национальная библиотека Республики Саха (Якутия). Это в основном библиография универсального содержания, периодика, библиография местных изданий: указатели книг и статей о республике и народностях, проживающих на ее территории. Если библиотека предлагает выпустить свой проект в виде базы данных или CD-ROM, то можно говорить с достаточной уверенностью, что у нее нет проблем с компьютерной техникой и кадрами. Базу данных можно разместить на сайте национальной библиотеки в Интернет, организовать обмен с зарубежными коллегами. Жаль, что некоторые библиотеки не могут в силу объективных причин воспользоваться существующей техникой и преимуществами интернет-технологий, а именно: оперативностью доступа к информации и базам данных; возможностью ее постоянного обновления; легким инструментом поиска необходимого ресурса;

обменом передовым опытом и выравниванием качества проводимой работы.

Чтобы библиотеки смогли реально воспользоваться всеми вышеназванными технологиями, укрепить свою техническую базу и была создана специальная программа. В чем же ее значимость? Во-первых, она предусматривает развитие ретроспективной национальной библиографии на новом уровне, соответствующем уровню современных информационных технологий и требованиям международной стандартизации и унификации при распространении национальных библиографических записей. Это очень важно при обмене информацией с зарубежными книгохранилищами. Во-вторых, она обеспечивает национальную, межрегиональную и региональную координацию деятельности российских библиотек, библиотечно-информационных учреждений, способствует сохранности библиотечных фондов, доступу к национальному культурному наследию народов России. В-третьих, реализация программы будет способствовать созданию или стимулированию развития в библиотеках электронных информационных ресурсов, обеспечению свободного доступа к ним пользователей как отечественных, так и зарубежных.

Руководство программой осуществляет Министерство культуры Российской Федерации (отдел библиотек Управления культурного наследия, художественного образования и науки Федерального агентства по культуре и кинематографии). Межведомственную координацию обеспечивает секция библиографии Российской библиотечной ассоциации, на региональном уровне – Российская национальная и Российская государственная библиотеки, Российская книжная палата; на уровне субъектов Федерации – национальные библиотеки республик и автономных округов, книжные палаты.

Участниками создания системы ретроспективной национальной библиографии Российской Федерации являются федеральные и региональные библиотечно-информационные учреждения независимо от их ведомственной принадлежности.

Со временем встанет вопрос об отражении в ретроспективной национальной библиографии Российской Федерации документов, созданных в бывших советских республиках после 1991 г. Пока что данная проблема нуждается в серьёзной теоретической проработке.

В ходе развития программы предполагается формирование консорциума российских библиотек, задача которого объединить

деятельность библиотек в целях создания централизованных электронных ресурсов ретроспективной национальной библиографии.

При разработке "Положения о ретроспективной национальной библиографии в РФ" составители старались ориентироваться на международные нормы национальной библиографии и организацию работы национальных библиографических служб, которые достаточно активно и последовательно внедряются ИФЛА. Эти нормы весьма актуальны и своевременны для нашей страны. У нас принят не только федеральный Закон об обязательном экземпляре документов, но и законы о местных обязательных экземплярах практически во всех субъектах РФ. Обеспечение полноты и соблюдения оперативности поступления документов по закону о местном обязательном экземпляре является залогом полноты и оперативности текущей национальной библиографии Российской Федерации.

С 2002 г. в библиотеке начала действовать новая группа. Ее официальное название "Группа организации ретроспективной национальной библиографии". Она оказывает методическую помощь национальным библиотекам, учитывая специфику их деятельности. В ее задачи входит работа над базой данных по русской периодике (1728–1917 гг.) и активное содействие национальным библиотекам при подготовке работ по ретроспективной национальной библиографии РФ. Сотрудники группы регулярно проводят письменное рецензирование библиографических работ национальных библиотек, в том числе и проспектов библиографических пособий.

Национальная библиография является и одним из направлений деятельности секции библиографии Российской библиотечной ассоциации. В рамках реализации Программы по ретроспективной национальной библиографии мы надеемся получить финансирование от Федерального агентства по культуре и кинематографии, если не по всем, то хотя бы по части проектов, представленных в ней.

На новом пути возникает много сложных проблем, которые нуждаются в осмыслении, принятии конкретных решений, связанных как с национально-культурными функциями библиотек, так и с необходимостью быстрейшего освоения ими новых информационных технологий, поиска своего места в системе федеральных и региональных библиотек России.

О.Б.Виноградова,
В.П.Кисельова

РЕПЕРТУАР КРАЄЗНАВЧИХ ВИДАНЬ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

Участь у розробці питань теорії і практики краєзнавчої діяльності та проведення науково-дослідної роботи – одна з головних функцій Державної історичної бібліотеки України (ДІБУ), закріплених у "Положенні про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України" (1).

Фахівцям добре відомо, що впродовж останніх 15 років відділ історичного краєзнавства ДІБУ проводив цілеспрямований методичний моніторинг краєзнавчих ресурсів ОУНБ України. Його результати склали підґрунтя для комплексного методичного посібника "Краєзнавча діяльність бібліотек", розповсюдженого в усі краєзнавчі структурні підрозділи регіональних книгозбірень (2). Узагальнені наслідки кожного етапу дослідження висвітлювалися на конференціях та сторінках інформаційного бюлетеня "Краєзнавча робота в бібліотеках України" (К., 2002). Зокрема в останньому 15-му випуску широкий бібліотечний загал проінформовано про сучасний стан краєзнавчих фондів ОУНБ України, розкрито динаміку їх комплектування за останні 10 років, визначено проблеми в їх формуванні (3).

Кожні 5 років, випускаючи бібліографічний покажчик "Краєзнавчі бібліографічні посібники бібліотек України", відділ історичного краєзнавства ДІБУ традиційно аналізує існуючу систему краєзнавчої бібліографії в країні. Результати цієї роботи також широко висвітлюються у виступах і публікаціях фахівців відділу (4). На підставі дослідницької діяльності за цим напрямком у додатку до згаданого "Положення про краєзнавчу роботу..." було чітко визначено коло краєзнавчих бібліографічних посібників, що є обов'язковими для бібліотек різних типів (державних, наукових, обласних універсальних, юнацьких, для дітей, централізованих бібліотечних систем) (1).

Останній аналіз краєзнавчого бібліографічного репертуару охоплював майже 800 найменувань посібників, зареєстрованих у п'ятирічному зводі "Краєзнавчі бібліографічні посібники України: 1996–2000" (5). Зараз у відділі історичного краєзнавства розпочато формування

електронної бази даних з цієї теми за 2001–2005 роки (в програмному забезпеченні ІРБІС).

Проте не тільки бібліографію видають краєзнавчі структурні підрозділи ОУНБ, вони є авторами і співавторами великої кількості краєзнавчих видань різних видів. В останні роки спостерігається справжній сплеск у випуску науково-популярних, виробничо-практичних, довідкових, рекламних, літературно-художніх та інших видань, тез доповідей наукових конференцій, збірників наукових праць, методичних рекомендацій, довідників, путівників, альманахів. На наш погляд, цей масив документів теж потребує узагальнень і оцінки, на що наголошують самі працівники бібліотек. Зокрема на Всеукраїнській науково-практичній конференції "Історичні витоки козацького роду в Україні" (Вінниця, 2004) прозвучало побажання провести огляд – конкурс таких видань з метою виявлення, підтримки і стимулювання інновацій бібліотек, спрямованих на формування національної свідомості, поваги до історії і культури краю.

За погодженням з Міністерством культури і мистецтв України в плані роботи ДІБУ на 2005 рік передбачено організацію і проведення огляду – конкурсу методичних матеріалів краєзнавчого змісту, підготовлених ОУНБ України. Завдання конкурсу – активізувати методичну роботу цих бібліотек у напрямку краєзнавчої діяльності; виявити, вивчити та поширити кращий досвід у підготовці і виданні практичних посібників краєзнавчої тематики, що має сприяти всебічному вивченню і науковому дослідженню краю.

Передбачається провести огляд-конкурс у три етапи:

1-й етап – виявлення методичних краєзнавчих посібників з метою відбору їх на огляд-конкурс (1–2 квіт. 2005 р.);

2-й етап – аналіз посібників згідно з умовами огляду-конкурсу (3 квіт. 2005 р.);

3-й етап – підведення підсумків, поширення інформації про переможців (4 квіт. 2005 р.).

В ОУНБ України розповсюджено лист, в якому викладено умови огляду-конкурсу. Зокрема на огляд-конкурс подаються індивідуальні і колективні методичні праці краєзнавчої тематики, видані впродовж 2001–2005 рр. До участі залучаються видання різних жанрів: методичні, методико-бібліографічні, довідково-інформаційні, що містять аналітичні огляди краєзнавчих інформаційних ресурсів книгозбірень і т. ін.

Вимоги до методичного видання:

- відповідність змісту краєзнавчої тематики;
- створення індивідуального творчого стилю;
- висвітлення новітніх форм і методів;
- можливість застосування його в повсякденній практичній діяльності бібліотек регіону;
- відповідність оформлення видання діючим стандартам.

Перелік видань, допущених до участі в огляді-конкурсі, визначається Оргкомітетом у координації з ОУНБ України.

Вивчення джерельної бази для проведення огляду-конкурсу вказує на актуальність проблеми методичної підтримки за всіма напрямками бібліотечної діяльності, в тому числі краєзнавчої. Серед видань, що надійшли до фонду ДІБУ у 2004 році особливу увагу привернув аналітичний огляд ХДНБ ім. В.Г.Короленка "Методична діяльність публічних бібліотек: сучасний стан та проблеми" (6). Це не лише узагальнення досвіду з питань реформування науково-методичної роботи публічних бібліотек Східної України, а й серйозна спроба аналізу накопичених проблем у методичній діяльності вітчизняних бібліотек, висвітлення шляхів її подальшого розвитку, реформування та змін пріоритетів. Автор справедливо відзначає, що аналітико-прогностична діяльність стає домінуючою в роботі науково-методичних відділів і "перехід від методиста-перевіряючого до методиста-експерта призводить до змін взаємостосунків між методистами та бібліотечними працівниками. Вони стають рівноправними партнерами, і не в інтересах бібліотеки приховувати негативні моменти своєї діяльності" (6).

На прикладах бібліотек Луганської, Дніпропетровської, Харківської, Донецької областей показано позитивну роль методичних служб в організації заходів з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. Окремі сторінки присвячено оглядам-конкурсам як дієвій їх формі у підвищенні кваліфікації. Чимало місця відведено і видавничій діяльності бібліотек Східного регіону, в тому числі з краєзнавства, а також координації та впровадженню інновацій.

Останнім часом відчувається пожвавлення видавничої діяльності бібліотек. Виходять друком (методичні та бібліографічні посібники, путівники, довідники тощо. Наприклад, "Бібліотеки Дніпропетровщини" (Д., 2003), "Бібліотеки Житомирщини" (Житомир, 2002), "Вінниччина бібліотечна" (Вінниця, 2003), "Волинь бібліотечна" (Луцьк, 2003),

"Бібліотеки Тернополя" (Т., 2003). Зокрема "Вінниччина бібліотечна" є фундаментальним історичним путівником бібліотечною мережею Вінниччини, а також підсумком діяльності бібліотек краю за останнє десятиріччя (7). Тут подано короткі відомості про фонди та довідково-бібліографічний апарат бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України, вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації; розкриваються зміст, форми і методи бібліографічної роботи. У довіднику вміщено історичні відомості про створення районних ЦБС Вінницької області. Представлено мережу бібліотек-філій за населеними пунктами. Подано допоміжний покажчик персоналій. Обсяг та високе поліграфічне оформлення видання дозволяє рекомендувати його для участі в огляді-конкурсі.

„Нова доба – нового прагне слова" – цією влучною фразою Лесі Українки відкриває посібник „Інформаційний ресурс бібліотеки. Інновації. Суспільство" (8) директор Вінницької ОУНБ В.Ф.Циганюк, керівник авторського колективу. На вирішення проблеми якості „бібліотека – користувач" спрямовано структурні зміни, що відбуваються в цій книгозбірні. Такий посібник є першою спробою систематизованого аналітичного огляду інформаційних ресурсів бібліотеки, що зараз готується до свого столітнього ювілею. За його допомогою користувач дізнається про унікальні книжкові раритети, зібрані багатьма поколіннями працівників „Тимірязєвки", познайомиться з роботою її структурних підрозділів.

Як інноваційний слід розглянути також 1-й випуск інформаційно-методичного збірника „Бібліотечна Дніпропетровщина" (9). В ньому розкривається широке коло актуальних проблем бібліотек. Про це свідчать назви рубрик. Наприклад, у рубриці „Законодавство – бібліотекам України" вміщено консультацію про правовий та податковий аспекти діяльності бібліотек. У рубриці „Платні послуги" подано пакет необхідних документів. Рубрика „Інтернет і бібліотека" інформує про перші результати реалізації проекту „Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)" в Павлоградській міській ЦБС. Конкретні методичні поради знаходимо в рубриці „Каталогізатору", де вміщено консультацію щодо вирішення складних проблем у систематизації документів. У збірнику, крім практичних рекомендацій, подається інформація про діяльність бібліотек області (сторінки історії, знаменні дати, ювілеї), а також про бібліотекарів, для яких професія стала справжнім покликанням.

За типами розрізняють такі інновації: для бібліотечної справи у світі; для бібліотечної справи в країні; для даної бібліотеки (10). Зрозуміло, що почасти нові для певної ОУНБ технології підготовки і видання методичних матеріалів є для інших бібліотек пройденим етапом. Проте обмін інформацією повинен відбуватися постійно, бо „стороннє око" завжди помітить недоліки. Зауважимо, що, добираючи для цього повідомлення краєзнавчі видання бібліотек, ми прагнули представити різні регіони України, щоб надати фахівцям змоги ознайомитися з досягненнями колег як свого, так і віддалених регіонів.

У розмаїтті методико-бібліографічних матеріалів Західного регіону глибокою змістовністю приваблює збірник „Літературно-мистецька Буковиніана" (11). Для розкриття творчої палітри відомих особистостей Буковини Павла Дворського, Івана Фотія, Левка Дутківського, Андрія Кушніренка, Василя Селезінки, які стали гордістю української культури, вміщено поради стосовно використання літературно-мистецьких альманахів, діалогів „Митець-читач", подорожей життєвими і творчими шляхами митців, творчих акцій „Дослідник-читач" і т. ін. Особливістю збірника є те, що автори під час роботи над ним використовували консультації митців, а складач Оксана Довгань є й сама автором віршів.

Матеріали заочного семінару „Краєзнавча робота бібліотек" (12), підготовлені трьома бібліотеками Херсонщини (ОУНБ ім. Олеся Гончара, обласною для юнацтва ім. Б.Лавреньова та обласною для дітей), є своєрідними та цікавими, хоча й мають недоліки: відсутність передмови, змісту, малий тираж. Позитивним є те, що на підставі комплексного посібника ДІБУ „Краєзнавча діяльність бібліотек"(2), три обласні бібліотеки спільно підготували методичний матеріал, призначений для працівників ЦБС, юнацьких і дитячих бібліотек Херсонщини. Акцент було зроблено на тому, що краєзнавство є дієвим засобом виховання у молоді патріотизму, національної свідомості, високої моральності. У посібнику подано конкретні поради, як по-новому підійти до організації наочних і масових форм популяризації краєзнавчих знань, сформульовано тематику і алгоритм проведення бібліотечних заходів.

За попередніми результатами відбору методичних посібників для участі в огляді-конкурсі можна зробити висновок – номінантів на призові місця буде вдосталь. Робота тільки розпочалася і обіцяє бути цікавою і корисною.

Розуміючи свою роль у напрямку запровадження історико-культурної спадщини до суспільного, наукового та культурного обігу, фахівці.

ДІБУ і надалі будуть вивчати і популяризувати кращі зразки краєзнавчих видань, підготовлених регіональними бібліотеками України.

Список літератури

1. Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України: Затв. наказом М-ва культури і мистецтв України № 314 від 11.06.1996 р. // Законодавство – бібліотекам України. Вип.1: Загальні засади діяльності бібліотек / НПБУ. – К., 2000. – С.168–172.
2. Краєзнавча діяльність бібліотек: Метод. посіб. / Держ. іст. б-ка України; Підгот.: В.П.Кисельова та ін. – К.: ТОВ "ЛК і Мейкер": ТОВ "Ніка-Принт", 2002. – 208 с.
3. Краєзнавча робота в бібліотеках України: Інформ. бюл. Вип.15 / Держ. іст. б-ка України; Підгот. О.В.Михайлова. – К., 2004. – 139 с.
4. Кисельова В.П. Краєзнавчий бібліографічний репертуар України: Методика і орг. /В.П.Кисельова // Вісн. Кн. палати. – 1997. – № 3. – С.12–15.
5. Краєзнавча робота в бібліотеках України: Інформ.бюл. Вип.13 / Держ. іст. б-ка України; Підгот. О.В.Михайлова. – К., 2002. – 34 с.
6. Методична діяльність публічних бібліотек: сучасний стан та проблеми: Аналіт. огляд за 2000–2003 рр. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г.Короленка; Уклад. Г.Д.Ковальчук. – Х., 2003. – 24 с.
7. Вінниччина бібліотечна: Довідник / Вінниц. обл. універс. наук. б-ка ім.К.А.Тимірязєва. – Вінниця, 2003. – 213 с.
8. Інформаційні ресурси бібліотеки. Інновації. Суспільство: Довід.-інформ. вид. / Вінниц. обл. універс. наук. б-ка ім. К.А.Тимірязєва; Упоряд.: М.Спиця та ін. – Вінниця, 2004. – 196 с.
9. Бібліотечна Дніпропетровщина: Інформ.-метод. зб. Вип.1. – Д.: ДОУНБ, 2003. – 104 с.
10. Ратникова О.А. Организационно-технологические проблемы взаимодействия инновационной и методической деятельности /О.А.Ратникова // Библиотечное дело – XXI век: Науч. – практ. сб. / Рос. гос. б-ка. – М., 2003. – № 2 (6). – С.292.
11. Літературно-мистецька Буковиніана: (Метод.-бібліогр. матеріали) / Чернів. обл. універс. наук. б-ка ім. М.Івасюка; Підгот.: О.Г.Довгань, О.О.Гаврилюк. – Чернівці: Букрек, 2003. – 104 с.

12. Краєзнавча робота бібліотек: Матеріали заоч. семінару / Херсон. обл. універс. наук. б-ка ім. О.Гончара; Уклад. Т.Л.Сватула. – Херсон, 2003. – 68 с.

Е.Н.Чурилова

КУРСКАЯ ОБЛАСТНАЯ НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА им. Н.Н. АСЕЕВА – РЕГИОНАЛЬНЫЙ ЦЕНТР ИНФОРМАЦИИ ПО КРАЕВЕДЕНИЮ

Приоритетным направлением в деятельности учреждений культуры Курской области является изучение, сохранение и воспроизводство традиций народной культуры. Сегодня изучением истории края и сохранением его культуры занимаются музеи, школы, вузы, архивы, творческие и общественные организации. Однако особая роль в этом принадлежит библиотекам, т.к. именно они накопили огромный опыт в приобретении, хранении и организации использования документов краеведческого содержания.

В январе 2000 г. на базе сектора краеведческой библиографии Курской областной научной библиотеки им. Н.Н.Асеева был создан комплексный отдел краеведения, ставший региональным информационным краеведческим центром, который располагает наиболее полным собранием документов о нашем крае.

Фонд краеведческой литературы – основа библиотечного краеведения – в значительной степени состоит из книг, изданных в советское время, но есть ценные краеведческие дореволюционные издания, большая часть которых хранится в фонде редких изданий. Это и «Шелехова странствование из Охотска к американским берегам» (1791), и «Историческое описание Коренной Рождество-Богородицкой пустыни» (1876), и «Сказание о чудотворной Знамения Пресвятой Богородицы иконе, называемой Курской» (1838), и «Памятные книжки Курской губернии» Т.Вержбицкого (1892, 1894), а также «Труды Курской ученой архивной комиссии» (1911), «Историческая летопись курского дворянства» А.Танкова (1913) и др. Краеведческая коллекция произведений печати, имеющая большую научную ценность, – один из памятников культуры Курской области.

«Издания о своем крае, о его прошлом и настоящем являются визитной карточкой края, показателем его сегодняшнего уровня культуры.

К таким изданиям будут обращаться и в грядущем столетии. Краеведение воплощает связь времен». Эти замечательные слова принадлежат председателю Союза краеведов России Сигурду Оттовичу Шмидту.

Принятое в 1995 г. администрацией Курской области решение «Об обязательном экземпляре документов», предусматривающее поступление двух обязательных экземпляров краеведческих документов в областную библиотеку, к сожалению, выполняется не всеми издающими организациями. Но некоторые из них все же понимают, что предоставленная им возможность отправлять свою продукцию в библиотеку – не досадная обязанность, а почетная миссия сохранения национального достояния. Сейчас перед нами стоит задача разработать Закон Курской области «Об обязательном экземпляре документов». Мы надеемся, что это улучшит комплектование краеведческого фонда библиотеки.

Важнейшей функцией библиотек является информационная. Реализация ее была бы немыслимой без ежедневной кропотливой работы по библиографированию краеведческих документов, созданию справочно-библиографического аппарата, куда входят и сводный систематический краеведческий каталог, каталог местных изданий и алфавитный. Сотрудники Курской ОНБ им. Н.Н.Асеева выявляют краеведческие публикации в центральной прессе, областных периодических изданиях, пополняют сводный систематический краеведческий каталог, который ведется с 1935 г.

Сегодня читателю нужна более оперативная информация о крае, процесс поиска по систематическому каталогу не всегда устраивает читателя и библиографа. Поиск должен быть многоаспектным. Эту задачу решает автоматизированная база данных АС «Библиотека-2», установленная в отделе краеведческой литературы с января 2004 г. года. Объем электронного краеведческого каталога на сегодняшний день составляет свыше 2000 записей. Попытки создания этой базы предпринимались и раньше, но из-за несовершенства компьютеров она пропадала. Применение компьютерной техники в формировании краеведческого СБА внесло принципиальные изменения в технологию создания и информационное наполнение краеведческих библиографических ресурсов.

Существенно расширился диапазон используемых средств индексирования. Классификация, предметные рубрики, ключевые слова в автоматизированной технологии существуют как взаимодополняющие. Применяются также словари и справочники географических названий, наименований организаций, указатель имен. Все это позволяет значитель-

но расширить диапазон поисковых элементов информации о крае. С января 2005 г. мы работаем в программе ИРБИС.

Информационные ресурсы библиотечного краеведения постепенно пополняются электронными краеведческими базами данных. Среди них библиографический указатель «Фольклор Курской области», проект которого был разработан зам. директора по научной работе Курской ОНБ Оробинским Б.Д. и поддержан грантом Президента РФ.

Перспективным направлением развития краеведческих баз данных и внедрением новых технологий в библиотечном краеведении является построение корпоративных библиотечных систем в регионе. Связанные общей историей, славянскими традициями и культурой, библиотеки, объединив свои информационные ресурсы, могут создать много интересного. В рамках корпоративного проекта «Содружество библиотек юго-запада центра России», куда вошли Белгород, Брянск, Курск, Орел, мы начали работать над созданием корпоративной базы данных.

В краеведческом отделе библиотеки работает региональная справочно-поисковая система «Консультант-плюс», которая создала читателю свободный доступ к информационным ресурсам местного самоуправления. Пользователи правовой системы могут не только получить сведения о законодательных актах, но и распечатать или записать на дискету нужный им материал.

Используя компьютерные технологии, отдел издает библиографические пособия, ежегодник «Курская книга», ежеквартальный информационно-библиографический бюллетень «Курская область на страницах центральной печати».

К 60-летию Курской битвы подготовлены указатели: «Огненная дуга»; «Серафим Саровский: к 100-летию канонизации»; «А.П. Гайдар и Курский край»; «Писатель и человек: к 100-летию со дня рождения В.В.Овечкина»; «Соловьиный край России: к 70-летию образования Курской области» и др.

Ежегодно составляется календарь знаменательных дат «Край наш Курский». Рассматривая его как важный источник доступа к краеведческой информации, мы уделяем особое внимание качеству предоставляемой в нем информации. Стремимся к тому, чтобы справки стали более основательными, списки литературы – более полными. Редактируется картотека дат, на основе которой и создается календарь.

В последние годы появилась новая категория пользователей библиотеки: исследователи краеведческих материалов. Среди них –

научные сотрудники, преподаватели школ и лицеев, студенты, защищающие курсовые и дипломные работы по истории Курского края. Непреходящим интересом пользуются темы, связанные с историей монастырей и храмов Курской области, отдельных сел, городов, улиц и домов, историей родословных семей, а также тема Великой Отечественной войны и экологическая тема.

С помощью разнообразных форм и методов мы стремимся донести до читателей культурное достояние Курского края, подтверждая статус областной научной библиотеки как центра духовной жизни, используя ее как место встречи с краеведами, учеными, писателями, художниками.

Прежде всего это традиционные краеведческие чтения, посвященные нашим знаменитым землякам: поэту Н.Н.Асееву, писателям Е.И. Носову, А.П. Гайдару, научно-практические конференции (например, к 15-летию Курского областного научного краеведческого общества, с которым мы тесно сотрудничаем), презентации книг, творческие и юбилейные вечера краеведов, писателей и ученых.

Активное участие в проведении этих мероприятий принимают ученые, писатели, педагоги, творческая молодежь, члены краеведческого общества.

Краеведческий аспект присутствует в работе всех отделов нашей библиотеки. Их информационная и просветительская функции реализуются с использованием краеведческого материала. Формы работы: выставки, тематические краеведческие обзоры, вечера-встречи, презентации книг пополнились викторинами и турнирами знатоков родного края.

Уделяя большое внимание краеведческой деятельности, областная научная библиотека считает своим долгом приложить все усилия к тому, чтобы сохранить память о нашем крае.

Г.Н.Захарова

НОВЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В КРАЕВЕДЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БИБЛИОТЕК НА ПРИМЕРЕ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ

Сегодня библиотеки являются одним из ведущих элементов в системе информационных учреждений, который помогает населению лучше узнать свой край, сформировать и развить у каждого чувство долга

перед своей "малой родиной", возродить ее духовный потенциал. Библиотеки Белгородской области принимают в этом процессе активное участие. В числе первых новые информационные технологии стали осваивать специалисты отдела краеведческой литературы Белгородской государственной универсальной научной библиотеки (БГУНБ). Это закономерно, поскольку именно краеведческие ресурсы являются уникальными, позволяют сохранять историческую память и традиционную культуру своей территории.

В 1992 году в БГУНБ была создана электронная библиографическая база данных "Край", что открыло новые возможности для поиска информации средствами автоматизации информационных процессов. Параллельно с традиционным формируется электронный краеведческий каталог. В автоматизированном режиме издаются рекомендательные указатели, ежеквартальные информационные бюллетени "Белгородская область на страницах центральной печати", краеведческий календарь знаменательных и памятных дат области, исследовательские и методико-аналитические материалы.

С 2003 года в рамках корпоративного проекта библиотек Центрального Черноземья (Белгорода, Брянска, Курска и Орла) создается сводный краеведческий каталог.

Как показывает практика, большинство запросов пользователей носят фактографический характер. Поэтому в библиотеке с начала 1999 года создается полнотекстовая база данных "Белгород – пресс", включающая все статьи о Белгородской области, опубликованные в центральной прессе, "Редкий фонд", большая часть которого – полные тексты ценных краеведческих документов. Регулярно пополняется БД "Краеведческий календарь".

На сайте универсальной научной библиотеки выставлены полные тексты документов и публикаций, подготовленные специалистами отдела краеведческой литературы. Они дают возможность всем категориям читателей пользоваться аналитической информацией о крае, обеспечивая сохранность оригиналов уникальных краеведческих документов.

Областная библиотека выступила инициатором создания первой электронной книги о Белгородской области и ей был доверен заказ областной администрации на изготовление оптического лазерного компакт-диска "Добро пожаловать на Белгородчину", посвященный 50-летию образования Белгородской области. Полная версия электронного издания – это и путеводитель по области, и настоящая энциклопедия о

Белгородчине. Она имеет 13 разделов, более 150 статей, содержит иллюстративный, фотографический, музыкальный и библиографический материалы.

В разделе "Паспорт области" помещен устав Белгородской области, ее символика, геральдика, данные о природных и производственных ресурсах. Раздел "Исторические сведения" посвящен созданию оборонительной черты и строительству городов в XVII веке, а также содержит сведения о Курской битве. С помощью открыток из коллекции издательства А.А.Вейнбаума можно совершить экскурсию по Белгороду начала XX века.

Информацию об уникальных зданиях, комплексах и усадьбах, памятниках, о заповедных природных уголках края можно почерпнуть в разделе "Памятные места Белгородской области".

На славной Белгородской земле родились актер М.С.Щепкин, инженер М.Г.Шухов, философ Н.Н.Страхов, литературовед А.В.Станкевич, музыкант С.А.Дегтярев, святитель Иоасаф (Горленко) и другие великие личности. Их жизнеописания представлены в разделе "Знаменитые земляки".

В самостоятельные блоки выделена информация о спортивных достижениях Белгородчины, о театрах, музеях, библиотеках и учебных заведениях города, о Белгородской и Старооскольской епархиях.

Работая с CD–ROM можно узнать много интересного из истории костюма, обрядов, старинной утвари, музыкальных инструментов и т.д.

Значительное место на диске занимает раздел "Города и районы Белгородской области", где представлена информация об экономическом и социальном развитии муниципальных образований.

"Изюминкой" пособия является аудиоподборка народных песен и песен о Белгородчине. Здесь и выступление фольклорного ансамбля села Иловка Алексеевского района, песни "Вальс о Белгороде", "Белый город" а также другие в исполнении известных эстрадных певцов.

CD–ROM интересен всем, кто любит свою "малую родину", и, безусловно, он незаменим для краеведов и работников культуры в проведении различных общественных мероприятий, способствует развитию межрегионального и международного культурного сотрудничества.

В течение ряда лет в соответствии с "Региональной комплексной программой по защите прав потребителей в Белгородской области на 2001–2005 гг." библиотека ведет работу по информированию и просвещению потребителей. В поисках новых каналов распространения потре-

бительских знаний библиотека создала в 2003 году предметно-ориентированный электронный ресурс "Белгородская государственная универсальная научная библиотека в защиту прав потребителей". Он расположен на сайте библиотеки (www.bgunb.ru), открывает широкий доступ к массиву документов, а также к информационным ресурсам по этой проблеме, представленным в Интернет.

Отбор информационных ресурсов Интернет осуществляется экспертной группой, куда входят специалисты по защите прав потребителей. Такой подход обеспечивает качество информации, предоставляемой потребителям. Электронный ресурс "БГУНБ в защиту прав потребителей" уже стал для многих проводником в мире потребительских знаний.

Муниципальные библиотеки, краеведческая деятельность которых еще совсем недавно заключалась, главным образом, в организации праздников местного значения, с помощью новых информационных технологий становятся современными информационно-краеведческими центрами. В Белгородской области к концу 2003 года все библиотечные централизованные системы имели компьютерное оборудование, 16 библиотек – выход в Интернет.

Центральные районные и городские библиотеки начали работу по созданию собственных краеведческих электронных ресурсов. Формируются краеведческие ЭК, полнотекстовые ДБ, электронные книги. Многие приступили к созданию электронных версий летописей и приложений к ним, обеспечив тем самым не только сохранность, но и мировую доступность к своим эксклюзивным материалам. Дополняют материалы летописей фактографические электронные БД о достопримечательностях населенных пунктов. Этот опыт очень интересен, полезен и рекомендован к распространению.

№ п/п	ЦБС	Электронная база данных
1	Алексеевская	Электронный каталог, "История г.Алексеевки", "История сел района", "Достопримечательности города" и др.
2	Белгородская районная	Электронная база "Край", "Историческая справка по Белгородскому району", "Почетные граждане", "Визитная карточка района", "Поэты", "Художники", "История п.Майский",

		"Народные промыслы с.Головино", "Геральдика г.Белгорода и Белгородской области" и др.
3	Белгородская городская	Электронный каталог
4	Волоконовская	"Коды городов Белгородской области", "Гостиницы г.Белгорода" и др.
5	Грайворонская	"Грайворонский район в прессе", "Почетные граждане района"
6	Губкинская районная	"Церкви и храмы Губкинского района", "Наши земляки – Герои Советского Союза", "Заповедные места Белгородчины"
7	Ивнянская	Электронный каталог
8	Прохоровская	"Память земли, память людей" (история сел Беленихино, Гусек-Погореловка, Призначное, Журавка, Большое, Подольхи, Гнездиловка); указатель "Прохоровский район: история и современность"
9	Старооскольская городская	"Путеводитель по аптекам", "Расписание движения транспорта", "Учебные заведения", "Телефоны служб"
10	Чернянская	"Портреты героев – земляков", "Памятники воинской славы", электронный фотоальбом "Холковский подземный монастырь", "История Чернянки", "Храмы Чернянского района", "Летопись 2002: цифры и факты"
11	Шебекинская	"Села шебекинские", "Шебекино. Город на Нежеголь – реке", "Писатели и поэты – шебекинцы", "Герои Советского Союза – наши земляки", "Почетные жители г. Шебекино и района"
12	Яковлевская	Электронная книга "Неподражаемой России неповторимая земля", "Нормативные акты Яковлевского района", "Фотолетопись Яковлевского района", "Расписание автотранспорта"

Активное внедрение новых информационных технологий в практику обслуживания пользователей во многом изменило общественную репутацию библиотек.

Библиотечному персоналу пришлось постоянно учиться. Учеба сочеталась с реальной работой по формированию электронных продуктов и обслуживанием пользователей.

Использование компьютерных технологий в библиотеках области позволило сформировать новый стиль работы и повысить престиж библиотек в глазах общества и государственной власти. По итогам Всероссийского конкурса "Лучший регион в сфере информационно-коммуникационных технологий" Белгородская область заняла второе место в главной его номинации "Лучший регион во второй социально-экономической группе". За активное участие в конкурсе и достижениях в сфере информационно-коммуникационных технологий Белгородская государственная универсальная научная библиотека получила благодарственное письмо губернатора Белгородской области.

Использование режима удаленного доступа заставляет библиотеки устанавливать между собой тесные информационные и технологические связи. Ни одна из них не может иметь полного фонда, что и предполагает объединение усилий библиотек по обслуживанию своих пользователей. Именно к этому библиотеки Белгородской области стремятся в своей практической деятельности.

Т.О.Сосновська,
В.О.Ярошик

КООРДИНАЦІЯ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В НАУКОВИХ БІБЛІОТЕКАХ ХАРКОВА

Інтерес громадськості до історії України, до наукового вивчення пам’яток української культури значно активізував роботу бібліотек за краєзнавчим напрямком.

Дублювання та паралелізм у виявленні, збиранні та організації загальнодоступного користування краєзнавчою інформацією, зафіксованою в документах, на жаль, є реаліями бібліотечної практики. Тому питання координації та кооперації краєзнавчої роботи знову стоїть на порядку денному.

Слід зазначити, що в такому місті, як Харків, де основні фонди краєзнавчої літератури зосереджено у великих наукових бібліотеках координація краєзнавчої роботи має певні особливості.

Головним координаційним та методичним центром краєзнавчої роботи великих наукових бібліотек м.Харкова є Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г.Короленка.

Ще в 60-х роках минулого століття було зроблено перші спроби налагодити координаційні стосунки в краєзнавчій роботі за такими напрямками, як інформаційно-бібліографічна та видавнича діяльність, що було зафіксовано в Положенні про координацію краєзнавчої роботи у бібліотеках Харкова. Сьогодні в оновленому Положенні визначено головні бібліотеки, що відповідають за діяльність певних напрямків краєзнавчої роботи. Серед них ОУНБ для дорослих, юнацтва та дітей, Центральна міська бібліотека ім. В.Г.Бєлінського, Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна, Обласна медична бібліотека, Харківський гуманітарний університет "Народна українська академія".

До участі в краєзнавчій роботі залучаються бібліотеки й наукові установи міста, що за родом своєї діяльності пов'язані з краєзнавством. Ступінь їх участі визначається на підставі даних про наявність і стан краєзнавчих фондів і довідково-бібліографічного апарату. З цією метою ХДНБ ім. В.Г.Короленка розробила анкету, котра дала змогу виявити фонди краєзнавчих матеріалів.

Головні бібліотеки Харкова координують роботу з формування краєзнавчих фондів, налагодження інформації за цією тематикою, організацію довідково-бібліографічного апарату, створення системи бібліографічних посібників, проведення масових заходів.

Характерною особливістю формування краєзнавчих фондів ХДНБ ім. В.Г.Короленка, ОУНБ є комплектування матеріалами, присвяченими Харківському регіону незалежно від місця їх видання, та документами, що надруковані на Слобожанщині, місцевими періодичними виданнями. Бібліотеки вузів та наукових установ за можливістю комплектуються науковими працями своїх закладів, документами про Харківщину, місцевими періодичними виданнями.

Одним з головних завдань спільної діяльності бібліотек Харкова є організація довідково-бібліографічного апарату. Це перш за все організація зведеного краєзнавчого каталогу. На жаль, поки що ця робота здійснюється повільно.

Тривалий час ХДНБ ім. В.Г.Короленка видає друковані зведені каталоги: іноземної періодики, періодичних видань, що надійшли до провідних бібліотек Харкова. В останніх кумулюється адресна інформація про фонди вітчизняних та іноземних україномовних та російськомовних газет і журналів бібліотек міста.

З 1972 – по 1999 рік ХДНБ видавала "Зведений каталог бібліографічних списків та покажчиків літератури, підготовлених бібліотеками Харкова". Його учасниками були шість бібліотек – методичних центрів. У каталозі окремим розділом виділено довідки, бібліографічні списки та покажчики з краєзнавства. Зараз цей каталог існує в електронному варіанті.

Великим попитом у науковців, фахівців та широкого загалу користується "Зведений каталог газет, виданих на Харківщині у 1917–1977 рр.", підготовлений ХДНБ.

Вирішено проблему координації ведення краєзнавчих каталогів в ОУНБ для дорослих, ХДНБ, центральних та медичній бібліотеках міста.

Для здійснення методичних функцій ОУНБ вважала за доцільне організувати топографічний та систематичний каталоги "Харківщина", де поряд з республіканською та обласною пресою великої уваги надавалося розкриттю змісту і районної преси. По-особливому вирішено питання про наповнення розділу "Місто Харків", де відображаються загальні матеріали. Основну інформацію про наше місто зібрано в систематичному каталозі "Харків", що веде Харківська центральна бібліотека ім. В.Г.Бєлінського. Повну інформацію про розвиток медицини в нашому краї можна знайти в довідковому апараті Харківської медичної бібліотеки.

ХДНБ для задоволення великої кількості запитів організувала систематичний краєзнавчий каталог "Харківщина", хронологічний каталог "Місцевий друк", картотеки: "Старі та нові назви вулиць міста", "Літопис рідного краю"; змісту деяких журналів, зокрема "Всесвіт"; хроніки журналу "Червоний шлях" та ін.

На відміну від каталогів названих бібліотек, довідковий апарат ХДНБ характеризується глибокою ретроспекцією, докладною деталізацією "Схеми ББК для краєзнавчого каталогу", значним колом джерел. Якісно доповнює систематичний каталог розділ "Персоналії – уродженці нашого краю". Це 40 тис. бібліографічних записів. Матеріали розташовано за родом діяльності відомих харків'ян.

Спеціальні бібліотеки організують бібліографічний апарат з краєзнавства за своїм профілем.

Характерною особливістю єдиного краєзнавчого довідкового апарату міста є система посилань, що з'єднує окремі його частини в одне ціле.

Зміцнення інформаційного потенціалу бібліотек з питань краєзнавства відбувається також шляхом використання електронних ресурсів. Впровадженням найбільш складної системи пошуку інформації – каталогізації web-ресурсів Харківщини – можна вважати створення в ХДНБ "Харківського регіонального інформаційного порталу", що є складовою Харківського регіонального інформаційного центру (РІЦ), відкритого у межах програми "Створення регіональних інформаційних центрів на базі публічних бібліотек" з ініціативи Міжнародного фонду "Відродження" та за підтримки Міністерства культури і мистецтв України.

До послуг читачів створено також фактографічну базу даних "Пам'ятні дати України, Слобожанщини".

Електронну інформацію надає користувачам web-проект "Харківщина", що складає ХОУНБ. МСМТБ представляє на своєму сайті повні тексти краєзнавчих бібліографічних посібників відповідного профілю.

ЦНБ ХНУ ім. В.Н.Каразіна координує роботу вузівських бібліотек зі створення баз даних, як то "Видання... (вузу)", "Публікації вчених... (вузу)" тощо. Таким чином, користувачі мають змогу одержати різнопланову, всебічну інформацію про Харківський регіон. Спільна краєзнавча діяльність вимагає координації і кооперації також у створенні краєзнавчої бібліографії. Бібліотеки складають покажчики, що забезпечують потреби користувачів у повній інформації про Харківський регіон. Розподілено роботу над деякими їх видами. ОУНБ для дорослих видає універсальні поточні покажчики літератури про край, рекомендаційні посібники універсального характеру "Що читати про край", разом з обласними бібліотеками для дітей та юнацтва – календарі знаменних та пам'ятних дат, галузеві, тематичні, біобібліографічні посібники.

ЦНБ ХНУ ім. В.Н.Каразіна та інших навчальних закладів надають перевагу збору документів про своїх вчених та їх праці, розкривають зміст наукових видань свого вузу.

Видавнича продукція обласних бібліотек для дітей та юнацтва – це рекомендаційні краєзнавчі посібники для своїх категорій читачів. Центральна міська бібліотека готує "малі форми бібліографії".

ХДНБ ім. В.Г.Короленка зосередила свої зусилля на розробці ретроспективних покажчиків місцевого друку та змісту періодичних видань, галузевих і тематичних науково-допоміжних покажчиків з краєзнавства, біобібліографічних та персональних посібників.

Серед підготовлених видань історико-краєзнавчої тематики найцікавішими є "Історія Слобідської України" (Х., 1993), "Історія Харківської єпархії: До 200-річчя заснування" (Х., 1999) та ін. До їх складання широко залучалися представники наукових установ міста. Спільними зусиллями міськвиконкому, провідних істориків і співпрацівників ХДНБ до 350-річчя Харкова було створено монографію "Історія міста Харкова XX століття" і науково-допоміжний покажчик до неї "Харків XX століття" [у 2-х вип.], що містить майже 11 тис. бібліографічних описів матеріалів, виданих протягом 100 років.

Для дослідження історії рідного краю неоціненне значення мають місцеві періодичні видання, тому у широкого загалу великою популярністю користуються покажчики змісту газет і журналів: "Харьков и губерния на страницах газеты "Харьковские губернские ведомости", "Харьков и губерния на страницах газеты "Южный край",а також "Прапор", "Пламя", "Літературний журнал". Більшість персональних та бібліографічних покажчиків, виданих ХДНБ, належать до серії "Повернені імена", заснованої в 1992 р. і присвяченої письменниками та діячам мистецтва, які були репресовані й тривалий час перебували в забутті. Діяльність дослідників історії Слобожанщини висвітлено в бібліографічних покажчиках серії "Краєзнавці Слобожанщини".

У видавничій діяльності бібліотек існують і кооперативні форми. Так, свого часу разом з бібліотеками підприємств і ХДНБ було розпочато серію "Фабрики і заводи Харківщини". Разом з ОУНБ для дорослих ХДНБ відновила бібліографію багатотомної праці "Історія міст і сіл України" (том "Харківщина"), а з бібліотекою ім. К.С.Станіславського видано покажчики "Гнат Хоткевич", "Краєзнавець Валерій Берлін". Така співдружність дає наукову основу роботі зі створення краєзнавчих посібників.

ХДНБ є одним із засновників та активним членом Харківського центру українознавства. Основним у діяльності Центру є поширення та розвиток української культури на Харківщині, прищеплення любові до

рідної мови, історії, традицій, координація краєзнавчої роботи з різними установами.

Спільно з Харківським центром українознавства ХДНБ проводить наукові конференції, укладає бібліографічні посібники.

Творчі зв'язки з Всеукраїнською спілкою краєзнавців, Всеукраїнським товариством охорони пам'яток історії і культури, музеями, творчими спілками, товариством "Просвіта", клубом писанкарів сприяють поліпшенню наукової і просвітницької діяльності ХДНБ з питань краєзнавства.

Своєю стратегічною місією ХДНБ вважає створення наукового підгрунтя для подальшого розвитку бібліотечного краєзнавства. Тому вона проводить наукові дослідження з краєзнавства, є організатором та учасником науково-практичних конференцій з цієї теми, до яких залучаються інші бібліотеки регіону. Наприклад, великого резонансу набула науково-практична конференція "Бібліотечне краєзнавство як складова частина регіональної і культурної політики", де всі методичні центри мали змогу поділитися досвідом своєї роботи.

Такі заходи, як правило, висвітлюють невирішені питання, допомагають визначити напрямки подальшої роботи. Зокрема сьогодні бібліотечних працівників цікавить структура краєзнавчих каталогів, організація зведених електронних каталогів, нові технології краєзнавчої роботи тощо.

Краєзнавча робота і надалі здійснюватиметься на підставі зміцнення стосунків, що, безумовно, позначиться на підвищенні авторитету регіону.

Список літератури

Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України: Затв. наказом М-ва культури і мистецтв України № 314 від 11.06.1996 р. // Законодавство – бібліотекам України. – К., 2000. – Вип.1. – С.168–172.

Н.І.Полянська,
О.М.Дмитрієва

ХАРКІВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЦЕНТР: ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Харківський регіональний інформаційний центр відкрито в межах програми "Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі публічних бібліотек України" з ініціативи Міжнародного фонду "Відродження" за підтримки Міністерства культури і мистецтв України. Ця програма дає таке визначення поняття "Регіональний інформаційний центр" (далі РІЦ): спеціалізоване, відокремлене, відповідним чином обладнане приміщення в бібліотеці, де збираються, обробляються та зберігаються інформаційні матеріали. Для користувачів тут передбачаються комп'ютеризовані місця публічного доступу до Інтернет. Створення центрів, обумовлене слабкими зв'язками між державними та соціальними службами, неоднаковим рівнем доступу різних категорій користувачів до соціально важливої інформації та відсутністю у регіонах спеціалізованих центрів, котрі б надавали таку інформацію. Таким чином, метою створення РІЦ є допомога пересічним громадянам у пошуку регіональної, соціально спрямованої інформації, покращення доступу до інформаційних ресурсів місцевих органів влади, а також громадських, культурних, ділових та інших організацій регіону.

Робота зі створення Харківського РІЦ розпочалася майже рік тому. Його було створено як структурний підрозділ відділу україніки. Цей відділ має великий досвід у наданні читачам бібліотеки краєзнавчої інформації. Результати локальних досліджень виявили значну потребу користувачів, особливо науковців, в оперативній інформації з соціальних, правових, економічних, статистичних питань та з питань про сучасний стан розвитку регіону. Традиційно в читальному залі відділу україніки такі читацькі потреби задовольняли переважно місцеві періодичні видання. Якість і достовірність такої інформації не завжди мала належний рівень. Тому, на наш погляд, найбільш прийнятним є використання регіональних веб-ресурсів. Важливим є надання доступу до документів органів місцевої влади та самоврядування і відомостей про їх роботу. Подібну інформацію можна отримувати і використовуючи фонд CD-ROM, що перебуває зараз у стадії формування.

Обслуговування користувачів РІЦ не дублює роботу відділу україніки. Проте, враховуючи перспективу діяльності РІЦ, ми вирішили не відмовлятися й від друкованих документів, котрі містять конкретну фактографічну інформацію про Харків та область. Фонд РІЦ складають: довідкові видання про Харківщину (путівники, телефонні довідники, бізнес-каталоги, статистичні щорічники); періодичні видання, де надруковано офіційні документи і довідкову інформацію; буклети і проспекти організацій та підприємств; картографічні видання; інформаційно-аналітичні матеріали Харківської ОУНБ, а також краєзнавчі бібліографічні посібники та збірники архівних документів.

У перспективі доцільним було б створення тематичних досьє (друкованих регіональних програм генеральних планів розвитку міста, бюджетів Харкова й області та підсумків їх виконання тощо).

Отже, відвідувачі Харківського регіонального інформаційного центру можуть безкоштовно користуватися веб-ресурсами й CD-ROM, мати доступ до документів органів місцевої влади та самоврядування і різноманітну довідкову інформацію про Харківський регіон.

Одним із засобів пошуку інформації є регіональний інформаційний портал (РІП) "Харківщина", створення якого передбачається програмою МФ "Відродження". Роботі зі створення РІП передував аналіз Інтернет-середовища Харківського регіону. Було проаналізовано близько 50 ресурсів, що надають інформаційні послуги. Деякі з них споріднені з ресурсом, що створюється у ХДНБ ім. В.Г.Короленка (портали "Харьков", "Весь Харьков", "Харьковский портал", "Новый Харьковский портал", портал "Kharkov City", офіційний сайт м. Харкова та інші). Аналіз показав, що на багатьох порталах відсутня інформація про область, її природні ресурси, історію краю, соціальний захист на Харківщині тощо. Відомості про галузі виробництва подані розрізнено і недостатньо систематизовані. Здебільшого вони обмежені лише інформацією, представленою фірмами і підприємствами. Для регіональних інформаційних ресурсів в Інтернет характерна перенасиченість рекламою, відомостями комерційного чи розважального характеру. Тому при створенні РІП "Харківщина" було вирішено зосередитися на тих напрямках сервісу, що недостатньо розвинені або зовсім відсутні на деяких інших порталах регіону, а саме:

- аналітична інформація про ресурси, промисловий комплекс та соціальний розвиток регіону;
- об'єктивне відображення сучасного етапу розвитку Харківської області;
- доступ до наукових баз даних насамперед краєзнавчої спрямованості;
- надання користувачеві можливості працювати з якісними систематизованими ресурсами, а також з такими видами інформації, як бібліографічна, фактографічна, повнотекстова.

Регіональний інформаційний портал "Харківщина" складається з таких основних розділів: каталог веб-ресурсів Харківського регіону, повнотекстові матеріали про регіон, новини, фотогалерея. Інформація на порталі розміщується з погляду корисності, об'єктивності, морально-етичних критеріїв. Ядром порталу є каталог веб-ресурсів, що сьогодні налічує понад півтори тисячі сайтів та порталів (у двох мовних версіях). Здійснюється наповнення повнотекстовими документами тематичних розділів та розділу "Новини".

Зупинемося на проблемах функціонування порталу. Власне, проблема одна: недосконалість програмного забезпечення, наслідком чого є надто повільне завантаження, незадовільний пошук, проблеми з публікацією зображень у розділі "Фотогалерея". На жаль, неодноразові звертання керівництва робочої групи до розробників проекту не мали бажаних наслідків.

У разі позитивного вирішення технічних проблем портал "Харківщина" допоможе не тільки в обслуговуванні користувачів Центру, а й дозволить ефективніше вирішувати деякі економічні проблеми установ і підприємств регіону з питань пошуку своїх користувачів і партнерів, які внаслідок обмеженості коштів не мають достатньої інформаційної підтримки в Україні, включаючи рекламну та виставкову діяльність. Сподіваємося, що при певному наповненні розділів портал Харківщина стане своєрідною візитною карткою нашого регіону.

Маючи невеликий досвід в обслуговуванні користувачів РІЦ, уже можна визначити деякі проблеми його використання, об'єднати їх у два блоки.

Перший проблемний блок – це питання, пов'язані з PR проекту, до яких ми відносимо:

- налагодження зв'язків з органами місцевої влади та самоврядування з метою систематичного отримання оперативної інформації про їх роботу, текстів офіційних документів, статистичних матеріалів, офіційних видань;

- встановлення зв'язків з громадськими, культурними організаціями, промисловими підприємствами та іншими установами. Це дасть змогу одержувати достовірну інформацію про їх діяльність і розташовувати її на РІП "Харківщина";

- досягнення домовленості з науковими установами та окремими дослідниками регіону щодо публікації результатів їх наукових пошуків у розділі повнотекстових документів порталу.

Ми вважаємо, що таке співробітництво стане своєрідною рекламою діяльності РІЦ. Інформування мешканців регіону за допомогою мас-медіа широко використовується в роботі нашого відділу. Однак ми поки не поспішаємо з відкритою рекламою, у зв'язку з технічними проблемами, що й досі не дозволяють демонструвати можливості порталу якісно та в повному обсязі.

Встановлення зв'язків з громадськістю допоможе у вирішенні проблеми комплектування фонду РІЦ. На жаль, до фонду ХДНБ часто не потрапляють документи на різних носіях інформації, а саме: ювілейні буклети та проспекти, CD-ROM, видання для представницьких та презентаційних цілей, путівники тощо, де містяться конкретні фактографічні, статистичні та інші відомості про заклад.

Другий проблемний блок – це формування контингенту користувачів РІЦ. Розуміючи, що проект МФ "Відродження", спрямований здебільшого на задоволення інформаційних потреб пересічних мешканців регіону (розпорядження та рішення місцевих органів влади щодо надання соціальних пільг, умов землекористування, місцевих податків тощо), ми повинні знайти можливість зацікавити послугами РІЦ науковців, фахівців, студентів старших курсів, які займаються науковою роботою.

Вирішення цих взаємопов'язаних і взаємообумовлених питань дозволить сконцентрувати в одному місці багатогалузеву довідкову регіональну інформацію і підвищити оперативність та якість обслуговування користувачів.

І.С.Голуб

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОУНБ У КРАЄЗНАВЧОМУ АСПЕКТІ: НАБУТКИ, ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ МАЙБУТНЬОГО

Науковий статус ОУНБ передбачає також і видавничу діяльність. Вона проявляється в підготовці бібліографічних покажчиків, методико-бібліографічних матеріалів, довідкових, інформаційних та інших видань, що мають безпосереднє відношення до бібліотечної справи, популяризації знань через книгу. Вважаємо, що ця робота є однією з найважливіших у науковій бібліотеці, оскільки забезпечує методичною літературою бібліотечних працівників, зберігає досвід їх роботи для майбутніх поколінь та фіксує інформацію про друковані джерела.

Як конкретний приклад, розглянемо видавничу роботу Дніпропетровської ОУНБ (ДОУНБ) однієї з найстаріших та найбільших в Україні. Минулого року їй виповнилося 170 років. Якщо історія заснування бібліотеки, деякі ділянки її роботи вивчалися певною мірою, то видавнича діяльність лише нещодавно стала об'єктом дослідження.

1834 року при заснуванні Катеринославської публічної бібліотеки наголошувалося, що вона своїми фондами та діяльністю мусить відображати місцеве життя, а в її статуті 1903 року зазначалося, що бібліотека "повинна бути по можливості відображенням інтелектуального життя краю" [1].

В 1960 році при довідково-бібліографічному відділі ДОУНБ було створено кабінет, в 1978 – сектор краєзнавчої роботи, в 1989 році – самостійний відділ краєзнавчої літератури та бібліографії. Це дало змогу пожвавити всі ділянки краєзнавчої роботи, в тому числі й видавничої. Історія видавничої діяльності бібліотеки досі не досліджувалася. Даний матеріал є першою спробою у намаганні зорієнтуватися в темі, поставити питання, спланувати подальшу дослідницьку і видавничу роботу .

1994 року було підготовлено бібліографічний покажчик [4], в якому вперше зібрано та систематизовано значну кількість видань ДОУНБ, починаючи з 1956 року. Більш ранніх робіт не виявлено, хоча видавнича діяльність розпочалася в бібліотеці ще в 20–30 роки.

При підготовці покажчика було здійснено виявлення у фондах відділів різноманітних видань. Завдяки цьому вдалося побачити загальну картину видавничої діяльності ДОУНБ, оцінити її напрямки. Але

покажчик був неповним. В ньому наявні великі прогалини за окремі роки, коли кількість видань була незначною і обмежувалася лише кількома назвами.

З моменту підготовки покажчика сплинуло десять років. Ділянка видавничої роботи невпинно розвивалася. За цей час виникли нові потреби, розроблялися заборонені теми, урізноманітнилися форми видань. Другий покажчик, підготовлений у 2004 році [5], дає значно повнішу картину видавничої діяльності ДОУНБ. При його упорядкуванні переглянуто і описано всі наявні видання бібліотеки, використано картотеку видань за 1956–1989 роки, універсальний покажчик „Література про Дніпропетровську область за 1959–1997 рр.”, бібліографічні покажчики серії „Краєзнавчі видання Української РСР в ... рр.”, інформаційні покажчики „Краєзнавча робота бібліотек” тощо.

Назви видань у покажчику розташовано за хронологічною послідовністю, в межах року – за алфавітом. Для кількості краєзнавчих видань, а також їх розподілу за іншими параметрами розроблено таблиці, дані з яких будуть наведені нижче.

Перші видання бібліотеки датуються 1956 роком, їх небагато і вони невеликі за обсягом. Наприкінці 60-х – початку 70-х років кількість їх суттєво збільшується, з середини 70-х – дещо зменшується і тримається на певному рівні до 80-х. Потім знову зменшується. Оскільки пошуки видань ДОУНБ не завершено, не проаналізовано плани і звіти її роботи за ці періоди, неможливо зробити висновок стосовно причин такого коливання. З 1999-го року, у зв’язку з посиленням матеріальної бази бібліотеки, спостерігається збільшення кількості її видань.

Що ж видає бібліотека? Діапазон широкий: методичні, методико-бібліографічні, інформаційні, довідкові видання; бібліографічні, науково-допоміжні, рекомендаційні покажчики (цих переважна більшість); матеріали передового досвіду та конференцій, календарі, сценарії для проведення бібліотечних заходів, списки нової літератури, прес-дайджести, буклети тощо. Останнім часом підготовлено кілька лінгвістичних словників. Популярними, як завжди, є малі форми бібліографії: буклети, листівки, закладки. Тематика їх різноманітна: історія, літературознавство, міжнародні відносини, культурна сфера, мистецтво, господарська діяльність і т.ін.

Чітко простежується краєзнавчий аспект видавничої роботи бібліотеки: з 935-ти видань, зафіксованих у покажчику, краєзнавчих –

понад 55%. В різні роки їх кількість коливалася від 13% (1958 р.) до 100% (1988 р.). Співвідношення видань таке:

бібліографічних – 254 (48,75%);
методичних та методико-бібліографічних – 95 (18,23%);
інформаційних – 158 (30,32%);
довідкових – 6 (1,15%);
інших – 8 (1,53%).

Серед бібліографічних покажчиків переважна більшість рекомендаційні – 216 (85%) та науково-допоміжні – 38 (15%). Тепер розглянемо конкретно, що стоїть за цими цифрами.

З 1960 року бібліотека почала видавати науково-допоміжний бібліографічний покажчик “Література про Дніпропетровську область”. Його перший випуск за січень – червень 1959 року привернув пильну увагу користувачів. Пізніше він почав виходити як щорічник. Були спроби видавати його щокварталу, але врешті-решт зупинилися на річному випуску. "Література про Дніпропетровську область" відображала життя краю в усій його повноті, містила видання з питань економіки, науки, культури, історії, мистецтва регіону.

При підготовці цього покажчика завжди були проблеми: різноплановість тематики, необхідність опрацьовувати великі масиви інформації, створювати довідковий апарат тощо. Все це вимагало великої роботи, а кваліфікованих бібліотечних кадрів завжди було недостатньо.

З 1967-го року у ДОУНБ починається відставання у випуску покажчиків. В 1971 році виходять щокварталу три їх випуски за 1968 рік. Потім протягом кількох років не видається нічого. У 1975-му вийшов зведений покажчик за два роки: 1969–1970, в 1979-му – за 1971–1975 рр. Однак це не виправило ситуації, відставання продовжувалося, лише в 1984 році було випущено покажчик за 1976–1980 роки. Потім кілька років "Література про Дніпропетровську область" виходила регулярно. Зараз не видано щорічники, починаючи з 1997 року. Вони є лише в електронному варіанті. Це відставання було зумовлене вищезгаданими причинами, запровадженням у бібліотечній справі комп'ютерних технологій, а також подорожчанням подібних видань.

Підготовка будь-яких науково-допоміжних покажчиків справа відповідальна. Вона вимагає не лише високої кваліфікації бібліографів, а й значних часових і матеріальних витрат. Очевидно цим і пояснюється відносно невелика їх кількість.

Переважна більшість бібліографічних покажчиків ДОУНБ мають рекомендаційний характер. Вони тематичні і, як правило, обмежуються лише однією темою, пов'язаною з подіями місцевої історії, ювілейними датами, іменами видатних краян. Перелічувати конкретні видання вважаємо за недоцільне, згадаємо лише деякі рекомендаційні покажчики. З 1972 року наша бібліотека почала видавати Календар пам'ятних дат, що крім хронологічного переліку подій містив тексти довідки про найвизначніші події, а також біографічні довідки про видатних діячів. Він привернув до себе увагу не лише бібліотекарів та читачів, а й краєзнавців, журналістів, вчителів, викладачів середніх спеціальних і вищих учбових закладів, промисловців. Останнім часом ці календарі містять не лише короткі довідки, а й розгорнуті матеріали, інтерв'ю, вірші.

До оригінальних рекомендаційних покажчиків відносяться й два бібліографічні довідники серії „Архітектура Дніпропетровська".

Окремо можна розглядати методичні та методико-бібліографічні видання. Серед них – присвячені творчості письменників О.Зайвого, І.Манжури, М.Вороного, партизанському та підпільному рухам, мистецькому життю краю. Готує бібліотека і видання, де аналізується та узагальнюється досвід бібліотечної роботи, містяться матеріали конференцій, розвідки з історії бібліотек регіону. 2003 року видано два випуски методичного збірника "Бібліотечна Дніпропетровщина". На його сторінках вміщено зразки регламентуючої документації, методичні консультації фахівців, рекомендаційну бібліографію, статті про кращі бібліотеки та бібліотекарів області.

ДОУНБ давно вже стала одним із найважливіших інформаційних та культурних центрів краю, завойовує все більше визнання не лише серед пересічних користувачів, а й у науковому середовищі. Стало престижним брати участь у підготовці видань бібліотеки. На сторінках календаря "Моє Придніпров'я" можна побачити ексклюзивні матеріали. Не можна не згадати й спільні видання. Це – численні покажчики, складені у співпраці з Дніпропетровським художнім музеєм, Центром охорони історико-культурних цінностей, з бібліотекою НГАУ, вченими-істориками цього ж вузу. Клубом "Ріднокрай", що працює при відділі краєзнавчої літератури, започатковано альманах "Січеславщина", куди входять дослідження істориків, мово- та літературознавців, краєзнавців-аматорів.

Отримали визнання малі форми бібліографії (закладки та буклети), видані до ювілеїв цікавих подій, а також – до виходу нових книг з краэзнавства.

Говорячи про видання, не можна не згадати його упорядників та редакторів. Це окремий і зовсім недосліджений бік питання. Видавничою роботою тривалий час займалися різні відділи ДОУНБ (методичний, бібліографічний, патентно-технічний, краєзнавчий, сільськогосподарської літератури та ін.). Ця робота не була скоординованою, кожен відділ проводив її окремо, і лише 1975 року при бібліотеці було створено редакційно-видавничу групу.

На жаль, слід зазначити, що не все, підготовлене бібліотекою, було видане. У 1991 році через брак коштів не видано науково-допоміжний покажчик "Дніпропетровщина в роки Великої Вітчизняної війни" і покажчик, присвячений життю і діяльності Дмитра Яворницького.

Важливо сказати про наклади видань. Видрукувані на власній розмножувальній техніці, вони мають набагато менші тиражі, ніж ті, що були передані до друкарні.

Підготовлене видання – це перший етап дослідження видавничої діяльності бібліотеки. В перспективі – багато пошуків, робота зі звітною та регламентуючою документацією, архівом, бібліографією бібліографії, систематизація матеріалів, їх аналіз тощо. Лише після цього ми матимемо цілісне уявлення про видавничу діяльність ДОУНБ.

Список літератури

1. Основные правила Екатеринославской городской общественной библиотеки: Утв. Екатериносл. Думою 19–20 марта 1903 г. – Екатеринослав, 1903. – С.18.

2. Голуб І.С. Історико-наукові функції бібліотечного краєзнавства та його роль у формуванні національної самосвідомості жителів регіону /І.С.Голуб // Обласна наукова бібліотека як соціально-культурний центр творчого розвитку на ниві національного відродження: Матеріали наук.-практ. конф., 20–21 груд. 1994 року. – Д., 1994.– С. 67–72.

3. Голуб І.С. Історія та сучасний стан краєзнавчої роботи Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки /І.С.Голуб // Історія України: Маловідомі імена, події, факти: (Зб. ст.). – 2000. – Вип. 11. – С. 245–255.

4. Бібліографія бібліографії: Покажчики та списки л-ри, підгот. б-кою в 1956–1994 рр. / Упоряд. Г.М.Агафонова. – Д., 1994.– 15 с.

5. Видання ДОУНБ (1956–2003): Бібліогр. покажч. / Упоряд. І.С.Голуб. – Д.: ДОУНБ, 2004. – 141 с.

Т.Н.Дрёмова

СИСТЕМА КРАЕВЕДЧЕСКИХ БИБЛИОГРАФИЧЕСКИХ ПОСОБИЙ ДОНЕТЧИНЫ КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОГРАФИИ УКРАИНЫ

Краеведческие издания Донецкой областной универсальной научной библиотеки им. Н.К.Крупской (ДОУНБ) – ценный источник для изучения прошлого и настоящего края, его историко-культурных традиций и национальных особенностей.

Обширный и хорошо организованный краеведческий справочно-библиографический аппарат, универсальный фонд краеведческих документов, коллекция редких и ценных изданий о крае – хорошая основа для серьезной подготовки региональных библиографических указателей как составной части национальной библиографии Украины.

В процессе исследования данной темы в фонде отдела краеведения удалось выявить материалы, связанные с именем известного библиографа, одного из патриархов краеведческой библиографии Украины – Федора Филипповича Максименко. Работая в 20-е годы библиотекарем Донецкого отдела народного образования и заведующим Бахмутским (ныне Артемовским) краеведческим музеем, он подготовил «Материалы к библиографии Донецкого края», которые были опубликованы в трех номерах журнала «Просвещение Донбасса» (1922, № 6, 7, 8, 9). Это был первый региональный библиографический указатель о Бахмутском уезде.

Издательско-краеведческая деятельность библиотеки начинается с 1961 года, когда увидел свет библиографический указатель «Экономика Донбасса» (до этого готовились рекомендательные списки и памятки о Донецком крае). С этого момента начинается планомерная работа по подготовке и изданию краеведческих библиографических пособий.

В 60–80-е годы тематика издаваемых пособий была разнообразной. Предпочтение отдавалось рекомендательным краеведческим указателям и спискам литературы, которые выходили в сериях: «Борцы за великое дело в Донбассе», «Наши знатные земляки», «Деятели искусства

– наши земляки», «Молодежи о родном крае», «Писатели – наши земляки», «Трудом своим они прославили наш Донецкий край» и др. Готовились персональные библиографические указатели: «В.И.Ленин и Донбасс», «Н.К.Крупская: К 100-летию со дня рождения», «Товарищ Артем» и тематические: «Орденоносный комсомол Донбасса», «Они защищали Родину» и др.

Анализируя издания этого периода, необходимо отметить, что отдельные из них имели ярко выраженную идеологическую направленность, что, безусловно, сказывалось на тематике и принципах отбора материала.

Серьезная работа по подготовке краеведческих указателей научного уровня начинается в 60-е годы, когда выходят первые выпуски, ныне продолжающихся библиографических указателей: «Искусство Донбасса», «Экономика промышленности Донбасса», «Природа и природные ресурсы Донбасса». Они содержали научный материал и ценные библиографические сведения, имели высокий профессиональный уровень подготовки и не потеряли своей актуальности и сегодня.

В 70-е годы библиотека принимала участие в подготовке 26-томного издания «История городов и сел Украинской ССР». Благодаря этому была создана обширная библиографическая база по истории городов и сел Донецкой области.

С 1972 г. памятные даты об исторических, политических, культурных и литературных событиях города и области, сведения о юбилеях известных писателей, литераторов, о деятелях культуры и искусства ежегодно включаются в календарь «Знаменательные и памятные даты Донецкой области на ... год».

В 80-е годы ДОУНБ под руководством Государственной исторической библиотеки Украины принимала участие в подготовке научно-вспомогательного указателя «Памятники истории и культуры Донецкой области». С 1957 по 1991 гг. ею было выпущено около 100 названий краеведческих пособий и списков.

Провозглашение независимости Украины, безусловно, повлияло и на краеведческую деятельность библиотеки. Она стала центром библиотечного краеведения Донецкой области. В системе краеведческих библиографических пособий произошли изменения в видовом, содержательном и хронологическом аспектах.

С 1991 по 2004 гг. было подготовлено и издано более 30 названий указателей.

Проанализируем, как меняется в этот период тематика готовившихся пособий.

При проведении социологического исследования «Библиотечное обслуживание, читательские потребности, запросы и интересы отдельных национальных групп населения в местах их компактного проживания на территории республики» был изучен характер чтения читателей греческой национальности, проживающих в Донецком регионе. Результатом этого исследования стал аннотированный библиографический указатель «Греки Приазовья», подготовленный профессором Донецкого национального университета С.А.Калоеровым и Приазовским эллинистическим центром совместно с ДОУНБ. Указатель содержит материалы по истории, этнографии, культуре и искусству греков Приазовья, известных в литературе как «мариупольские греки». Это библиографические описания монографий, научных статей из сборников, журналов, газет, справочников и энциклопедий, а также сведения об архивных документах, хранящихся в краеведческих музеях и библиотеках Санкт-Петербурга, Москвы, Харькова, Днепропетровска, Киева, Донецка, Мариуполя.

Указатель получил положительную оценку ученых и общественности области. На третьем региональном форуме «Книжкова справа Донбасу-98» составители этого указателя были награждены дипломами. Учитывая бесспорную его значимость, считаем, что он занял достойное место среди изданий серии «Етноси України», подготовленных Книжной палатой Украины.

Многие годы ДОУНБ успешно осуществляет популяризацию творчества писателей, художников, артистов. В репертуаре ее изданий следует отметить биобиблиографические пособия о творчестве отдельных писателей.

К 65-летию известного украинского поэта и правозащитника Василя Стуса (1937–1985) подготовлен указатель «Стус Василь Семенович» (2002). В нем наиболее полно отражены его произведения и литература о поэте: книги, статьи из сборников, рецензии, авторефераты диссертаций, переводы.

К когорте писателей, продолживших славную традицию мировой литературы, можно отнести имя И.С.Костыри (1932–2003). К его 70-летию подготовлен указатель «Іван Сергійович Костиря» (2002).

Жизнь и творчество греческого поэта Приазовья Георгия Костоправа (1903–1937), репрессированного в 1937 г. и погибшего на 35 году жизни, отражены в указателе «Костоправ Георгій Антонович» (2003).

Украинское краеведение, пройдя нелегкий путь развития, заняло достойное место в современной общественно-политической жизни общества. Отдавая дань уважения неутомимым исследователям края, библиотека в 1997 г. основала новую серию указателей «Краєзнавці Донеччини». Один из первых указателей этой серии посвящен патриарху краеведческого движения, старейшему журналисту, неутомимому исследователю истории Донецка Михаилу Савельевичу Альтеру. В 1999 г. был подготовлен очередной указатель из этой серии «Валерій Іванович Романько».

В рамках изучения библиотечного дела в Украине были подготовлены два выпуска библиографических указателей «Донецька обласна універсальна наукова бібліотека ім. Н.К.Крупської: сторінки історії і сучасність» (1926–1996; 1996–2001).

Достижения педагогической теории и практики, инновационные изменения в воспитательной и учебной деятельности нашли отражение в библиографическом указателе «Педагогічний пошук вчителів шкіл Донецької області» (2003). Указатель подготовлен и издан при поддержке Донецкого областного института последипломного педагогического образования.

Донбасс – это не только промышленный центр, но и центр духовного возрождения нашего края.

В марте 2004 г. на очередном заседании Священный Синод Украинской Православной Церкви принял решение о присвоении Свято-Успенскому Святогорскому монастырю статуса Лавры. Безусловно, это событие имеет важнейшее значение не только для Донбасса, но и для всех православных христиан, поэтому оно не могло не заинтересовать и библиотеку.

В связи с интересом жителей края к этому событию был подготовлен указатель «Православна перлина Донбасу: Свято-Успенська Святогірська Лавра» (2004).

На основании анализа архивных, исторических и литературных источников, авторский коллектив попытался объединить существующие документы, освещающие историю Лавры, этапы формирования архитектурного комплекса, подвижническую миссию духовных лиц. Впервые при подготовке этого указателя проанализированы и включены веб-

ресурсы по тематике указателя. Для этого были просмотрены поисковые системы: «Рамблер», «Апорт», «Мета». Адреса выявленных документов присоединены к соответствующим разделам указателя под рубрикой «Электронные документы». С помощью Інтернет-ресурсов удалось дополнить указатель новыми сведениями о печатных документах.

Кроме изданий библиографических пособий, библиотека участвует в подготовке тематических сборников. Серьезной работой в этом направлении можно считать сборник «Повернення творчої спадщини М.О.Корфа. Спогади. Бібліографічні розвідки» (2004), подготовленный совместно с Донецким областным краеведческим музеем, мемориальным музеем В.И.Немировича-Данченко, Великоновоселковской районной центральной библиотекой.

Барон Николай Александрович Корф (1834–1883) известен как педагог, просветитель, организатор начальных школ и народных библиотек. Первая часть сборника представляет биографические записки Н.А.Корфа «Из пережитого», вторая часть «Возвращение творческого наследия Н.А.Корфа» представляет библиографический указатель о жизни и творчестве народного просветителя.

Издательскую деятельность библиотека осуществляет в координации с архивами, музеями, писательской организацией, вузами, научнымии учреждениями, национально-культурными обществами. Такое содружество способствует совершенствованию методики работы над пособиями, повышению их качества. Повысить качество подготовки и использования указателей позволяет также внедрение в работу библиотеки Интернет-технологий. Сейчас на ее веб-сайте представлены электронные версии указателей.

Изучением и популяризацией истории и культуры Донетчины занимаются многие сотрудники библиотеки. Их имена включены в региональный справочник «Краєзнавці Донеччини», где представлены также 115 имен краеведов нашей области.

Подводя итоги, следует отметить, что библиографы ДОУНБ, опираясь на многолетний опыт, пытаясь не растерять традиции, сохранить то, что было наработано десятками лет, создают указатели нового поколения.

Список литературы

1. Кисельова В.П. Краєзнавча бібліографія як складова національної бібліографії України / В.П.Кисельова // Національна бібліографія України: стан і тенденції розвитку. – К., 1995. – С. 81–92.
2. Манова Н.Л. Діяльність Ф.Максименка в галузі краєзнавчої бібліографії / Н.Л.Манова // Бібліографічні читання пам'яті українського бібліографа Федора Максименка. – Х., 2002. – С. 12–18.
3. Дрёмова Т.Н. Историко-научные функции библиотечного краеведения /Т.Н. Дрёмова // Донецька обласна наукова бібліотека ім. Н.К.Крупської: історія, сучасність: (До 70-річчя від дня заснування). – Донецьк, 1998. – С. 33–37.
4. Свіркова Л. Регіональні бібліографічні покажчики як важлива ланка національної бібліографії України / Л.Свіркова, Г.Вальдовська // Вісн. Кн. палати. – 1998. – № 7. – С. 10–11.
5. Полянська Н. Видання краєзнавчої бібліографії ХДНБ ім. В.Короленка / Н. Полянська // Вісн. Кн. палати. – 2001. – № 8. – С. 17–18.

Н.Я.Діда

ОУНБ – ЦЕНТР РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Основним завданням ОУНБ є акумуляція знань та відомостей про регіон, збір нормативно-правових актів, прийнятих місцевою адміністрацією та органами місцевого самоврядування, краєзнавчих видань і організація доступу до них широкого загалу.

Своєчасна інформація, максимальне доведення її до користувачів стало головним завданням Бібліотечно-інформаційного центру (БІЦ), створеного у Луганській ОУНБ ім. О.М.Горького в 2003 р. Включаючи до своєї структури відділи, що забезпечують інформаційні запити з різних галузей (інформаційно-бібліографічний; ділової інформації; інформації на допомогу технологічним процесам; краєзнавчих електронних баз даних та інформації, а також Інформаційно-ресурсний центр із питань культури і мистецтва), БІЦ проводить інформаційно-просвітницьку роботу серед населення з правових і соціальних питань, культурного розвитку Луганщини.

Спільними зусиллями відділи, що входять до БІЦ, оперативно та скоординовано виконують різні запити, надаючи інформацію в зручному для користувачів вигляді (ксерокопії документів, тематичні добірки, комп'ютерні файли).

Традиційним при виконанні довідок стало використання КПС „Ліга: Закон", користувачі дуже швидко зрозуміли перевагу, надійність та оперативність цього джерела правової інформації. Якщо на початку доводилося запрошувати до користування ним, то сьогодні попит набагато перевищує можливості цієї БД.

Щотижневі загальнобібліотечні дні інформації про нові надходження також проводяться спільними зусиллями всіх відділів і передбачають влаштуваня переглядів нових видань, проведення оглядів, екскурсій. Такі дні інформації є корисними не лише для читачів, а й співробітників бібліотеки.

Сьогодні, коли бібліотеки розробляють стратегію і тактику своєї діяльності в умовах побудови нового суспільства, одним з актуальних завдань є інформаційна підтримка процесу становлення самоврядування. З цією метою в бібліотеці створено проект „Бібліотека і влада". Документи міської влади зберігаються і накопичуються в папках-досьє, в електронній базі даних „Нормативні акти органів влади Луганської області".

Постійно працює в Луганській ОУНБ ім. О.М.Горького інформаційний стенд „Місцева влада інформує: події, факти, коментарі". Започатковано роботу гарячої інформаційної лінії з питань місцевого самоврядування. Поновлюються папки, прес-досьє: „Юридична допомога", „Субсидії", „Соціальний захист населення", „Житлово-комунальні послуги", „Регіональна програма". Щокварталу складаються списки документів, прийнятих органами місцевої влади.

Для задоволення інформаційних потреб представників владних структур, використовується багатогалузевий фонд бібліотеки на традиційних носіях та електронні ресурси. З метою виявлення цих потреб кілька разів на рік організуються зустрічі та бесіди з начальниками відділів та служб місцевих органів влади.

Проводиться серйозна та копітка робота з підготовки щотижневика „Інформаційний вісник", котрий містить оглядово-аналітичну інформацію за матеріалами місцевої преси. Його структуру та наповнення визначено згідно з запитами користувача. Теми інформації охоплюють діяльність депутатів всіх рівнів, міських та районних органів виконавчої

влади, стан справ на підприємствах області, власне події в житті обласного центру та районів.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВІСНИК

Основні події за минулий тиждень
(виходить щовівторка)
21.12.2004

№	Рубрика	Коротко	Більш детально
1.	**Діяльність депутатів всіх рівнів**	**2**	**4**
2.	**Робота органів виконавчої влади**	**2**	**4-6**
3.	**У Спілці лідерів**	**2**	**6-7**
4.	**Реакція на політичні події регіонів області**	**3**	**8**
5.	**Події, факти**	**3**	**8-10**
6.	**Анонс подій**	**-**	**-**
7.	**Вітаємо**	**-**	**-**

Щомісяця видається оглядовий інформаційний список матеріалів для обласного управління культури „Культурне життя краю" з повним переліком публікацій про роботу закладів культури області.

Для представників місцевого самоврядування готуються інформаційні повідомлення, інформаційно-аналітичні добірки, аналітичні огляди, дайджести, тематичні добірки у режимі «запит-відповідь» з використанням телефону, факсу, електронного зв'язку. Періодично проводяться дні інформації та дні бібліотеки для службовців управлінь обласної державної адміністрації.

Як кращий відзначено проект „Віртуальна довідка”, за допомогою якого будь-який користувач у будь-якій країні світу матиме змогу отримати інформацію про наявність в ОУНБ конкретного документа, зокрема краєзнавчого характеру. Сформовано БД „Віртуальна довідка”, виконано запити не лише регіонів України та Росії, а й Німеччини, США.

Бібліотечний працівник– це високоосвічений фахівець – універсал, але не слід забувати, що його завдання – зорієнтувати користувача в масиві інформації. Він не має права підміняти діяльність, скажімо, юридичної консультації тощо. Надавати ж достовірну інформацію – це місія фахівців, експертів.

Перспективний напрямок роботи бібліотеки – створення електронних баз даних з метою найповнішого розкриття краєзнавчих фондів і надання широкого доступу до них. Створено БД „Літературно-історичний архів Луганщини”, що містить всі матеріали про життя і творчість письменників краю; „Краєзнавці Луганщини”; „Література про Луганську область”. Успіх у користувачів мають БД „Пам’ятки Луганщини”, „Борис Грінченко”. Пройдено перший етап зі створення БД „Світ вчених Луганщини”. Розпочато роботу з внесення краєзнавчого фонду до електронного каталогу бібліотеки.

Провідним напрямком інформаційно-бібліографічного забезпечення є робота для представників виробничої сфери, ділових людей та бізнесменів. Найбільш активні зв’язки бібліотека підтримує з НДІвуглеавтоматизації, НВО „Еліта”, Луганською філією інституту економіко-правових досліджень НАНУ, фахівцями великих та малих підприємств регіону. В такій роботі ефективними є традиційні дні спеціалістів, інформування з актуальних питань, виконання тематичних добірок. За допомогою ОУНБ співробітниками науково-дослідних та вищих навчальних закладів видаються наукові праці, словники, підручники, що потому надходять до бібліотек та стають надбанням краєзнавчих фондів.

Н.Ю.Казанцева

РОЛЬ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ВИДАНЬ СЕКТОРУ ІНФОРМАЦІЇ З ПИТАНЬ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА ХАРКІВСЬКОЇ ОУНБ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРНОГО ІМІДЖУ РЕГІОНУ

Початок формуванню системи інформації в галузі культури та мистецтва було покладено в 1972 році, коли у складі Державної бібліотеки СРСР ім В.І.Леніна (зараз Російська державна бібліотека) було створено інформаційний центр з проблем культури та мистецтва, що отримав назву "Інформкультура". У тому ж 1972 році в Державній республіканській бібліотеці України (зараз Національна парламентська бібліотека) було організовано сектор інформації, на його базі в 1976 році – відділ з подальшою реорганізацією його в Інформцентр з питань культури та мистецтва. Наступним етапом формування галузевої системи інформації стало створення відповідних відділів та секторів у структурі обласних бібліотек.

З серпня 1980 року відділ інформації з питань культури та мистецтва почав працювати і в Харківській обласній бібліотеці. Його штат складався з 5 одиниць: зав.відділом, старший редактор, редактор, провідний бібліограф і бібліограф.

В "Положенні про відділ інформації Харківської обласної універсальної наукової бібліотеки" зазначалося, що структурно він входить до складу обласної бібліотеки, а оперативно – підпорядковується обласному управлінню культури.

У своїй діяльності відділ використовував традиційні форми та методи роботи, котрі застосовувалися в системі НТІ: дифференційне забезпечення керівництва, вибіркове забезпечення інформацією, роботу в режимі "запит–відповідь", підготовку бібліографічної інформації, різні форми масового інформування.

Було вжито організаційних та методичних заходів з формування низових служб інформації у закладах і організаціях культури та мистецтва області. Підготовлено й розіслано до всіх установ, підпорядкованих обласному управлінню культури, настановчі документи і накази: "Про вдосконалення системи інформації з проблем культури та мистецтва в Харківській області", "Про надання організаціями та закладами культури і мистецтва області неопублікованих документів у

відділ інформації з питань культури та мистецтва обласної бібліотеки". Розіслано листи директорам обласних методичних центрів, завідувачам районних та міських відділів культури, директорам театрів, музеїв, районних будинків культури, музичних і художніх шкіл, центральних районних бібліотек, парків культури і відпочинку про необхідність надання відомостей до "Хроніки культурного життя області", а також розіслано методичні матеріали: "Про роботу низових служб інформації", "Обслуговування керівних працівників апарату управління і спеціалістів галузі в режимі "запит–відповідь", "Положення про інформатора", "Положення про інформаційну діяльність в галузі культури та мистецтва ЦБС".

Для інформаторів закладів культури та мистецтва області проводилися семінари, консультації та стажування. В результаті цих заходів у Харківській області почала складатися система інформаційного обслуговування спеціалістів та керівників галузі. До кінця 1982 року в області нараховувалося 100 інформаторів і 5 стаціонарних інформаційних служб (в обласній бібліотеці, у Міській спеціалізованій музично-театральній ім. К.С.Станіславського, інституті культури, інституті мистецтв, у ХДНБ ім. В.Г.Короленка). Однак робота низових служб інформації не лише недооцінювалась, а й почасти ігнорувалася. Деякі керівники або взагалі не призначали відповідальних інформаторів у підпорядкованих їм закладах культури, або їх обов'язки було покладено на некваліфікованих осіб.

Організаційні прорахунки спричинили недоліки в інформаційному обслуговуванні. Ряд низових служб інформації існував лише формально. Впливала нестабільність інформаційних кадрів і те, що для багатьох ця робота була додатковою функцією до основних обов'язків.

Давалася взнаки й відірваність відділу від обласної бібліотеки, бо з моменту заснування і до 1989 року він знаходився у приміщенні Міської спеціалізованої музично-театральної бібліотеки ім. К.С.Станіславського. Та все ж спеціалізація цієї бібліотеки, можливість оперативно користуватися її фондами давали змогу швидко та якісно виконувати довідки, складати оглядову інформацію, а також готувати заходи масового інформування.

З часу заснування відділ інформації з питань культури та мистецтва Харківської ОУНБ збирає фонд неопублікованих та малотиражних документів, інформаційних видань. У відповідності до "Положення про висхідний потік неопублікованих документів" заклади культури міста й області регулярно надавали відділу свої матеріали, котрі було покладено

в основу ДІФ (довідково-інформаційного фонду). Це різноманітні довідки про діяльність закладів культури та мистецтва, матеріали з досвіду їх роботи, методичні розробки, списки літератури, сценарії та ін. Відділ отримує обов'язковий примірник обласного управління культури, матеріали Інформцентру з питань культури та мистецтва (Київ), Інформкультури (Москва), зберігає фонд галузевих журналів.

До районних бібліотек області надсилалися повідомлення про інформаційні видання з питань культури та мистецтва і здійснювався контроль за їх передплатою.

Діяльність служб інформації була спрямованою на створення довідково-інформаційного фонду та довідково-пошукового апарату з метою забезпечення інформаційних запитів керівників і фахівців галузі, організації обслуговування абонентів у режимі "запит–відповідь", ДЗК, ВРІ та ін.

Інтенсивна комп'ютеризація бібліотечних процесів на початку 90-х років викликала створення автоматизованої бази даних з питань культури та мистецтва Харківської області. Зараз вона складає понад 18 тис. одиниць.

У лютому 2002 року відділ інформації з питань культури та мистецтва було реорганізовано в сектор, що увійшов до складу створеного в ОУНБ "Регіонального центру інформації Харківщини". Продовжується формування фонду неопублікованих та малотиражних видань з питань культури та мистецтва, автоматизованої бази даних культурного надбання регіону. Для 40 абонентів ДЗК, серед яких начальники обласного і міського управлінь культури, керівники обласних, міських, районних методичних центрів культури і мистецтва, Інформцентру Національної парламентської бібліотеки України, працівники сектору щомісяця готують оглядову довідку "Хроніка культурного життя Харківської області". Вона складається на підставі типологічного переліку матеріалів і оформляється за відповідною схемою. Цей перелік і схему було викладено в інструктивно-методичному листі "Надання відомостей про діяльність закладів культури та мистецтва району у відділ інформації обласної бібліотеки". Таким чином, "Хроніка культурного життя Харківської області" складається з семи розділів, де згруповано матеріал за основними галузями культури і мистецтва: "Театрально-концертне життя", "Кіномистецтво та відеокультура", "Бібліотечна справа", "Культурно-освітня робота", "Музейна справа", "Образотворче мистецтво". Крім підготовки та випуску "Хроніки ..." відділ готує

оглядові та інформаційні довідки, повідомлення і т.ін. на актуальні теми. Випуску цих довідок передує збір і обробка відомостей з періодичних видань, матеріалів, одержаних від закладів культури і мистецтва, зі звітів та довідок. Ця інформація обробляється, систематизується, компонується відповідним чином і заноситься до бази даних.

Протягом 24 років існування відділу (зараз сектору) інформації з питань культури та мистецтва готуються щотижня випуски оперативної інформації "Робота закладів культури і мистецтва Харківської області на сторінках періодичних видань" (52 випуски на рік). Для цього співробітники сектору систематично вивчають і обробляють весь репертуар місцевих періодичних видань, котрі отримує обласна бібліотека.

Щокварталу для абонентів готуються випуски інформаційної довідки "Про культурне співробітництво Харківської області з країнами близького і далекого зарубіжжя", а також різноманітні оглядові матеріали на актуальні теми, як, наприклад: "Школа традиційної культури", "Маркетингові дослідження у Харківському історичному музеї", "Міжнародний фестиваль традиційної народної культури "Покуть", "Нові пам'ятники історії та культури Харківської області","Про роботу клубів і лекторіїв Харківського художнього музею","Огляд деяких основних музичних фестивалів", "Про святкування 350-річчя Харкова".

Заслуговує на особливу увагу довідка "Нові пам'ятники історії та культури Харківської області". Протягом 3-х років працівниками відділу підготовлено 5 її випусків, надалі готуються ще два. Довідка містить інформацію про нові пам'ятники, пам'ятні знаки та меморіальні дошки на території Харкова й області і користується підвищеним попитом не тільки серед користувачів, а й серед фахівців з питань охорони пам'яток історії та культури.

Двічі на рік сектор готує бібліографічний список "Бібліотечна тема на сторінках періодичних видань" з метою популяризації передового досвіду.

Про нові надходження працівники сектору щоквартально інформують користувачів «Списком неопублікованих документів і малотиражних видань, що надійшли до сектору інформації з питань культури і мистецтва у … кварталі».

Всі підготовлені матеріали представлено на сайті Харківської ОУНБ.

Г.М.Нагорна

РЕПЕРТУАР КРАЄЗНАВЧИХ ВИДАНЬ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ім. О.М.ГОРЬКОГО

Одним з провідних напрямків краєзнавчої діяльності нашої бібліотеки є бібліографічне інформування фахівців та широкого загалу шляхом складання ретроспективних, науково-допоміжних, тематичних, персональних бібліографічних посібників. Вони стали важливою часткою краєзнавчих бібліографічних ресурсів області і головна їх мета – допомагати користувачам бібліотек та дослідникам краю. Тематика посібників залежить від завдань, що стоять перед бібліотеками на певному етапі розвитку країни, а методика складання відповідає рекомендаціям Державної історичної бібліотеки України, Центральної наукової бібліотеки АН ім. В.І.Вернадського, Національної парламентської бібліотеки. Варто зазначити, що протягом 2000–2004 рр. в Запорізькій ОУНБ ім.О.М.Горького значно розширилася тематика краєзнавчих видань (кількість назв зросла до 32), збільшився їх тираж (4280 прим.), помітно поліпшився і зовнішній вигляд. У їх складанні беруть участь працівники музеїв, письменники, науковці, історики, представники місцевої влади.

Своєрідним літописом Запорізької області є поточний покажчик „Література про Запорізьку область” (виходить з 1970 р. і до 1988 р. мав назву „Соціалістичне Запоріжжя”). Матеріал у ньому систематизовано за розділами, що відображають основні питання історії, економіки і культури краю.

Відомо, що будівництво Дніпровської ГЕС дало життя Запорізькому індустріальному комплексу. В цій грандіозній будові брали участь представники майже всіх національностей, які проживали тоді у Радянському Союзі. На Дніпрельстан приїздили відомі майстри слова російські, українські і з-за кордону. З’явилося багато літератури, присвяченої цій величній будові. Зрозуміло, що наша бібліотека стала своєрідним центром її пропаганди. Серед розмаїття форм і методів чільне місце відводилося інформаційним бібліографічним ресурсам. Так, 1958 р. було підготовлено і видано бібліографічний список літератури „Дніпровська гідроелектростанція ім. І.В.Леніна”, до якого ввійшли документи 1932–1958 рр.

Спливали роки. В 1975 р. було збудовано Дніпрогес-2. Це будівництво також опинилося в центрі уваги письменників та журналістів. З'явилася нова література про нього. Виникла необхідність у перевиданні колишнього списку літератури. Тому в 1982 р. вийшов друком новий, значно доповнений рекомендаційний список „Велич і слава твоя, Дніпрогесе".

Надзвичайний інтерес у наших користувачів завжди викликало літературне життя на Запоріжжі. Першою спробою задоволення цього інтересу став бібліографічний покажчик „Літературне Запоріжжя", виданий ОУНБ в 1967 р. У 1981 р. вийшло друге перероблене і доповнене його видання. З часом виникла потреба продовжити і розширити цю тему та підготувати довідник у 3-х випусках. До першого помістили матеріали про письменників – мешканців Запоріжжя й області, до другого – матеріали про тих, які народилися і розпочали свій творчий шлях на Запоріжжі, а потім переїхали до Києва, Харкова, Москви та інших великих міст, до третього – про відомих письменників, які жили деякий час на Запоріжжі й зробили значний внесок у розвиток літературного життя краю. Зараз видано два випуски довідника.

Навчальним посібником з літературного краєзнавства, безперечно, стала книга „Письменники запорізького краю" (2002 р.). В кінці кожного її нарису подано список творів автора та літературу про його життя і діяльність, підготовлені за допомогою працівників відділу краєзнавчої літератури.

Запорізьке козацтво – унікальне явище світової історії, що протягом трьох століть визначало напрямки економічного, політичного та культурного розвитку України. До його 500-ліття працівники ОУНБ підготували бібліографічний покажчик „Феномен світової історії", що вийшов друком у 1995 р. Упорядники зробили спробу виявити, зібрати і систематизувати публікації про історію українського козацтва і, зокрема Запорізької Січі. Героїка козацького минулого надихала на творчість українських та іноземних письменників, художників, композиторів, кінематографістів. Це – сотні авторів, тисячі наукових досліджень і художніх творів, величезний обсяг інформації. Звісно, що охопити весь цей матеріал було неможливим, тому до покажчика увійшли, твори з фондів нашої бібліотеки, музею історії запорізького козацтва, обласного краєзнавчого музею.

На допомогу авторському колективу і членам обласної редколегії, які працюють над „Зводом пам'ятників історії та культури Запорізької

області" в 1985 р. тут видано науково-допоміжний бібліографічний покажчик „Памятники истории и культуры Запорожской области". Він містить літературу про пам'ятники, розташовані в сьогоднішніх адміністративно-територіальних кордонах області, видану за період з 1858 р. по 1985 р. російською та українською мовами і яка є у фондах нашої бібліотеки. Матеріал у покажчику розміщено таким чином: спочатку подано пам'ятники м. Запоріжжя, потім в алфавітному порядку – райони, всередині районів – населені пункти. Орієнтування полегшують допоміжні покажчики: алфавітний авторів і назв книг; алфавітний авторів пам'ятників; іменний, алфавітний назв пам'ятників, список переглянутих джерел.

Оскільки обсяг переглянутих джерел був надзвичайно великим, до роботи було залучено і працівників інших масових бібліотек м. Запоріжжя та начальника Запорізької обласної інспекції з охорони пам'яток історії та культури Л.Ю.Калмукіді.

Історія нашого краю надзвичайно цікава, але багато її сторінок, на жаль, залишаються невідомими для сучасників, бо люди, які намагалися їх дослідити, згодом самі опинялися у забутті. З такою особистістю знайомить читачів покажчик „Я.П.Новицький" (1996 р.) з серії „Дослідники рідного краю".

Я.П.Новицький – нащадок старовинного козацького роду, вчений, педагог, людина, яка своєю самовідданою працею примножила славу Запоріжжя. На жаль, тривалий час його ім'я було забуте, до 1990 р. жодна з його праць не видавалася. Зараз місію розповсюджувача творчої спадщини дослідника взяло на себе наукове товариство ім. Я.П.Новицького, створене при ЗНДУ. Суттєвим доповненням до покажчика став опис архівних матеріалів, що надав нашій бібліотеці праправнук вченого Б.А.Бровко (вони зберігаються в Інституті мистецтвознавства, етнографії і фольклористики ім. М.Т.Рильського, Центральній науковій бібліотеці АН України ім. В.І.Вернадського). Консультантом при підготовці покажчика став директор обласного краєзнавчого музею (де свого часу працював Я.П.Новицький), доктор історичних наук, професор Г.І.Шаповалов.

1991 року президія правління Всеукраїнської спілки краєзнавців відзначила дипломом та почесним знаком лауреата премії Д.Яворницького нашого земляка М.П.Киценка, який, працюючи заступником голови обласної ради, очолював обласне управління культури і багато зробив для вирішення проблем культурного будівництва в області. Ідея увічнення пам'яті запорізького козацтва і створення козацького меморіалу на остро-

ві Хортиця стала метою всього його життя. З ініціативи М.П.Киценка 2 вересня 1965 р. Рада Міністрів України прийняла постанову про увічнення пам'ятних місць, пов'язаних з історією запорізького козацтва. Він популяризував Хортицю. У 1967 р. вийшла його книга „Хортиця в героїці та легендах" (перевидана з доповненнями в 1972 р.), що мала надзвичайний успіх. Невдовзі книгу було заборонено, а її автора знято з посади.

Інтерес широкої громадськості до діяльності та творчості М.П.Киценка спонукав нас до підготовки бібліографічного покажчика „Киценко Микола Петрович (1921–1982), що став другим випуском серії „Дослідники рідного краю".

З метою популяризації творчого доробку осыб, які першими на Запоріжжі отримали почесне звання „Героя України", бібліотека розпочала випуск списків літератури з серії „Герої України – наші земляки". Перший випуск присвячувався генеральному директорові ВАТ „Запоріжсталь" В.А.Сацькому, другий – генеральному директорові ВАТ „Мотор Січ" В.О.Богуслаєву, третій – генеральному конструкторові ЗМКБ „Прогрес" Ф.М.Муравченку.

До випусків включено вступні статті народного депутата України Я.Сухого, кореспондентів заводських багатотиражних газет, а також біографічні довідки, дані про нагороди.

В центрі пропагандистської діяльності ОУНБ постійно знаходяться події Великої Вітчизняної війни. Серед матеріалів, присвячених участі запоріжців у визвольній боротьбі українського народу, рекомендаційний список „В борьбе с фашизмом" (1975 р.), покажчик „Этих дней не смолкнет слава" (1983 р.), серія буклетів „Герої Радянського Союзу – наші земляки" (1986–1990 рр.).

Чільне місце в краєзнавчій роботі відводиться і вивченню історії розвитку бібліотечної справи на Запоріжжі, започатковане у 80-ті роки колишнім директором нашої бібліотеки А.І.Бальцером. Підсумком його багаторічної діяльності став нарис із історії ОУНБ імені О.М.Горького "На службі народові" (1995 р.). Розгляд цієї теми продовжила обласна науково-практична конференція, щорічні (з 2002 р.) краєзнавчі читання на базі Бердянської міської ЦБС. Матеріали цих заходів узагальнюються у збірнику "Історія бібліотечної справи на Запоріжжі" (вийшло 4 його випуски).

Столітній життєпис нашої бібліотеки, головної книгозбірні регіону, ознаменовано рядом краєзнавчих матеріалів. Зокрема було підготовлено бібліографічний покажчик „Повний вік моїй бібліотеці", збірник

висловлювань про ОУНБ відомих на Запоріжжі осіб за назвою „Величний книги храм”, пам’ятку для читачів „Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека імені О.М.Горького”, матеріали науково-практичної конференції „Регіональна бібліотека: розвиток потенціалу в сучасному інформаційному просторі”.

Відомо, що зараз сільське населення як у країні, так і в області катастрофічно зменшується. Люди, які залишилися в селах, не мають можливості відвідувати театри, музеї, кінотеатри, поширюється безробіття. Єдиним безкоштовним джерелом культури й інформації, доступним сільському жителю, є бібліотеки. На жаль, їх фонди з кожним роком скорочуються, не поповнюються новою літературою. Щоб призупинити цей процес, Запорізька ОУНБ ім. О.М.Горького у 2002 р. ініціювала благодійну акцію „Сільська бібліотека”, в ході якої було зібрано та передано до сільських бібліотек області понад 9 тис. примірників видань. Посиленню уваг громадськості до цих бібліотечних установ сприяла обласна конференція „Сільські бібліотеки в умовах економічних і соціальних перетворень”, де підводилися підсумки проведення названої акції. Матеріали конференції узагальнено у збірнику.

На виставці – презентації друкованої продукції місцевих видавництв "Запоріжжя книжкове", започаткованої ОУНБ у 2002 р., її учасники – представники книговидавництв та книгорозповсюджувальних організацій висловили пропозицію щодо створення бібліографічного покажчика регіональної друкованої продукції. Ми охоче відгукнулися на цю ідею. Вже вийшли друком два його випуски за назвою „Видавничі новинки Запорізького краю”, що є першою спробою відображення ресурсної бази ОУНБ ім. О.М.Горького. Покажчик дає змогу простежити за повнотою надходжень обов’язкових документів до головної бібліотеки області, зіставити обсяги різних видавництв, слідкувати за їх тематичним спрямуванням.

Невід’ємними при будь-яких історичних дослідженнях є карти і включення їх до видання підвищує його наукову цінність. Наша бібліотека має колекцію фотокопій рідкісних карт території краю. Її тривалий час збирав, працюючи в державних архівах, музеях і бібліотеках відомий на Запоріжжі дослідник В.Г.Фоменко. Цю колекцію він подарував нашій бібліотеці. Вона зберігається у фонді відділу краєзнавчої літератури. В 2001 р. було видано список „Картографічна колекція В.Г.Фоменка”. Бібліографічний опис карт, усі позначки на них подано у тому вигляді, як це зробив краєзнавець. До списку включено також карти, складені ним

самостійно. Замість передмови вміщено статтю В.Г.Фоменка „Острів Хортиця на перших картах Нижнього Дніпра”.

Для популяризації наукової спадщини краєзнавця в 1996 р. було видано список літератури „Фоменко Віктор Гаврилович 1900–1976”.

У грудні 2004 р. виповнилося 75 років від дня утворення Жовтневого району м. Запоріжжя. До цієї знаменної дати наша бібліотека підготувала рекомендаційний список літератури „Тут народилося Запоріжжя”. Його особливістю стали додатки з адресами, телефонами основних промислових підприємств району, закладів культури, освіти, медичних та соціальних установ, банків, вокзалів, видавництв, редакцій газет та журналів, фотохроніка району. Цінним краєзнавчим джерелом став „Календар знаменних та пам’ятних дат Запоріжжя”. Його випуску передувало складання картотеки „Знаменні та пам’ятні дати Запоріжжя”. Видання набуло великої популярності у бібліотекарів, журналістів, викладачів, працівників облдержадміністрації, міськвиконкому, широко використовується воно для проведення пропагандистських заходів та у просвітницькій роботі. Підготовлений працівниками краєзнавчого відділу черговий посібник обговорюється на вченій раді бібліотеки. Надалі доопрацьовується і подається до друку. Щоб він вчасно потрапив до споживачів, робота над покажчиком наступного року починається з початку поточного. До особливо важливих дат складаються довідки. Списки літератури до знаменних подій мають рекомендаційний характер.

Видає бібліотека і газету клубу директорів ЦБС „КЛУБОК”. На її сторінках публікуються матеріали про завдання, що стоять перед бібліотекарями сьогодні, про кращих бібліотечних працівників області.

Останнім часом частина видань друкується за спонсорські кошти. Попереду нові плани, нові задуми. Будемо сподіватися, що вони здійсняться.

Список літератури

1. Підготовка краєзнавчих бібліографічних покажчиків // Краєзнавча діяльність бібліотек : Метод. посіб. – К., 2002. – С.58–139.

2. Кисельова В.П. Краєзнавча бібліографія як складова національної бібліографії України /В.П.Кисельова // Національна бібліографія України: стан і тенденції розвитку: Матеріали міжвід. наук. конф., 12–14 квіт. 1994 р., м. Київ. – К., 1995. – С.81–82.

3. Мамонтов А.В. Краеведческая библиография: Учеб. для библ. фак. ин-тов культуры и пед. вузов. – 2 изд., доп.и перераб. / А.В.Мамонтов, Н.Н.Щерба.– М.: Кн. палата, 1989. – 216с.

4. Методичні рекомендації бібліотекам на допомогу виданню бібліографічних посібників краєзнавчої тематики / Держ. іст. б-ка УРСР; Підгот .В.П. Кисельова. – К., 1990. – 26 с.

5. Методичні рекомендації по складанню універсальних рекомендаційних бібліографічних посібників про край / Держ. іст. б-ка УРСР; Складач А.М.Комська. – К., 1990. – 34 с.

6. Суворова А.В. Краеведческие пособия: их возможности и использование / А.В.Суворова, Е.Н.Буринская // Сов. библиогр. – 1983. – № 1. – С.31–34.

О.К.Линник

РЕПЕРТУАР КРАЄЗНАВЧИХ ВИДАНЬ СУМСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

“Без минулого немає майбутнього”, – говорить народна мудрість. Отже вивчення історії рідного краю, популяризація його традицій, культурних цінностей є за нашого часу одним з найголовніших завдань, що стоять перед бібліотеками Сумщини і обласною науковою бібліотекою зокрема.

Сумська ОУНБ має свій доробок у галузі вивчення та узагальнення історичного краєзнавства. Це знайшло втілення у підготовці й виданні довідкових та інформаційних бібліографічних матеріалів.

До системи краєзнавчих бібліографічних видань бібліотеки входять перш за все календар “Знаменні і пам’ятні дати Сумщини на … рік”, універсальний поточний покажчик “Сумщина за … квартал … року”, а також тематичні і персональні покажчики.

Чільне місце у видавничій діяльності ОУНБ посідають краєзнавчі тематичні покажчики. Теми визначає життя і читацькі запити. Починаючи з 80-х років, було підготовлено і видано такі тематичні покажчики: “Історія міст і сіл Сумської області”, “Знатні жінки Сумщини”, “Ними пишається Сумщина: (Про Героїв Соціаліст. Праці і передовиків нар. госп-ва)”, “Памятники истории и культуры Сумской области”, ”Музеї Сумщини”, ”У походах і рейдах: (До 50-річчя партиз. руху на Сумщині)”, “Гумористи і сатирики Сумщини”, “Зв’язки письменників з Сумщиною”,

“Відроджені імена Сумщини”, “Письменники Сумщини – лауреати премій”, “Сумщина в художній літературі”, “Літературна Сумщина”, “Музеї Сумщини”, “Музична спадщина Сумщини”, “Роде наш красний”, “Вчені – наші земляки”, “Екологія Сумщини”, “З історії вулиць нашого міста”, “Пам’ять про вас береже вся Сумщина: (До 60-річчя визволення Сумщини від німецько-фашист. загарбників)”, “Сумчани – воїни-інтернаціоналісти”.

У 2004 році ми працювали над покажчиком “Історичні маєтки Сумщини та їх володарі. Родоводи”. Його було складено на підставі матеріалів краєзнавчого фонду і зведеного краєзнавчого каталогу нашої бібліотеки. Це лише початок освоєння нової теми, тому поза його межами залишилося доволі літератури, що потребує свого виявлення і дослідження, особливо видання дореволюційного періоду. Інформацію у покажчику систематизовано за розділами згідно з існуючим адміністративно-територіальним поділом області, в середині розділів – за типами видань та прямою хронологією. Для зручності у користуванні складено іменний та географічний покажчики. Мінусом є відсутність вступної статті про історичні маєтки області та їх володарів. Ця тема ще чекає на свою розробку науковцями.

Популярністю у наших читачів користуються методико-бібліографічні рекомендації з проведення краєзнавчої вікторини “Чи знаєте ви свій край?”, видані у 2003р. Її питання згруповано за п’ятьма темами: “Літературна Сумщина”, “Історія”, “Культура. Наука. Освіта. Мистецтво”, “Природа. Спорт”, “Різне”. На кожне питання подано відповідь і бібліографію. Слід зазначити, що вікторина як активна форма масового заходу добре зарекомендувала себе у читачів, особливо у молоді.

У 2004 р. було підготовлено і видано бібліографічний покажчик “Сумській обласній універсальній науковій бібліотеці ім.Н.К.Крупської – 65 років”. Його відкриває вступна стаття директора Т.І.Фролової з історії та сьогодення бібліотеки.

Матеріал систематизовано за дев'ятьма розділами відповідно до основних напрямків діяльності бібліотеки. У межах кожного розділу – за хронологією.

До першого розділу включено архівні документи (1939–1971) і статті з періодичних видань про історію бібліотеки, починаючи з 1939 по 2004 роки. До другого – літературу про її нове приміщення. У третьому і четвертому розділах подано інформацію про роботу бібліотеки в цілому та її відділів, зокрема відомості про масові заходи: конференції, літера-

турні вечори, клуби за інтересами, зустрічі з письменниками, журналістами; презентації книг представлено у п'ятому розділі.

Виступи співробітників у пресі, на обласному радіо, телебаченні, зокрема на Сумській телестудії "Відікон" подано в шостому розділі. До сьомого – включено бібліографічні покажчики, методико-бібліографічні матеріали, методичні поради, інформаційні довідки, сценарії. Восьмий – містить оголошення про масові заходи бібліотеки. В останньому розділі представлено інформацію про вміщені у пресі фото співробітників.

Персональна бібліографія нашої ОУНБ останнім часом представлена такими іменами: "Промисловець, благодійник, меценат: До 175-річчя від дня народження І.Г.Харитоненка", "Маестро Давидовський: До 135-річчя від дня народження видатного хорового диригента і композитора", "Художні обрії Олександра Богомазова: До 120-річчя від дня народження художника", "Дмитро Бортнянський: погляд крізь віки: До 250-річчя від дня народження композитора", "Микола Мошик: До 60-річчя від дня народження","Співець радості й журби: Методико-бібліографічні матеріали до 125-річчя від дня народження Олександра Олеся", "Живий як легенда: До 90-річчя від дня народження Кузьми Савича Гнідаша", "Доля і ролі Семена Свашенка: До 100-річчя від дня народження", "Творець народних усмішок: Персональна бібліографічна пам'ятка до 115-річчя від дня народження Остапа Вишні".

Окремо хотілося б відзначити бібліографічні покажчики серії "Краєзнавці Сумщини". Роботу над їх складанням бібліотека розпочала в 1995 році. З того часу ми постійно працюємо за цим напрямком, і сьогодні маємо вісім персоналій із 21 запланованої. Вони присвячені: талановитому сумському журналісту-досліднику Геннадію Терентійовичу Петрову; відомому ушинськознавцю Віктору Володимировичу Терлецькому; найавторитетнішому знавцю історії м. Сум, науковцю Сумського краєзнавчого музею, заслуженому працівнику культури України Ладі Павлівні Сапухіній; відомому досліднику Сумщини, Павлу Андрійовичу Сапухіну; члену Спілки журналістів України, співробітнику Роменського краєзнавчого музею Григорію Володимировичу Діброві; відомому українському публіцисту, лауреату премії обласної ради в галузі літератури Борису Івановичу Ткаченку; відомому краєзнавцю області Якиму Олександровичу Кривку; члену Національної спілки художників України Сергію Івановичу Побожію.

Слід підкреслити, що визначає нашу роботу над цією серією безпосереднє співробітництво з самими краєзнавцями та персонами –

об'єктами посібників. Воно насамперед гарантує максимальну повноту і точність зібраної бібліографії. Деякі покажчики містять матеріали, опубліковані краєзнавцями під псевдонімами, криптонімами або без підпису ("Геннадій Петров", "Віктор Терлецький", "Григорій Діброва", "Сергій Побожій").

Робота над покажчиками активізувала складання статей про наших краєзнавців з оцінкою їх творчої діяльності. Так, для покажчиків, присвячених Г.Петрову, Л.Сапухіній, були написані вступні статті кандидатом філологічних наук, членом Спілки журналістів України В.Б.Звагельським. Професор СДПУ ім. А.С.Макаренка, заслужений працівник освіти України П.П.Охріменко є автором статті про діяльність В.Терлецького, кандидат філологічних наук, доцент СДПУ ім. А.С.Макаренка Т.П.Беценко – про діяльність Г.Діброви. Письменник Є.Васильченко присвятив Б.Ткаченку не лише статтю, а й поему "Лебединський Прометей".

Відомо, що краєзнавці не оцінені належним чином нашим суспільством. Тому увага, якої надає обласна бібліотека як державна установа особистості дослідника є необхідною для підтримки статусу суспільної праці краєзнавця. Хто вони, наші краєзнавці? За професіями журналісти, педагоги, музейні працівники, агрономи, письменники, а душею – ентузіасти, подвижники. Це вони нам розкривають очі на історію наших міст і сіл, вулиць і будівель, видатних людей – наших земляків. Їх просто не можна не шанувати. Академік НАН України, доктор історичних наук П.Т.Тронько на III з'їзді Всеукраїнської спілки краєзнавців (2003 р.) підкреслив, що добре ім'я краєзнавця, невтомного дослідника історії "Малої Батьківщини" повинне бути оточене увагою і звучати гордо. Люди, які за покликом серця, без винагороди трудяться на краєзнавчій ниві, мають постійно відчувати вдячність і допомогу держави.

При підготовці більшості покажчиків нашої бібліотеки бібліограф-упорядник мав змогу особисто познайомитися з кожним краєзнавцем, отримати власні враження про його особистість.

Майже всі джерела, включені до покажчиків, були опрацьовані de visu.

Структура серії "Краєзнавці Сумщини", як правило, є типовою. Розпочинається посібник довідкою про життя і діяльність певної особистості, автобіографією чи спогадами сучасників про життєвий і творчий шлях дослідника. Видання містить два розділи: публікації краєзнавця

і література про нього. Для зручності користування – подається допоміжний апарат, що складається з іменного та географічного покажчиків. Фото також є обов'язковим елементом.

Кожний покажчик має свої особливості. Так, "Лада Сапухіна" містить інформацію про виступи краєзнавця на місцевому телебаченні та радіо, "Григорій Діброва" – вірші, "Борис Ткаченко" – художні твори. Покажчик "Сергій Побожій" має рубрики, що характеризують дослідника як редактора і рецензента, бібліографа і художника. "Віктор Терлецький" має рубрику "Відгуки відомих діячів літератури про краєзнавчу діяльність В.В.Терлецького".

Праця над покажчиками серії "Краєзнавці Сумщини" є складною відповідальною і копіткою. Але кожного разу з виходом у світ чергового покажчика складачі все більше впевнюються, що роблять необхідну справу. Безліч розпорошених у часі і видавничому просторі публікацій краєзнавця збираються у покажчику воєдино, і це дає уявлення щодо всього доробку дослідника.

Краєзнавча бібліографія другого ступеня представлена в ОУНБ покажчиком "Бібліографія краєзнавчої бібліографії Сумщини". В ньому зібрано поточні та ретроспективні універсальні, тематичні, персональні бібліографічні покажчики, підготовлені й видані бібліотеками м. Сум і області протягом 1961–1994 років. Надалі передбачається доопрацювання цієї теми за останнє десятиріччя.

У підготовці видань з питань краєзнавства беруть активну участь, окрім відділу краєзнавчої літератури і бібліографії, відділ обслуговування читачів та науково-методичний. У зв'язку з комп'ютеризацією бібліотеки і зміцненням її друкарської бази з'явилася можливість самостійно видавати свої матеріали, верстати їх, ілюструвати, що сприяє значному покращенню їх зовнішнього вигляду.

Список краєзнавчих видань бібліотеки

Знаменні і пам'ятні дати Сумщини на 2005 рік: Реком. бібліогр. довід. – Суми, 2004. – 44с.

Сумщина за III квартал 2004 року: Бібліогр. покажч. – Суми, 2004. – 28с.

***

Геннадій Петров: Біобібліогр. покажч.: До 60-річчя від дня народж. – Суми, 1996. – 56с. – (Краєзнавці Сумщини).

Віктор Терлецький: Біобібліогр. покажч.: До 60-річчя від дня народж. – Суми, 1996. – 40с. – (Краєзнавці Сумщини).

Лада Сапухіна: Біобібліогр. покажч. – Суми, 1998. – 20 с. – (Краєзнавці Сумщини).

Павло Сапухін: Біобібліогр. покажч.: До 105-річчя від дня народж. – Суми, 1998. – 52с. – (Краєзнавці Сумщини).

Григорій Діброва: Біобібліогр. покажч.: До 50-річчя від дня народж. – Суми, 2001. – 94с. – (Краєзнавці Сумщини).

Борис Ткаченко: Біобібліогр. покажч.: До 65-річчя від дня народж. – Суми, 2002. – 28с. – (Краєзнавці Сумщини).

Яким Кривко: Біобібліогр. покажч.: До 100-річчя від дня народж. – Суми, 2003. – 34с. – (Краєзнавці Сумщини).

Сергій Побожій: Біобібліогр. покажч. – Суми, 2004. – 91с. – (Краєзнавці Сумщини).

***

Історія міст і сіл Сумської області: Бібліогр. покажч. – Суми, 1985. – 268с.

Памятники истории и культуры Сумской области: Науч.-вспом. библиогр. указ. – Суми, 1987. – 152с.

Герої Радянського Союзу – наші земляки: Бібліогр. покажч. – Суми, 1988. – 56 с.

Знатні жінки Сумщини: Бібліогр. покажч. – Суми, 1988. – 24 с.

Ними пишається Сумщина: (Про Героїв Соціаліст. Праці і передовиків нар. госп-ва): Бібліогр. покажч. – Суми, 1988. – 30 с.

Місцеві газети у фондах Державної обласної універсальної наукової бібліотеки ім Н.К.Крупської. 1948–1988 рр.: Каталог. – Суми, 1989. – 18 с.

Музеї Сумщини: Бібліогр. покажч. – Суми, 1988. – 49 с.

Гумористи і сатирики Сумщини: Бібліогр. покажч. – Суми, 1990. – 28 с.

Зв'язки письменників з Сумщиною: Бібліогр. покажч. – Суми, 1990. – 48 с.

Відроджені імена Сумщини: Бібліогр. покажч. – Суми, 1991.– 48 с.

Музична спадщина Сумщини: Бібліогр. покажч.–Суми, 1991.–36 с.

Письменники Сумщини – лауреати премій: Бібліогр. покажч. – Су-ми, 1991. – 65 с.

У походах і рейдах: Бібліогр. покажч.: (До 50-річчя партиз. руху на Сумщині). – Суми, 1991. – 51с.

Роде наш красний: Бібліогр. покажч. – Суми, 1992. – 41с.

Сумщина в художній літературі: Бібліогр. покажч. – Суми, 1992. – 49 с.

Вчені – наші земляки: Бібліогр. покажч. – Суми, 1993. – 134 с.

Бібліографія краєзнавчої бібліографії Сумщини.–Суми, 1995.–18 с.

Промисловець, благодійник, меценат: До 175-річчя від дня народж. І.Г.Харитоненка: Бібліогр. покажч. – Суми, 1997. – 20 с.

Екологія Сумщини: Бібліогр. покажч. – Суми, 1999. – 15 с.

З історії вулиць нашого міста: Бібліогр. покажч. – Суми, 1999. – 11с.

Літературна Сумщина: Бібліогр. довід.: (До 60-річчя утворення Сум. обл.). – Суми, 1999. – 81с.

Маестро Давидовський: (До 135-річчя від дня народж. видат. хор. диригента і композитора). – Суми, 2000. – 10 с.

Художні обрії Олександра Богомазова: До 120-річчя від дня народж. худож. – Суми, 2000. – 14 с.

Микола Мошик: До 60-річчя від дня народж.: Біобібліогр. покажч. – Суми, 2001. – 14 с.

Історичні маєтки Сумщини та їх володарі. Родоводи: Бібліогр. покажч. – Суми, 2003. – 36 с.

Чи знаєте ви свій край?: (Метод.-бібліогр. рек. по проведенню краєзнав. вікторини). – Суми, 2003. – 32 с.

Доля і ролі Семена Свашенка: Біобібліогр. матеріали до 100-річчя від дня народж. – Суми, 2004. – 24 с., іл., фото.

Живий як легенда: Біобібліогр. нарис до 90-річчя від дня народж. Кузьми Савича Гнідаша. – Суми, 2004. – 24 с., іл.

Співець радості й журби: Метод.-бібліогр. матеріали до 125-річчя від дня народж. Олександра Олеся. – Суми, 2003. – 32 с., фото.

Сумчани – воїни-інтернаціоналісти: (15 років виводу обмеж. контингенту рад. військ із Афганістану): Бібліогр. покажч. – Суми, 2004. – 18 с.

Творець народних усмішок: Персон. бібліогр. пам’ятка до 115-річчя від дня народж. Остапа Вишні. – Суми, 2004. – 16 с., іл., фото.

Сумській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Н.К.Крупської – 65 років: Бібліогр. покажч. – Суми, 2004. – 76 с.

Т.Б.Бахмет

ПРОБЛЕМИ ОПРАЦЮВАННЯ МІСЦЕВОЇ ПРЕСИ ДЛЯ КРАЄЗНАВЧОЇ БІБЛІОГРАФІЇ

Краєзнавче джерелознавство є одним з найважливіших чинників вивчення історії і культури рідного краю.

Сьогодні великий інтерес в істориків, мистецтвознавців, культурологів, економістів, юристів викликає місцева преса. Найбільша її проблема – суцільна бібліографічна «глухота», лише невелика кількість назв періодичних видань є в обігу, до того ж стан їх збереженості незадовільний. Через це вони стали недоступними для пересічного читача. Питання цінності місцевої преси для вивчення історії та краєзнавства підіймалося у працях Л.К.Ільїнського, А.В.Суворової, М.М.Романюк, В.Т.Петрикової, В.О.Ярошик, Г.О.Озерової, В.П.Богданової, С.А. Слуцької, Г.М.Єрофеєвої, Н.І. Полянської.Зараз бібліографічно опрацьованою є лише невелика кількість назв періодичних видань Харківщини: «Харьковские губернские ведомости», «Епархиальные ведомости», «Южный край», «Прапор», «Пламя», «Літературний журнал». Більшість, на жаль, залишається невідомою. Частково матеріали з них потрапляють до прикнижкових та пристатейних бібліографій дослідників, але тільки повна бібліографічна обробка дає можливість побачити та оцінити видання, розширює коло його користувачів.

На жаль, досі немає бібліографічних покажчиків змісту найважливіших харківських газет XIX – початку XX ст.: «Еженедельник», «Харьковские известия», «Украинский вестник», «Харьковский Демокрит», «Украинский журнал», «Утро»; періодичних видань політичних партій: «Мир», «Волна», «Будущее», «Девятый вал», «Правда», «Сніп», тижневика «Слобожанщина», професійних видань: «Южно-русская сельскохозяйственная газета», «Харьковская биржа», «Крестьянская газета», «Церковная газета», «Тяжелее воздуха», «Врачебная хроника Харьковской губернии», «Харьковский медицинский журнал», «Известия южнорусского общества акклиматизации», «Садоводство и огородничество», «Землеустройство и землепользование»; видань про культуру та мистецтво Харкова: «Театральный листок», «Театральная газета», «Экран», «Вестник опер», «Мир артистов», «Друг искусства», «Сириус». Цікавими для бібліографів є також муніципальні журнали «Горожанин», «Известия

Харьковской городской Думы», сатиричний журнал «Настоящее жало» та часописи для споживачів «Потребитель», «Южный потребитель».

Потрібні харківським читачам і бібліографічні покажчики, що відображають зміст мистецьких видань початку минулого століття: «Камена», «Театральный вестник», «Художественная мысль», «Художественная жизнь», «Пути творчества», «Мысль», «Радянське мистецтво», «Радянський театр» та «Нове мистецтво», «Музика масам», «Всесвіт», «Червоний клич», «Молодняк», «Красное слово», «Литстрой», «Краєзнавство», «Шляхи мистецтва», «Гарт», «Нова генерація», «Хлебороб» та ін.

Дещо повнішим є матеріал повоєнних років, котрий частково подано у краєзнавчих каталогах та виданнях Харківської ОУНБ. Серед них – «Красное знамя» (пізніше «Время»), «Ленінська зміна», «Вечірній Харків» з додатком «Планета людей», «Соціалістична Харківщина» газети окремих підприємств та учбових закладів: «Харківський університет», «Будянський фаянс» (1958–1974) та ін.

Викликають інтерес і спільні видання окремих літературних груп, наприклад, часопис «Склянка часу», що виходив у Харкові й Дніпропетровську. То ж потрібні спільні зусилля бібліотек Харкова і Дніпропетровська для його виявлення і збереження. Таких зусиль потребують також і журнали «Журналист», «Ватерпас» та «АСД» (Архитектура, Строитель-ство, Дизайн).

Цікавими є й журнали-близнюки «Бурсацкий спуск» та «Чумацький шлях», альманах «Темные аллеи». Тривалий час у Харкові виходив часопис «Український засів», що пропагував ідеї українського національного відродження. Однак його було закрито за браком фінансування. А журнал єврейського товариства «Истоки» існує вже багато років, як і єврейські газети «Шалом», «Дайджест-Е» та «Геула». Вони відображають життя, культуру, історію свого народу.

Вартий уваги й журнал «Губернія», де містяться презентації потужних підприємств Харкова, статті про відомих осіб міста, найцікавіші події культурного життя. Ці події також висвітлює щомісячник «Харьков – что, где, когда», тут подано культурні програми багатьох закладів; рецензії на прем'єри спектаклів тощо.

Більшість міських бібліотек отримують місцеві періодичні видання. Це насамперед газети «Слобідський край», «Слобода», «Время», «Вечірній Харків», а також «Объектив-Новости», «Событие», «Восток-Запад».

Можливо, бібліотекам Харкова є сенс домовитися про спільну наукову обробку міських періодичних видань, обумовити її коло, розділити обов'язки стосовно передплати тощо.

Сьогодні не розроблено уніфіковані методики складання покажчиків змісту місцевої преси згідно з методологією вивчення історії української преси. Не визначено способи групування матеріалу, складові частини довідково-пошукового апарату. Доцільним є включення до структури цих покажчиків вступної статті про особливості періодичного видання, що підлягає бібліографічному опрацюванню.

Зважаючи на новітні технології, цілком можливим є використання в таких покажчиках малюнків, фоторепродукцій, невеликих цитат зі статей, коротких рефератів. Бажаним є існування таких видань у вигляді електронних документів, що були б доступними і в межах бібліотек, і мережі Інтернет.

Розв'язання організаційно-методичних проблем бібліографування місцевої преси створить основу для глибоких досліджень з історії міст та областей України. За цим напрямком перед бібліотеками стоять такі завдання:

– дослідження репертуару місцевої преси, попередня бібліографічна оцінка та чітке визначення пріоритетних видань, що потребують ретельного опрацювання;

– повний облік покажчиків змісту місцевої преси;

– розподіл роботи з опрацювання місцевих періодичних видань між провідними бібліотеками;

– розробка уніфікованої методики науково-бібліографічної обробки матеріалів місцевої преси та складання покажчиків їх змісту;

– складання корпоративного краєзнавчого каталогу.

Таку роботу не здійснити зусиллями однієї бібліотеки навіть такої великої, як ХДНБ ім. В.Короленка. Потрібні спільні зусилля бібліотек усіх типів заради створення цінного бібліографічного продукту. Керівництво роботою з опрацювання місцевих періодичних видань могла б взяти на себе спеціально створена міжбібліотечна група з питань місцевої преси.

Список літератури

Ильинский Л.К. Местная пресса и краеведение: Тез. к докл. / Л.К.Ильинский // Труды II Всероссийского библиографического съезда. – М., 1929. – С.195–201.

Ильинский Л.К. Местная пресса и краеведение: Тез. к докл. / Л.К.Ильинский // II Всероссийский библиографический съезд: Тез. к докл. – М., 1926. – С.27–28.

Суворова А.В. Библиография местной периодической печати: Развитие. Состояние. Перспективы: Дис. на соиск. уч. степ. канд. пед. наук / А.В.Суворова. – Л., 1972. – 25 с.;

Суворова А.В. Краеведческий характер местной периодической печати / А.В.Суворова // Вопросы краеведческой библиографии: Сб. науч. тр. / ГПНТБ СО АНССР. –Новосибирск, 1975. – С.61–77.

Суворова А.В. Указатели содержания местных периодических изданий: (1847–1917) / А.В.Суворова // Библиография в помощь науке: Тр. ЛГИК. – Л., 1977. – Т.34. – С.92–106.

Романюк М.М. Українська періодика: стан вивчення, проблеми формування повного репертуару / М.М.Романюк // Теоретичні та організаційні проблеми формування репертуару української книги та періодики: Доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф., 25–26 серп. 1995 р. / НАН України. Львів. наук. б-ка ім. В.Стефаника. – Львів, 1996. – С.33–44.

Петрикова В.Т. Покажчики місцевих періодичних видань у складі українського бібліографічного репертуару: (За матеріалами 20-х років XX ст.) / В.Т.Петрикова // Теоретичні та організаційні проблеми формування репертуару української книги та періодики: Доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф., 25–26 серп. 1995 р./ НАН України. Львів. наук. б-ка ім. В.Стефаника. – Львів, 1996. – С.240–242.

Петрикова В.Т. Теоретичні питання краєзнавчого джерелознавства в контексті регіональних аспектів історії України / В.Т. Петрикова, Л.В. Глазунова // Бібліотечне краєзнавство у відновленні історичної пам'яті народу України: Матеріали наук.-практ. конф., 26–27 трав. 1997 р., – К., 1998. – С.179–182.

Петрикова В. Біля джерел національної біблоіграфії України: Місц. друк як об'єкт дослідж. краєзнав. бібліогр. / В.Петрикова // Вісн. Кн. палати. – 2000. – № 11. – С.3–6.

Ярошик В.О. Місцева преса – джерело вивчення краєзнавства / В.О.Ярошик // Бібліотеки у розвитку історичної науки в Україні: Тези наук.-практ. конф./ Держ. іст. б-ка. – К., 1974. – С.171–173.

Озерова Г.А. Источники краеведческой библиографии: [«Губернские ведомости» и указ. их содерж.] /Г.А.Озерова //Труды ГПБ им. М.Е.Салтыкова-Щедрина. – Л., 1957. – Т.3. – С.123–141.

Богданова В.П. «Відомості» як джерело історико-краєзнавчих досліджень / В.П.Богданова // Культура України: Історія і сучасність: Респ. наук.-теорет. конф., 26–28 жовт. 1992 р. / ХДАК. – Х., 1992. – С.276–277.

Слуцкая С.А. «Епархиальные ведомости» как тип краеведческого издания и источник библиографической информации / С.А.Слуцкая // Методические и исторические аспекты краеведческой библиографии/ Моск. гос. ин-т культуры. – М., 1993. – С.80–105.

Єрофеєва Г.М. Покажчики змісту місцевої періодичної преси: Історія, сучасний стан, перспективи: (На прикл. Харк. регіону) / Г.М.Єрофеєва // Теоретичні та організаційні проблеми формування репертуару української книги та періодики: Доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф., 25–26 серп. 1995 р. / НАН України. Львів. наук. б-ка ім. В.Стефаника. – Львів, 1996. – С.240–242.

Полянська Н.І. Краєзнавча бібліографічна діяльність бібліотек Харкова / Н.І.Полянська // Короленківські читання: Матеріали наук.-практ. конф. ХДНБ, 8 жовт. 1998 р. – Х., 1998. – С.49.

Полянська Н. Видання краєзнавчої бібліографії ХДНБ ім. В.Г.Короленка (1990–2000) / Н.Полянська // Вісн. Кн. палати. – 2001. – № 8. – С.17–18.

В.Р.Антонова,
Я.В.Семенова

КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ХАРКІВСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ОСВІТЯНСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

Модернізація освіти в Україні зумовила необхідність у створенні мережі освітянських бібліотек. Їх мета полягає в обслуговуванні педагогів загальної та вищої школи, інформаційній підтримці навчального процесу. Освітянські бібліотеки представлено на всіх рівнях бібліотечної системи: загальнодержавному (ДНПБ України), обласному (Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека, Миколаївська освітянська бібліотека, бібліотеки обласних ІПКВ та ІПО), міському, низовому (бібліотеки інститутів системи АПН України, ВНЗ педагогічного профілю, ПТУ, середніх загальноосвітніх закладів, позашкільних навчальних закладів) [1].

Спеціальні педагогічні бібліотеки з’явилися наприкінці XIX – початку XX ст. завдяки діяльності громадських об’єднань.

В Україні було створене Харківське товариство поширення грамотності серед народу (1860–1920). Передова громадськість добре розуміла значення освіти для розвитку держави. Своєю метою товариство вважало відродження національної мови, літератури, просвіту народу. Великої уваги надавалося відкриттю шкільних, громадських, учительських бібліотек, комплектуванню їхніх фондів, випуску творів українських письменників.

Освітянська бібліотека в Харкові існувала спочатку як структурний підрозділ довідково-педагогічного комітету товариства. У березні 1900 року комітет розпочав свою діяльність саме з організації педагогічної бібліотеки. Для надання кваліфікованих довідок використовувалися збірники законів з народної освіти, книги, періодичні видання, довідники. Фонд добре поповнювався і на початок 1901 року складав майже 1900 примірників. Бібліотека влаштувала на вчительських земських курсах книжкові виставки, де були представлені видання з педагогіки, звіти Харківського губернського земства з народної освіти. У перервах між лекціями вчителі мали змогу знайомитися з літературою. Після закриття Харківського товариства фонд педагогічної бібліотеки було переведено до Центральної бібліотеки народної освіти, що в 1926 році стає структурним підрозділом Українського науково-дослідного інституту педагогіки. З 1934 року Інститут переїжджає до Києва, де книжкові фонди починають активно зростати [2].

Наше місто справедливо вважається центром освіти і науки Східної України, але до 2003 року воно не мало спеціальної бібліотеки для задоволення інформаційних потреб педагогів. 4 квітня 2003 року на базі Центру науково-гуманітарної інформації Харківського гуманітарного університету "Народна українська академія" було засновано Харківську громадську освітянську бібліотеку. Її створення не є випадковим. Адже ХГУ "НУА" – це комплекс неперервної освіти, що об'єднує дитячу школу раннього розвитку, спеціалізовану економіко-правову школу і гуманітарний університет. Академія є одним з провідних навчальних закладів України. Тут досліджуються освітянські проблеми, працюють визнані наукові школи, ведеться підготовка докторів та кандидатів наук, функціонує міжвузівська науково-дослідна лабораторія з проблем вищої школи.

Пріоритетним напрямком діяльності ЦНГІ ХГУ "НУА" завжди було формування фонду освітянської тематики. Це зібрання – унікальне. В ньому представлено документи, що охоплюють дошкільну, загальну,

позашкільну, початкову професійну та вищу освіту і самоосвіту. На особливу увагу заслуговують періодичні галузеві видання України та Росії, що представлені 115 назвами. Основою довідково-бібліографічного фонду є електронний каталог. База даних з проблем освіти нараховує понад 20 тис. описів. Завдяки використанню мережі Інтернет та повнотекстової комп'ютерної бази "Ліга: Закон" ми маємо можливість стежити за виходом нових нормативних документів з питань організації освіти та управління навчальними закладами. Передбачається поповнення фонду обов'язковими примірниками видань навчальних закладів Харкова, електронними та аудіо- і відеоматеріалами.

Діяльність бібліотеки спрямована на задоволення професійних потреб освітян. Спільними для всіх категорій читачів є питання, що стосуються історії педагогіки, філософії та соціології освіти, загальних методів і технології навчання й виховання, інформаційної культури. До особливих потреб слід віднести запити стосовно змісту навчальних дисциплін, методики їх викладання, навчально-освітніх програм, виховної роботи працівників окремих освітянських категорій, змісту наукової роботи, організаційно-управлінської діяльності тощо. Значний обсяг складають запити стосовно індивідуальних професійних потреб освітян, підвищення рівня їх педагогічної кваліфікації. Це розробки нових форм і методів навчання, виховання, керівництва колективом. Послугами бібліотеки користуються студенти, викладачі, співробітники НУА, студенти інших вищих навчальних закладів, освітяни Харкова і деяких міст України.

Одним із найпродуктивніших напрямків діяльності бібліотеки є інформаційне забезпечення міжнародних, міжвузівських наукових конференцій, методологічних семінарів, нарад, шкільних олімпіад, конкурсів та турнірів. Для них організуються виставки літератури, розповсюджуються рекомендаційні бібліографічні списки. Щомісячно готується "Бюлетень нових надходжень до освітянської бібліотеки". Його можна отримати електронною поштою або переглянути на веб-сторінці бібліотеки.

Своєю місією бібліотека вважає також формування регіонального галузевого інформаційного ресурсу, виклад питань, пов'язаних з освітою Харківщини. Краєзнавча спрямованість фонду надає можливості задовольнити різноманітні запити, що стосуються освіти Слобожанщини. Це історія дореволюційної освіти й розвиток її за часів радянської влади, модернізація освітньої галузі в роки незалежності України. Окремо пред-

ставлено середню і вищу школи Харківщини, організацію управління освітою, статистичні дані. Постійно поповнюється електронна база даних "Освіта Харкова".

Систематично видаються матеріали освітянської тематики Народної української академії. Їх обов'язкові примірники передаються до фонду бібліотеки. Це – щорічне видання "Наукові записки ХГУ "НУА" зі статтями не тільки вчених академії, а й діячів науки України і нашого міста. Слід згадати унікальні видання краєзнавчої спрямованості: "Очерки истории вузовских библиотек г. Харькова", "Выдающиеся педагоги высшей школы Харькова", "Невичерпне джерело духовності: Нариси про діяльність музеїв історії вищих навчальних закладів м.Харкова". Вийшли друком чотири випуски книги "Учитель, перед именем твоим...", присвячені вчителям-ветеранам нашого краю. Продовжується випуск бібліографічних покажчиків: "Труды ученых ХГУ "НУА", серії "Биобиблиография ученых Народной украинской академии". Побачили світ три томи унікального видання "Д.І.Багалій. Вибрані твори". До 350-річчя Харкова Народна українська академія подарувала нашому місту книгу – "Служение Отечеству и долгу: Очерки о жизни и деятельности ректоров харьковских вузов (1805–2004 годы)". Видання присвячене науковцям, які очолювали й очолюють інтелектуальну еліту нашого міста. Це результат копіткої роботи багатьох співробітників академії. Допомогу в пошуку інформації їм надавала освітянська бібліотека.

Восени 2004 року на базі НУА проводився міський турнір школярів з історії, присвячений ювілею Харкова. Бібліотека підготувала рекомендаційний список, добірку літератури з історії освіти Слобожанщини. Цією інформацією мали змогу скористатися всі учасники турніру. Слід зазначити, що учні та студенти НУА, які займаються освітньою науково-дослідною роботою, завжди знаходять у фонді потрібну інформацію.

Однією з найважливіших функцій бібліотеки є виховна. З метою прищеплення студентам любові до рідного краю, формування інтересу й поваги до історії Слобожанщини були проведені тьюторські години: "М.Ф.Сумцов – науковець і освітянин", "ВНЗ Харкова в роки Великої Вітчизняної війни". Цікавими стали для читачів також виставки краєзнавчої тематики. Добираючи матеріали за цими темами, ми зверталися за допомогою і до відділу україніки ХДНБ ім. В.Г.Короленка.

У роботі освітянської бібліотеки є і проблеми – це питання комплектування фонду, надходження нової літератури. Обласним управлінням освіти було прийняте рішення про забезпечення її обов'язковим примір-

ником видань освітянської тематики навчальних закладів та видавництв Харківщини для формування повноцінного галузевого інформаційного ресурсу. В плані бібліотеки – підготовка й видання щорічника "Освіта Харківщини".

Ми вдячні бібліотекам Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна, Міжнародного слов'янського університету, Національного технічного університету "ХПІ", бізнес-коледжу текстильного технікуму за постійну допомогу в поповненні фонду. Завдяки співпраці з харківським видавництвом "Торсінг" наші читачі отримали нові науково-методичні видання.

Хочеться наголосити й на необхідності об'єднання зусиль усіх бібліотек навчальних закладів області у створенні інформаційної мережі для підтримки розвитку регіональної освіти. Перші кроки за цим напрямком вже зроблено. Щомісяця до бібліотек вищих та середніх навчальних закладів Харкова розсилається електронною поштою "Бюлетень нових надходжень", організуються виїзні виставки-огляди літератури в школах міста з метою інформаційної підтримки методичних семінарів, проводяться індивідуальні тематичні консультації педагогів.

Харківська громадська освітянська бібліотека тільки розпочинає свою діяльність. Багато справ попереду. Плануємо на базі бібліотеки створити вчительські студії, будемо розвивати партнерські стосунки з харківськими видавництвами, бібліотеками навчальних закладів міста.

Список літератури

1. Рогова П. Мережа освітянських бібліотек: соціальне призначення і функції / П.Рогова // Шк. світ. – 2001. – Груд. (№ 48). – С.3–4.

2. Рогова П. Товариства грамотності у започаткуванні педагогічних бібліотек / П.Рогова // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С.37–42.

В.В.Волошко

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ КРАЄЗНАВЧИХ ЗНАНЬ У ПОЛТАВСЬКІЙ ОУНБ ім. І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Популяризація краєзнавчих знань – одна з найважливіших функцій бібліотеки, що закріплена у "Положенні про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України" (К., 1996).

Краєзнавство допомагає формувати національний характер, розуміти особливості нації, її душу. Осмислення своєї ролі на тлі культури є неможливим для особистості без знання літературної та історичної спадщини рідного краю, зокрема Полтавщини.

Як сказав Григорій Сковорода: "Пізнай свій край ... себе, свій рід, свій нарід, свою землю – і ти побачиш шлях у життя. Шлях, на якому найповніше розкриються твої здібності. Ти даси йому продовження, вторувавши стежину, із тієї стежини вже рушать у життя твої нащадки. І то також будеш ти".

З метою популяризації літератури про рідний край працівники нашої бібліотеки використовують різні форми роботи, серед яких є традиційні, добре відомі всім бібліотечним працівникам, а також нові форми популяризації. Це і книжкові виставки, і перегляди, і бліц-огляди, огляди літератури, години гумору та сатири, літературні та музично-літературні вечори, презентації, прес-релізи для ЗМІ тощо.

Книжкова виставка залишається однією з основних форм популяризації краєзнавчих документів. У бібліотеці найчастіше організовуються виставки нових надходжень і тематичні. На виставках нових надходжень ми рекламуємо всі краєзнавчі документи, що надійшли останнім часом до бібліотеки. Після закінчення поточного року складаємо бібліографічні списки "Нові книги про Полтавську область за ... рік: З фондів Полтавської ОУНБ".

Тематичні виставки є різними за змістом, почасти вони присвячуються конкретній актуальній темі. Наприклад, до 1100-ліття заснування м. Полтави: "Стоїш ти, Полтаво, огорнена в славу ...", "Мов перлина, сонячна Полтава – часточка Вкраїни, рідний край", "Полтава – душа і серце України". Вже традиційними стали такі виставки: "Сорочинський ярмарок: історія та сьогодення", "Звичаї рідного краю", "Обереги" тощо.

Персональні виставки присвячуються як уродженцям краю, так і видатним діячам, чиє життя було пов'язане з Полтавщиною. Це " Колоски з літературної ниви", "Наші славні земляки ", "Полтавська родина".

Бібліографічні огляди – традиційна форма популяризації краєзнавчих документів. Це "Зоряне ім'я в історії Вітчизни", "Іван Стешенко – видат-ний педагог", "Розвіяні по чужині: полтавці в еміграції".

Для працівників відділу краєзнавчої літератури та бібліографії Полтавської ОУНБ стало звичним проведення бесід та оглядів літератури на місцевому радіо та телебаченні. Так, у передачі "Лтава-2" були представ-

лені календарі знаменних і пам'ятних дат Полтавщини, до найбільш визначних з них, готувалися бесіди з рекомендацією кращих краєзнавчих матеріалів про актрису німого кіно В.Холодну, письменницю О.Іваненко, репресовану актрису М.Капніст, про полтавський період життя Панаса Мирного, М.Остроградського, С.Петлюри, М.Пильчикова, І.Козловського та інших. На обласному телебаченні презентувалися книжкові виставки: "День незалежності України на Полтавщині", "Кожне нове століття починається думкою і словом Сковороди", "Дивосвіт скарбів книжкових". А про книжкову виставку "Українська Сафо" (до 375-річчя від дня народження Марусі Чурай) завідуюча відділом розповіла в одній з передач республіканського телебачення.

У пропаганді краєзнавчих знань у нашій бібліотеці використовуються краєзнавчі читання, читацькі конференції, презентації, літературні вечори, зустрічі з відомими людьми краю, музично-літературні композиції, усні журнали, тощо.

Комплексні заходи бібліотека проводить разом з організаціями, що здійснюють краєзнавчу роботу. На таких заходах працівники відділу максимально представляють можливості ДБА краєзнавчої тематики та своїх інформаційних краєзнавчих послуг. Так, наприклад, клуб "Рідний край" працює при відділі краєзнавчої літератури та бібліографії з 1995 року. В його роботі беруть участь краєзнавці, представники народного господарства, студенти. Найактивніші з них разом з працівниками відділу розробляють плани та програми засідань. Тематика різноманітна: про Полтавщину в роки Великої Вітчизняної війни; про художницю, М.Башкирцеву; святкування Великодня та Різдва на хуторах полтавських козаків; колективне відвідування ювілейних вечорів Б.Олійника, О.Білаша; історію вулиць Полтави тощо.

Особливо цікавим стало розширене засідання клубу "Українкою народилася", присвячене ювілею М.Башкирцевої. Розповідь бібліотекаря про цю надзвичайно обдаровану людину доповнювали уривки з її щоденника. В текст сценарію органічно вплітала музика П.Сарасате, Г.Свиридова, романс "Очі чорнії" у виконанні вчителя В.Коцюмахи та директора музею "Музична Полтавщина" В.Тесленка. Присутні також мали змогу переглянути літературу "Звабливе світло згаслої зорі", репродукції з картин художниці.

Презентації книжкових виставок посідають чільне місце в діяльності бібліотек. До їх проведення запрошуються представники місцевої преси і телебачення. Останнім часом відбулися презентації книги кандидата історичних наук, доцента кафедри історії України ПДПУ О.Єрмака "Історія обласного державного підприємства "Полтава-водоканал: До

100-річчя заснування міського водопроводу: (1900–2000)”; книги кандидата історичних наук, заслуженого працівника культури України В.Жук “Із сивої давнини: Нариси з історії України та Полтавщи-ни VII ст. до н.е. – XIV ст. н.е.” та ”Перлина Козельщини: Сторінки з історії Козельщинського Різдва Богородиці жіночого монастиря ”; видан-ня “Держава і церква на Полтавщині за радянської доби”, підготовленого колективом авторів; "Книги Пам’яті" та "Книги Скорботи"; альманаху молодих поетів Полтави “Болотні вогні” тощо. Разом з працівниками Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішні проведено презентацію “Словника гончарів Глинського, Малих Будищ, Старих Млинів, Хижняківки” В.Міщанина.

Найчастіше презентується художня література, твори сучасних полтавських письменників.

Особливо запам’яталася презентація книг покійної письменниці, з діаспори Н.Фесенко, яка колись емігрувала до США. Вона все життя переймалася долею України і мріяла відвідати рідний край. Але повернутися судилося лише її книгам, що привезли до Полтави з Чикаго члени її родини. За допомогою працівників відділу було також підготовлено передачу на радіо про життя і творчість Н.Фесенко.

Прикладом плідного співробітництва працівників відділу краєзнавчої літератури та бібліографії з обласним телебаченням став документальний фільм “Рожеві лебеді Василя Симоненка”.

У проведенні заходів також беруть участь науковці Полтавського краєзнавчого музею, особливо етнографічного відділу.

Спільно з педагогами та студентами Полтавського музичного училища ім. М.В.Лисенка нашою бібліотекою підготовлено літературно-музичну композицію “Тридцять третя сльоза України”, літературно-мистецький вечір “Веселою мудрістю славна полтавська земля: До 100-річчя від дня народження письменника-гумориста О.Ковіньки" тощо.

Комплексні заходи супроводжуються тематичними переглядами літератури, що дають змогу подати краєзнавчі документи майже у повному обсязі, доповнити їх іншими матеріалами, музичними номерами, виробами народних умільців, полтавськими вишивками. Наприклад, для учасників Міжнародної конференції ”Академік В.І.Вернадський. Полтавщина. Сучасність” було підготовлено перегляд літератури “Володимир Вернадський: життя, думка, безсмертя”; для Всеукраїнської науково-практичної конференції “Маруся Чурай – легенда і реальність” – перегляд “Дівчина з легенди Маруся Чурай – голос і душа пісенної України”.

Користуються підвищеною увагою перегляди: “Полтавська народна вишивка”, “Обереги полтавського краю”, “Полтавські самоцвіти”.

Працівники відділу краєзнавчої літератури та бібліографії постійно працюють над створенням системи краєзнавчих посібників, що забезпечують інформацією про визначні події історії, громадсько-політичне та культурне життя області, ювілеї видатних діячів краю. Це – календар “Основні знаменні й пам’ятні дати Полтавщини ... року”, щорічник “Література про Полтавську область”, рекомендаційні списки літератури: “Літописець козацької слави Самійло Величко”, “Полтавській губернії – 200 років”, “Композитори, музиканти Георгій та Платон Майбороди”, “Головний конструктор танків Микола Духов” тощо.

Регулярно поповнюється база даних “Краєзнавство” електронного каталогу бібліотеки. Сьогодні вона налічує майже 50 тис. бібліографічних описів краєзнавчих документів.

Надалі працівники бібліотеки мають на меті поглибити популяризацію краєзнавчих документів, вести постійний пошук нових ефективних форм роботи. Для цього передбачається систематичне вивчення та поповнення краєзнавчого фонду, ведення довідково-бібліографічного апарату, удосконалення форм і методів популяризації літератури про Полтавщину, постійне надання практичної допомоги бібліотекам області з питань краєзнавчої діяльності.

НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ
(Засідання "круглого столу")

Присутніми були провідні фахівці ХДНБ, очолювані директором Л.П.Незнамовою, спеціалісти з інших бібліотек – науково-методичних центрів України та Росії (ЦНБ ХНУ ім. В.Н.Каразіна, МСМТБ ім. К.С.Станіславського, РНБ, Бєлгородська ДУНБ, ОУНБ Дніпропетровської, Донецької, Луганської, Полтавської, Сумської, Кіровоградської та Запорізької областей).

На початку було розглянуто залежність розвитку інформаційних технологій від технічного та програмного забезпечення і підготовки кадрів, охарактеризовано електронні ресурси ХДНБ, значення програмного забезпечення ІРБІС. За цією програмою у бібліотеці створюється електронний каталог і бази даних, ведеться аналітичний розпис збірників, періодичних видань. Також підкреслювалося, що перспективним напрямком у роботі є впровадження програмного забезпечення БАРС для

створення повнотекстових БД. Зазначалося, що електронний каталог ХДНБ містить понад 130 тис. записів, має широкі можливості пошуку. У створенні зведеного каталогу періодичних видань, котрі надходять до бібліотек Харкова, беруть участь 20 бібліотек.

Було відзначено сайт ХДНБ ім. В.Г.Короленка, де розміщено матеріали наукових конференцій, бібліографічні покажчики. Вивчення використання сайту доводить, що аналітична БД посідає перше місце. Також на сайті бібліотеки подано бібліогра-фічні покажчики та матеріали наукових конференцій відділу україніки. За ступенем використання віддаленими користувачами на першому місці – матеріали конференцій.

Перед ХДНБ поставлене завдання оцифрування документів підвищеного попиту. Перш за все це стосується документів XIX – початку XX ст. На жаль, як було висловлено, немає впевненості, що носії інформації (CD, дискети) будуть придатними для комп'ютерної техніки наступних поколінь. Є документи, непридатні для читання через відсутність дисководів певного розміру. Тому газети варто переводити на мікрофільми. Що стосується електронної доставки документів, котра пропонується на сайті ХДНБ, то читачі вже нею користуються.

Відзначалося, що новим напрямком у роботі бібліотеки є створення регіонального інформаційного порталу "Харківщина" в межах всеукраїнського проекту Міжнародного фонду "Відродження" і Міністерства культури і туризму України щодо створення регіональних інформаційних центрів. ХДНБ почала роботу з наповнення порталу в серпні 2004 р. Сьогодні вона має понад 1500 записів за всіма розділами у двомовній версії (українською та російською мовами). Найбільшим є каталог ресурсів.

Учасникам "круглого столу" був представлений досвід РНБ з оцифрування документів, зокрема газет. Ця робота розвивається досить успішно. Цим займається спеціальний відділ, працівники якого вивчають стан кожного документа і можливість його сканування. Тут повністю оцифровано і генеральний каталог. Користувач при необхідності може купити в бібліотеці дискету. Такий захід є умовою перешкоди занесення комп'ютерного вірусу до системи. Також було зазначено, що в Росії останнім часом створюються електронні версії зведених каталогів окремих місцевостей (Урал, Дон). Раніше існували зональні об'єднання бібліотек.

Обговорювалося зокрема впровадження інформаційних технологій у Бєлгородській ДУНБ (БДУНБ), що розпочалося в 1992 році. При цьому були використані різні програми. Зараз бібліотека працює за програмою АПАК і ГЛОБАЛ. Всього в області більше 20 бібліотек-модемів. БДУНБ має 100 комп'ютерів, але не має АРМ для читачів. Вони користуються базами даних лише за допомогою чергового бібліотекаря. Тут створено також зведений краєзнавчий каталог, що містить понад 50 тис. записів, а також повнотекстові БД: "Белгородская область на страницах печати", "Памятные даты Белгородчины", журнал "Библиотечная жизнь Белгородчины", "Краеведческий альманах" тощо. Стосовно створення єдиного зведеного краєзнавчого каталогу на 5 тис. записів підкреслювалася участь 4-х бібліотек: Орловської, Брянської, Курської ОУНБ та Бєлгородської ДУНБ.

У бібліотеках Бєлгородської області створюються електронні літописи бібліотек, історії окремих районів, електронні подорожі областю з гіперпосиланнями на варті уваги об'єкти.

Зазначалося, що важливим у роботі Бєлгородської ДУНБ є сприяння обласним і районним адміністраціям. Працює тут і спеціальний відділ розвитку бібліотеки. Бєлгородська державна універсальна наукова бібліотека – єдина в Росії, котра виступає зі стендовим показом своїх доповідей та повідомлень. Саме тут діє платна школа інноватики.

Процес оцифрування найбільш запитуваних видань розглядався на прикладі ЦНБ ХНУ ім. В.Н.Каразіна, де для користувачів встановлено 8 комп'ютерів. Багато замовлень надходять сюди через мережу Інтернет. Тут є краєзнавча електронна картотека, що містить 13 тис. бібліографічних записів, а також електронні версії 500 бібліографічних покажчиків. Ведеться розробка електронного проекту "Харків XVII, XVIII, XIX ст.", котрий міститиме оцифровані видання про Харків за цими хронологічними межами.

Висвітлювався досвід роботи МСМТБ ім. К.Станіславського з оцифрованими особистими архівами. Наприклад, електронний варіант епістолярного спадку театрознавця, музикознавця Миклашевського широко використовується читачами.

Надалі розглядалася проблема створення єдиного регіонального фонду та бібліографії II ступеня з краєзнавства. Було вказано на важливість складання бібліографії бібліографії краєзнавчого напрямку бібліотек Лівобережної України, що дало б змогу уникнути дублювання тем покажчиків, скоординувати видавничу краєзнавчу роботу.

Підкреслювалося значення корпоративних краєзнавчих каталогів, а також розглядалися труднощі, що виникають під час їх створення, насамперед необхідність роботи бібліотек за єдиним програмним забезпеченням.

Створення корпоративного каталогу обговорювалося на прикладі Дніпропетровської ОУНБ. Зазначалося, що найефективніше створювати корпоративний каталог у межах однієї області, бо її бібліотеки зазвичай працюють за одним програмним забезпеченням. При цьому спостерігається економія коштів при оформленні передплати на періодичні видання і є змога широко використовувати електронну службу доставки документів.

Питання автоматизації бібліотек різних областей знаходяться на неоднаковому рівні розвитку. Для багатьох ця робота – у перспективі.

На засіданні ідею створення корпоративних та зведених краєзнавчих каталогів було підтримано і зазначено, що насамперед слід проводити заняття з підвищення кваліфікації завідувачів відділів, головних та провідних фахівців, а також рядових бібліотекарів. Створювати інформаційний продукт бібліотекам треба у співпраці з музеями, архівами, краєзнавчими громадами, іншими організаціями. Підкреслювалося, що створення електронних ресурсів сумісними зусиллями бібліотек, музеїв та архівів є новим напрямком роботи. Перспективним є також проведення віртуальних бібліотечних семінарів.

В кінці засідання зазначалося, що у ХДНБ ім. В.Г.Короленка останнім часом проведено 2 змістовних семінари: нинішній і семінар "Організація рекламної діяльності бібліотек", (листопад 2004 р.). Учасники "круглого столу" висловили подяку за надану можливість фахового спілкування, обміну досвідом, ознайомлення з новаціями бібліотечної практики, професійне взаємозбагачення.

Було підведено підсумки, підкреслено плідність і корисність, засідання "круглого столу", відзначено активізацію роботи структурних підрозділів ХДНБ у використанні нових бібліотечних технологій.

Підготувала Н.І.Полянська,
зав. відділу краєзнавства
ХДНБ ім. В.Г.Короленка

ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

О.С.Алексєєва	- ст. науковець РНБ ім. М.Є.Салтикова-Щедріна.
В.Р.Антонова	- зав. Харківської освітянської бібліотеки.
Т.Б.Бахмет	- зав. довідково-бібліографічного відділу МСМТБ ім. К.С.Станіславського.
О.Б.Виноградова	- дир. ДІБУ, канд. іст. наук, доц.
В.В.Волошко	- зав. відділу краєзнавчої літератури та бібліографії Полтавської ОУНБ ім. І.П.Котляревського.
І.С.Голуб	- зав. відділу Дніпропетровської ОУНБ.
Н.Я.Діда	- зав. інформаційно-бібліографічного відділу Луганської ОУНБ ім. О.М.Горького.
О.М.Дмитрієва	- голов. б-кар відділу україніки ХДНБ ім. В.Г.Короленка
Т.М.Дрьомова	- зав. відділу краєзнавства Донецької ОУНБ.
Г.М.Захарова	- зав. відділу краєзнавчої літератури Бєлгородської ДУНБ.
Н.Ю.Казанцева	- зав. сектору з питань культури та мистецтва Харківської ОУНБ.
В.П.Кисельова	- зав. відділу історичного краєзнавства ДІБУ.
Н.М.Кушнаренко	- зав. кафедри книгознавства та фондознавства, проректор з науково-педагогічної та виховної роботи ХДАК, проф., дійсний член Міжнародної акад. інформатизації при ООН.
О.К.Линник	- голов. бібліогр. відділу краєзнавчої бібліографії Сумської ОУНБ.
Г.М.Нагорна	- зав. відділу краєзнавчої літератури Запорізької ОУНБ ім. О.М.Горького.
Н.І.Полянська	- зав. відділу україніки ХДНБ ім. В.Г.Короленка
Я.В.Семенова	- б-кар Центру науково-гуманітарної інформації Харківського гуманітарного університету "НУА".
Т.О.Сосновська	- зав. сектору відділу україніки ХДНБ ім. В.Г.Короленка.
О.М.Чурилова	- зав. відділу краєзнавчої літератури Курської ОУНБ ім. М.М.Асєєва.
В.О.Ярошик	- провід. б-кар відділу україніки ХДНБ ім. В.Г.Короленка.

ЗМІСТ

Н.М.КУШНАРЕНКО.....5

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ЕЛЕКТРОННОГО СЕРЕДОВИЩА.....5

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....11

Е.С.АЛЕКСЕЕВА 12

БИБЛИОТЕЧНОЕ КРАЕВЕДЕНИЕ:.....12

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ.....12

Е.С.АЛЕКСЕЕВА.....21

ПРОГРАММА РАЗВИТИЯ.....21

РЕТРОСПЕКТИВНОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОГРАФИИ:.....21

СУЩНОСТЬ, ОРГАНИЗАЦИЯ, ВНЕДРЕНИЕ.....21

О.Б.ВИНОГРАДОВА, ...28

В.П.КИСЕЛЬОВА.....28

РЕПЕРТУАР КРАЄЗНАВЧИХ ВИДАНЬ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК:.....28

ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ.....28

Е.Н.ЧУРИЛОВА 34

КУРСКАЯ ОБЛАСТНАЯ НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА.....34

ИМ. Н.Н. АСЕЕВА – РЕГИОНАЛЬНЫЙ ЦЕНТР ИНФОРМАЦИИ ПО КРАЕВЕДЕНИЮ.....34

Г.Н.ЗАХАРОВА.....37

НОВЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В КРАЕВЕДЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БИБЛИОТЕК НА ПРИМЕРЕ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ.....37

Т.О.СОСНОВСЬКА, ...42

В.О.ЯРОШИК.....42

КООРДИНАЦІЯ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В НАУКОВИХ БІБЛІОТЕКАХ ХАРКОВА....42

Н.І.ПОЛЯНСЬКА, ...48

О.М.ДМИТРІЄВА....48

ХАРКІВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЦЕНТР:....48

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ....48

І.С.ГОЛУБ....52

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОУНБ У КРАЄЗНАВЧОМУ АСПЕКТІ:....52

НАБУТКИ, ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ МАЙБУТНЬОГО....52

Т.Н.ДРЁМОВА 57

СИСТЕМА КРАЕВЕДЧЕСКИХ БИБЛИОГРАФИЧЕСКИХ ПОСОБИЙ ДОНЕТЧИНЫ КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОГРАФИИ УКРАИНЫ....57

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ....62

Н.Я.ДІДА....62

ОУНБ – ЦЕНТР РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ....62

Н.Ю.КАЗАНЦЕВА....66

РОЛЬ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ВИДАНЬ СЕКТОРУ ІНФОРМАЦІЇ....66

З ПИТАНЬ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА ХАРКІВСЬКОЇ ОУНБ....66

У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРНОГО ІМІДЖУ РЕГІОНУ....66

Г.М.НАГОРНА....70

РЕПЕРТУАР КРАЄЗНАВЧИХ ВИДАНЬ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. О.М.ГОРЬКОГО....70

О.К.ЛИННИК 76

РЕПЕРТУАР КРАЄЗНАВЧИХ ВИДАНЬ СУМСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ....76

Т.Б.БАХМЕТ....83

ПРОБЛЕМИ ОПРАЦЮВАННЯ МІСЦЕВОЇ ПРЕСИ....83

ДЛЯ КРАЄЗНАВЧОЇ БІБЛІОГРАФІЇ....83

В.Р.АНТОНОВА,.....87

Я.В.СЕМЕНОВА.....87

КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ХАРКІВСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ.....87

ОСВІТЯНСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ.....87

В.В.ВОЛОШКО.....91

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ КРАЄЗНАВЧИХ ЗНАНЬ
У ПОЛТАВСЬКІЙ ОУНБ ІМ. І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОГО.....91

НАДАЛІ ПРАЦІВНИКИ БІБЛІОТЕКИ МАЮТЬ НА МЕТІ ПОГЛИБИТИ ПОПУЛЯРИ-ЗАЦІЮ КРАЄЗНАВЧИХ ДОКУМЕНТІВ, ВЕСТИ ПОСТІЙНИЙ ПОШУК НОВИХ ЕФЕКТИВНИХ ФОРМ РОБОТИ. ДЛЯ ЦЬОГО ПЕРЕДБАЧАЄТЬСЯ СИСТЕМАТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ТА ПОПОВНЕННЯ КРАЄЗНАВЧОГО ФОНДУ, ВЕДЕННЯ ДОВІДКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО АПАРАТУ, УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЛІТЕРАТУРИ ПРО ПОЛТАВЩИНУ, ПОСТІЙНЕ НАДАННЯ ПРАКТИЧНОЇ ДОПОМОГИ БІБЛІОТЕКАМ ОБЛАСТІ З ПИТАНЬ КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....95

НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ.....95

(ЗАСІДАННЯ "КРУГЛОГО СТОЛУ").....95

ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ.....99

Наукове видання

Бібліотечне краєзнавство: нові технології

Матеріали міжнародного семінару

22–23 березня 2005 р.

Редакційна колегія: В.В.Мірошникова
Н.М.Кушнаренко, д-р пед. наук
Н.М.Кучерява

Відповідальний за випуск Л.П.Незнамова, засл. працівник культури України

Редактор Л.К.Суржан

Підписано до друку Формат паперу 60х84 1/16,
7,0 друк. арк., 7,9 обл.-вид. арк. Папір для множ. апаратів. Тираж прим. Замовлення
Ксерокс ХДНБ ім. В.Г.Короленка. 61003, Харків-3, пров. Короленка, 18.